

Jaarboek van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde, 1849

bron

Handelingen der jaarlijksche algemeene vergadering der Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde te Leiden, gehouden den 21 Junij 1849 in het Lokaal De Vink bij Leiden. J.G. la Lau, Leiden z.j.

Zie voor verantwoording: http://www.dbnl.org/tekst/_jaa002184901_01/colofon.htm

© 2004 dbnl

**Handelingen der jaarlijksche algemeene
vergadering der Maatschappij van
Nederlandsche Letterkunde *te Leiden*,**
gehouden den 21 Junij 1849 in het Lokaal DE VINK bij Leiden.

Tegenwoordig waren: de Leden van het Bestuur, *N.C. Kist*, Voorzitter; *J.F. van Oordt J.Wz.*; *A.H. van der Boon Mesch*; *A. Doyer Tz.*; *J.H. Scholten*; *J.T. Bodel Nijenhuis*, Secretaris; *J.G. La Lau*, Penningmeester.

Voorts uit de gewone Leden: *P.J. van Maanen*; *J.J. Uytwerf Sterling*; *P.P. Roorda van Eysinga*; *H.J. Matthes*; *P.O. van der Chijs*; *H. Fangman*; *N. Berkhout*; *F.H.G. van Iterson*; *Joannes Tideman*; *J. de Vries Jz.*; *E.M. Calisch*; *S.J. van den Bergh*; *C.G. Withuys*; *C. Leemans*; *A. Rutgers van der Loeff*; *J.G. de Waldkirch Ziepprecht*; *C.A. Kluit*; *W.H. Dozij*; *A. Verwey Bz.*; *J.W. Tjeldeman*; *B.W. Wtewaall*; *W.J.C. van Hasselt*; *W.I.C. Rammelman Elzevier*; *D.J. den Beer Poortugael*; *C. Gébel*; *H.R. de Breuk*; *W.H.D. Suringar*; *D.H. Levyssohn*; *J. de Wal*; *H.C. Huyser*; *W. Scholten*; *J. de Vries*; *M. de Vries*; *G. de Vries Az.*; *J. Tichler*; *L.J.F. Janssen*; *J. Fabius*; *F.J. van Maanen*; *H. Tollens Cz.*; *A. de Vries*; *J.F.C. Moltzer*; *G.A. Salomon Huygens*; *E. Carmoly* (van Brussel).

[Openingsrede van de voorzitter, N.C. Kist]

GEEERDE MEDELEDEN!

‘De Voorzitter opent de jaarlijksche vergadering met eene beknopte toespraak, vermeldende den staat der Maatschappij en hare voornaamste lotgevallen, gedurende het afgelopen jaar.’ Ziet daar M.H.! om, in onzen evenzeer wetteloozen als soms overdreven wettischen tijd, vóór alle dingen met de Wet te beginnen, - de omschrijving der vereerende taak, welke mij nogmaals heden wordt opgelegd. Veroorlooft mij er alleen bij te voegen, dat ik geen wets-artikel heb noodig gehad, om te gevoelen en om te doen, waartoe ik reeds door de eigene aandrift genoopt werd. U allen, M.H.! ook namens mijne Medebestuurders, een' welgemeenden welkomstgroet aan te bieden, nu wij, te midden der burgerlijke verdeeldheid, die overal heerscht, en terwijl aan vele oorden, welligt op dezen oogenblik, ook burgerbloed stroomt, in letterkundige rust en vreugde, tot ons jaarlijksch feest ons vereenigen: - ziet, dat is iets, waarbij, gelijk het spreekwoord zegt, de Natuur boven de leer gaat; en waarom ik er op sta, dat gij daarin nog iets beters zult willen erkennen, dan alleen het uitvloeisel van eenig wettisch voorschrift, of eene ijdele pligtspleging. Maar bovendien mag ik aan dezen welkomstgroet, hier en heden,

nog eene meer eigenaardige beteekenis toekennen. Immers, zoowel de liefelijke en oud-hollandsche *naam*, als de *ligging* van het verblijf, waar wij, aan de boorden van Hollands Ouden Rijn, als leden onzer Maatschappij, voor het eerst nu zijn ingekeerd, voegen zich geheel naar het echt vaderlandsch doel, 't welk thans ons vereenigt; en vooral die naam heeft het voordeel, dat hij het insluipen van wanklank en valsche toonen verbiedt, al mag er ook iets onderloopen, dat, in den goeden zin van het woord, naar den vinkenslag en naar wildzang gelijkt.

Alzoo M.H.! de staat onzer Maatschappij moet door mij vermeld worden. Ik verzoek u echter daarbij op de juiste uitdrukking van het vermelde voorschrift te letten. Bijzonder verzoek ik dit onzen geëerden Secretaris, die anders vreezen kon, dat ik, door mijn' pligt gedrongen, hem het gras voor de voeten ging wegmaaijen. Maar ik zal trachten den sikkel niet in zijn halmen te slaan, en alzoo het *Verslag geven van de Handelingen onzer Maatschappij*, 't welk in de wet hem uitsluitend is opgedragen, naauwgezet afscheiden van die *vermelding van haren staat en hare lotgevallen*, welke mij roept, om alleen de oppervlakte der dingen, en deze zelfs even slechts, aan te roeren. Ik kondig mijne Toespraak alzoo aan, als oppervlakkig en ook als beknopt; indien ik door dit laatste maar niet tegen de beknotheid reeds heb gezondigd.

Om dan ter zake te komen, M.H.! ten voorgaanden jare, sprak ik bij eene gelegenheid als de tegenwoordige,

ook over de wording onzer Maatschappij, en ik herinnerde met een woord, boe zij, uit het niets doen der weke en wulpsche XVIII Eeuw, door de kracht der terugwerking, geboren, bij de toejuicing, welke zij vond, en den bloei, waartoe zij eerlang zich ophief, der Vaderlandsche Geschied- en Letterkunde, maar daardoor ook den Nederlaridschen zin en geest, ten krachtigen prikkel en tot steun geweest is. Hoe verheugt het mij u te mogen verzekeren, dat de Maats. v. Nederl. Letterk. te Leiden, wat de degelijkheid en den omvang van hare hulpmiddelen aanbelangt, thans, meer dan immer, in staat mag geacht worden, om, naar de behoefte van onzen tijd, de bereiking van het schoone doel, 't welk zij beoogt, met jeugdige kracht te bevorderen. Bestaat toch de heerlijkheid van elken maatschappelijken Staat in het aantal en de deugd zijner leden: onze Maatschappij mag zich beroemen, dat Nederland rijk is aan mannen, die niet alleen van hunne zijde de eer van baar lidmaatschap en alzoo hare bedoeling op prijs stellen, maar op wier bekende ijver en kunde zij, waar het de eer en den bloei van Nederlands Letterroem geldt, met vast vertrouwen mag rekenen. En is nu het getal harer leden, zoo veel mogelijk met kiesch-keurigheid uitgezocht, in de laatste jaren tot eene hoogte gestegen, als het in vroegere dagen nimmer bereikt heeft, dan zult gij daarin met mij een' oogst erkennen, waarvoor zij zelve niet het minst de zaden hielp uitstrooijen, en die bij voortdoring nog op steeds meerdere vruchten het blijde uitzigt ons opent.

Het is niet te ontkennen dat er eenig verband aan-

wezig is, tusschen het ledental eener Maatschappij en den voor- of nadeeligen toestand van die hulpmiddelen, welke men den zenuw van elken Staat pleegt te noemen. Zelfs kent men Genootschappen, bij wier keuze van leden het steeds en boven alles om het stevigen van dezen zenuw te doen was. En ik zal niet ontkennen, dat ook in onze Maatschappij, wel eens de voorafgaande waarschuwing noodig was, om de zorg voor dit laatste, hoe prijzenswaardig ook, toch nooit overwegend op de behartiging van het eerste te doen invloeiën. Doch verzekeren maag ik: altijd tijdig en nimmer vruchteloos liet deze waarschuwing zich hooren. En zij kan en zal met te meer kracht en goed gevolg ook in het vervolg dit doen, dewijl bel oorspronkelijk beginsel onzer Maatschappij, uit hare oude wet, met wijsheid in de nieuwe behouden is, volgens hetwelk hare Kandidaten altijd de proef moeten doorgaan eener dubbele zeef, of, indien gij het zoo noemen wilt, eener getrapte verkiezing. Doch genoeg dan ook reeds, om te kennen te geven, dat, terwijl aan de eene zijde de eer van het lidmaatschap onzer Maatschappij met kracht en klem is gehandhaafd, toch ook aan de andere zijde, het verslag van onzen Penningmeester, dal wij straks zullen hooren, u niet zal te leur stellen.

Doch, vraagt men welligt, waartoe batige saldo's en die bovendien niet fictief zijn, bij eene Maatschappij, welke tot het opleggen van edeler schatten bestemd is? - Maar wie weet het dan niet, dat ook Letterkundige Maatschappijen geenszins behooren tot die aetherische wezens, van welke men wel eens zegt, dat zij van

liefde en rozen-geur leven? Genoeg ware het, hier u te wijzen op de belangen en de behoeften van hare *Boekerij*. Immers, alleen aan oud-Vaderlandsch overleg en aan spaarzaamheid hebt gij het dank te weten, dat zij, ieder jaar, telkens op nieuwe rijkdommen en sieraden boogt. Thans echter wijze ik u vooral op die twee, ongetwijfeld kostbare, maar tevens hoogst verdienstelijke Boekdeelen van haren *Katalogus*, in welke de schat dier Boekerij nu eindelijk geheel opengelegd en naauwkeurig beschreven is. En ik wijze u bovendien op het thans gedrukt wordend *Register* op dien katalogus, bestemd om het gebruik maken van onzen letterkundigen schat te bevorderen, door het vinden van hetgene men er zoekt voor een iegelijk met het meeste gemak te doen plaats hebben. Gij zult er uit zien hoe grootelijks hij deze openbaarmaking verdient, ja, hoe eenig in hare soort thans reeds die verzameling is. Maar gij zult er ook uit bespeuren, hoe veel zij nog behoeft, en welke geldelijke opofferingen er nog op den duur worden gevorderd, zal zij haren rang als *Bibliotheek der Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde* met eere blijven ophouden; - al lacht ook de hoop ons toe, M.H.! dat juist het opmerken van hare leemten, waartoe de *Katalogus* nu de gelegenheid aanbiedt, der bekende welwillendheid van zoo velen uwer ten prikkel zijn zal, om welligt een of ander bij u afgedoold schaap liever met het soortgelijke in dezen stal te vereenigen.

Doch naar mate onze Boekerij in omvang, in belangrijkheid en in bruikbaarheid toeneemt, doet zich ook eene dubbele behoefte gevoelen, welke ons reeds,

- gij beseft niet hoe veel - zorg en hoofdbreken gekost heeft.

De eerste is die aan eene geschikte, harer waardige huisvesting. Want ook Boeken, gij weet het, en Boeken vooral, hebben eene plaats noodig, waar zij ongestoord en veilig het hoofd kunnen neerleggen en waar de leergierige aan hunne bron zijnen dorst naar wetenschap lescht. Hoe ver echter de pogingen, om onzer Boekerij zulk eene plaats te verzekeren, thans reeds gevorderd zijn, zal u beter straks worden medegedeeld.

Maar nevens die behoefte aan een lokaal is er behoefte ook aan zorg en opzigt; - behoefte vooral aan een' man van kunde en ijver, die, als ambtenaar der Maatschappij, met de zorg harer Boekerij belast, tevens, meer dan tot nu toe geschied is, tijd en kracht er aan geven kan, om met zoo vele nog ongebruikte schatten winst te doen voor de wetenschap. En het verheugt mij M.H.! dat nu reeds aan uwe overweging en goedkeuring een plan deswegens kan worden voorgelegd, waardoor, gelijk wij hopen, het groote doel, 't welk de Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde zich voorstelt, meer dan voorheen met kracht zal worden bevorderd en hare werkzaamheid ook naar buiten een' nieuwen waarborg verkrijgen zal.

Het is toch zoo, M.H.! hoe voldoende, hoe bloeiend zelfs, de Staat onzer Maatschappij over het algemeen mag geacht worden: - ten aanzien van hetgeen door eene zoo aanzienlijke vereeniging, in het waar belang der Nederlandsche Geschied- en Letterkunde, kon worden verrigt en verwezenlijkt, blijft altijd nog veel te

wenschen over. Een bepaald antwoord op de vraag: in hoe verre, bij hare grondwetsherziening en vernieuwde inrigting, vooral het waar belang der wetenschap en van hare beoefening gewaarborgd is of bevorderd? - durf ik evenmin geven als op die, aangaande het praktisch nut en heil, hetwelk de politieke Grondwetsherzieningen van onzen tijd aan Europa's Volken zullen verschaffen.

Zeker schijnt het, niet alleen, dat de vraag naar den besten regeringsvorm door onze Maatschappij nog niet is beantwoord, maar ook, - dat het uitsluitend hechten aan administratieve vormen en voorschriften, waartoe zoo veel aanleiding is, reeds vele kostbare oogenblikken aan het belang der wetenschap heeft ontroofd; - dat de werkzaamheid harer leden, voor zichzelf en onderling, er niet door is verhoogd; en - dat vermeerdering eener geregelde samenwerking, zoo veel mogelijk van vele overal verspreide leden onzer Maatschappij, tot het eigenlijke doel, 't welk zij zich voorstelt, thans nog, meer dan immer, dringend behoefte is.

Gelukkig! ik mag er ook bijvoegen, dat de weg hiertoe althans niet is afgesneden. Vooral de beide, bij onze Maatschappij gevestigde, Wetenschappelijke Commissiën kunnen en zullen meer en meer aanleiding geven, dat, 't zij op het gebied van Nederlandsch Letter- en Taalkunde, 't zij op dat van Oudheid en van Geschiedenis, veler ijverige en welwillende pogingen tot het hetzelfde doel met kracht zich aaneensluiten.

Maar het wordt tijd, M.H.! dat dit plaats hebbe. Het belang hiervan klimt, naar mate het verouderend middel, waarvan onze Maatschappij, ter opbouw en

uitbreiding der wetenschap, zich schier uitsluitend, schoon vaak niet zonder goed gevolg, bediend heeft; - in onzen tijd meer en meer zijne waarde en werking schijnt te hebben verloren. Ook heden M.H.! zijn wij, evenzeer boven de vreugde, om Prijsverhandelingen te bekroonen, als boven de smart, om die af te wijzen, ja boven al de moeite en zorg van beoordeelen verheven: - en dit, hoe veel belangrijks wij ook hadden gevraagd, en schoon onze vragen waarlijk niet, volgens het anders luimige plan van een voormalig beroemd medelid, er op waren ingerigt, om onbeantwoord te blijven.

Maar gelijk men de bakens verzet, wanneer het tij verlopen is, zoo is ook onze Maatschappij wel gedrongen, om langs een' anderen weg, te verhoeden, dat hare werkzaamheid naar buiten niet geheel worde afgebroken. Toen dus ééne onzer wetenschappelijke Commissiën zich hierdoor genoopt vond, om hetgeen zij voor een door haar uit te geven Tijdschrift reeds had bijeenverzameld, liever der Maatschappij tot dit oogmerk aan te bieden; kwam al spoedig het plan tot rijpheid, om, bij het ontbreken van Prijsverhandelingen, een Deel eigene werken uit te geven. En het verheugt mij, u thans te kunnen verkondigen, dat door veler welwillende medewerking het Deel reeds ter persse is, om nog in den loop van dit jaar te verschijnen. Wij hopen, M.H.! dat ook deze, gelijk andere pogingen, iets zal kunnen bijdragen tot het hoofdoel der Maatschappij, om de beoefening der Vaderlandsche Geschied- en Letterkunde op te heffen uit haren, ik moet het wel zeggen, nog al te zeer kwijnenden toestand. Of mogen wij het

voorbijzien, hoe weinigen er meer en meer onder ons zijn, die opzettelijk aan haar hunne kracht en hunnen tijd kunnen toewijden; terwijl, helaas! ook het geslacht schijnt uit te sterven, dat, onder allerlei andere bemoeijing, in de beoefening van Nederlands taal en oudheid, steeds zijne meest geliefkoosde ook voor anderen nuttige uitspanning zocht? Mogen wij het voorbijzien, hoe het geprezen Nederland, in menigerlei opzigt, bij de nationale werkzaamheid en ontwikkeling, welke elders, ook bij onze stamgenooten, zich openbaart, reeds ten achter geraakt is? En moet niet zelfs eene Belgische uitgave van KILIAAN, en vooral ook het beraamde *Belgische Letterkundig Congres*, op den 27 Augustus aanstaande, waaraan wij hopen dat ook leden onzer Maatschappij haren zuster-groet zullen overbrengen, ons tot edelen naijver opwekken? Mogen wij het ons ook langer ontveinzen, dat vooral bij de inrigting van ons Akademisch Onderwijs, juist die vakken, welke op Nederlands Geschied- en Letterkunde betrekking hebben, hoogst karig bedoeld zijn? Ja, ik vraag het in ernst M.H.! is niet thans, - terwijl men zich met plannen tot verbeterde inrigting van ons hooger onderwijs opzettelijk bezig houdt, - is niet thans het juiste oogenblik aangeboren, om daarin vooral op verbetering en uitbreiding aan te dringen? En zou niet vooral onze Maatschappij het van hare roeping te achten hebben, om, heden zelfs, haar eerbiedig verzoek te rigten aan de Hooge Regering, dat, zoo niet aan alle onze Hoogeschoolen, dan althans aan Neerlands oudste en eerste Universiteit, nevens den Leerstoel voor de Nederlandsche

Taal en Letterkunde, een andere worde gevoegd voor die vakken, welke meer uitsluitend betrekking hebben op Nederlands hartader, de *Vaderlandsche Geschiedenis*?

Doch genoeg reeds M.H.! van den staat onzer Maatschappij; vooral dewijl ik ook hare *Lotgevallen* nog te vermelden heb.

Hare Lotgevallen! treurig en aandoenlijk woord! Want, bedrieg ik mij, of heeft het, gelijk in het spraakgebruik, zoo ook in onze wet, bij voorkeur die beteekenis, welke de afwisseling onzer voorregten en van onze vreugd door gemis en droefheid ons voor den geest roept? Ook in dien zin, gewis, had onze Maatschappij, wederom in dit jaar, hare lotgevallen. Niet, M.H.! als moest zij, in een of ander opzigt, over eenigen buitengewonen ramp zich beklagen. Maar zij betreurt niet te min veel goeds en voortreffelijks, 't welk in den gewonen loop der natuur, nu weder, ook aan haar ontvallen is. Niet minder dan een twaalf-tal onzer geëerde medeleden werd, in den loop van dit jaar, door den dood ons ontrukkt: - en daar onder mannen, als een: - VAN DER DUYN VAN MAASDAM, wiens edele naam met de geschiedenis van ons Vaderland, in het gedenkwaardig tijdstip van deszelfs verlossing uit slavernij, voor altijd vereenigd is, en die, tot aan zijn laat uiteinde toe, in meer dan ééne hooge betrekking, het belang, gelijk van het Vaderland, zoo ook der wetenschap, op het harte gedragen heeft; - of als een VAN WESTREENEN VAN TIELLANDT, van wien, zoo van iemand, in de volle kracht

des woords, mag gezegd worden, dat hij voor letteren en wetenschap leefde; die meer bepaald de handhaving van één hoofdpunt in onzen letterkundigen roem tot het doel van zijn onvermoeid streven gemaakt heeft; ja, die de kroon heeft gezet op zijn' belangloozen ijver voor hetgeen de eer van Nederland raakt, door, bij uiterste wils-beschikking, het, zoo hij meende ook geldelijk gewaarborgd, bezit van zijnen van allerwege bijeengebragten, maar ook geheel eenigen boekenschat, aan zijne Vaderstad 's Hage en alzoo aan Nederland te verzekeren. - Hoe smartelijk valt het, M.H.! er te moeten bijvoegen dat de zoo edele bedoeling des overledene, door omstandigheden, welke ik hier niet kan uit een zetten, welligt niet zal worden verwezenlijkt. Ja, dat de geheele, voor de Geschiedenis der Drukkunst vooral zoo belangrijke, verzameling - in dezen oogenblik reeds gevaar loopt, om naar *Haarlems* mededingster, de stad van GUTTEMBERG, voor altoos te verhuizen. Moge M.H.! ook onder ons, wie kan, er toe medewerken, dat eene zoo groote schande en schade van Nederland nog ter goeder uur worden afgewend!

Was VAN WESTREENEN, na een' BROES en SIEGENBEEK, na een A. DE VRIES, VAN LENNEP en TYDEMAN, in wier welstand en werkzaamheid onze Maatschappij zich nog mag verheugen, haar oudste Medelid: - in ouderdom van Lidmaatschap volgen, onder onze overledenen, op hem - een ABRAHAM SIEWERTZ VAN REESEMA, die der Nederlandsche welsprekendheid, voor de balie en op letterkundig gebied, ook door uitgegevene proeven, zoo veel eer heeft aangedaan; - een GERRIT JAN MEYER, die niet

vruchteloos zich van de taak heeft gekweten, om de liefde voor Nederlands Taal- en Letterkunde, in meer dan eene belangrijke proeve door hem aan den dag gelegd, ook wederom te doen ingang vinden onder onze thans Belgische broeders; - een JAN KOPS, die, gelijk hij zich als Nederlandsch Schrijver en Redenaar niet zonder roem heeft bekend gemaakt, ook op de eere boogt, van de wetenschappelijke beoefening der Landhuishoudkunde het eerst te hebben overgebracht op onzen Neêrlandschen bodem; - een WOPKE CNOOP KOOPMANS, ABRAHAM LENS en WILLEM NICOLAAS MUNTING, die als Godgeleerden en Predikers, en een JACOB PIETER VAN WALRÉE en HENDRIK OCTAVIUS FEITH, die als Regtsgeleerden en Magistraatspersonen, ieder in hunne mate, veelal ook door uitgegeven geschriften, getoond hebben, hoe zij, met de getrouwe vervulling der pligten van hun gewigtig beroep, ook lust en ijver, of zelfs opzettelijken arbeid, voor Vaderlandsche Letteren en Geschiedenis wisten te vereenigen: - bijzonder de laatstgemelde, die, erfgenaam van eenen in Nederlands Letterkundige Geschiedenis voor altijd beroemden naam, aan dezen naam nieuwe eere heeft toegevoegd, door dien van het dichterlijke gebied ook op dat van Oudheidkunde en van Geschiedenis over te brengen. - Eindelijk een DAVID PIERRE GIOTTIN HUMBERT DE SUPERVILLE, door wiens afsterven voor Nederland, niet alleen een schat van rijpe en fijne kunstkennis, maar een schat ook van rein en even zeer oorspronkelijk kunstgevoel, ten grave gedaald is, en wiens *Essai sur les signes inconditionels de l'art*, in 1839 te Leyden verschenen, bovendien getuigenis

aflegt, wat diepen blik hij in den geest en het wezen der Gothische Architectuur, ook van hare monumenten in Nederland, had geslagen; - en laatstelijk een JOSEPH BERNARD CANNAERT, ons Brusselsch en derhalven buitenlandsch medelid, maar die, als Vlaming, een echt Nederlandsch hart in zich omdroeg; die daarom, in 1830, van zijnen hoogen Regtszetel te Brussel verstiten en te Gend, zijne Vaderstad, in het ambtelooze leven teruggekeerd, van toen af met vernieuwde kracht aan zijne steeds geliefkoosde Nederlandsche Taal- en Geschied-studie zich wijdde, waarvan, onder anderen in zijne, driemaal herdrukte en steeds vermeerderde, *Bijdragen tot de kennis van het Oude Strafregt in België*, een blijvend gedenkteeken is opgericht; en die bovendien in zulk eenen geest heeft gearbeid, dat hij door zijnen lofredenaar, ons geëerd medelid PR. VAN DUYSE, als de *Belgische* BALTHASAR BEKKER geroemd wordt.

Ziet M.H.! zulk eene reeks van belangrijke dooden, heeft onze Maatschappij wederom in dit jaar te betreuren. Moge hunne nagedachtenis naar waarde worden vereerd, ook door de naauwkeurige berigten, aangaande hun leven en hunne verdiensten, welke, in het belang van Nederlands Letterkundige Geschiedenis, in de Jaarboeken onzer Maatschappij zullen bewaard blijven; waaromtrent gij mij straks, zoo ik hoop, wel veroorlooven zult, een nader plan aan uwe goedkeuring te onderwerpen. Maar niet minder worde hunne nagedachtenis door ons geëerbiedigd, ook in de zorgvuldigheid, waarmede wij nu weder andere mannen, van

Nederlandschen zin, gelijk van erkende verdiensten en ijver, tot hunne opvolgers zullen verkiezen. De uitgelezene onder de uitgelezenen, ziet M.H.! die alleen zijn het, door wier keuze de eer van het Lidmaatschap onzer Maatschappij kan worden gehandhaafd. Maar ook daardoor alleen, zal het toenemen van haren bloei en hare nuttige werking naar buiten worden verzekerd.

Hetzelfde verwachten wij met vertrouwen van het u mede te deelen voorstel, om het Beschermeerschap onzer Maatschappij, bij nederig verzoek, op te dragen aan Z.M. onzen geëerbiedigden Koning. - Op Hem en op Nederland ruste nu en steeds de krachtige zegen des Allerhoogste! En aan onze Maatschappij zij het, door dien Goddelijken zegen, gegeven, dat zij krachtig medewerke, om in ons land en volk dien echt vaderlandschen zin te helpen wekken en stevigen, door welken eens het kleine Nederland groot werd, en waaraan nog alle groei en bloei, van het Vaderland, gelijk van den Nederlandschen Letterroem hangt.

IK HEB GEZEGD.

[Handelingen]

De Heer ABR. DE VRIES, het oudste Lid ter Vergadering tegenwoordig, bedankt den Voorzitter en verzoekt dat de Openings-rede opgenomen worde in het verslag van de Handelingen van den dag. Dit voorstel door de geheele Vergadering ondersteund zijnde, wordt door den Spreker hierin bewilligd.

Met betrekking tot de levensberigten der afgestorven Leden (*Necrologiën*), welke voorheen in het ligchaam der Openings-rede pleegden te worden opgenomen, wordt door den Voorzitter thans voorgesteld, om de verandering, deswegens ten vorigen jare ingevoerd, van nu voortaan te bestendigen, in diervoege echter, dat niet de Voorzitter uitsluitend met het stellen dier Levensberigten worde belast, maar dat, telkens bij het overlijden van één' der Leden, 't zij ter Algem. Vergadering, 't zij in de Maandelijksche, een bepaald persoon uit de Leden, met de levensomstandigheden des overledene en zijne letterkundige werkzaamheden meer bijzonder bekend, worde benoemd en *van wege de Maatschappij* beleefdelyk uitgenoodigd, om zulk een levensberigt te vervaardigen, uitvoerig genoeg ter kenschetsing vooral van het letterkundig karakter en de werkzaamheid des overledene, maar tevens van die beknoptheid, dat het plaats kan vinden in de *jaarlijksche Handelingen der Maatschappij*; terwijl voorts de hiertoe

benoemden zullen verzocht worden, het door hen gesteld levensberigt, 't zij zoo veel mogelijk vóór den tijd der Algemeene Vergadering, 't zij uiterlijk vóór het ter perse leggen der *jaarlijksche Handelingen* in de maand Julij, aan het Bestuur der Maatschappij te doen toekomen.

Dit voorstel algemeen goedgekeurd zijnde, wordt dien overeenkomstig besloten en terstond als Berigtgevers voor de in jaar afgestorvene Leden benoemd: voor wijlen

A. LENS	het Lid G. RUYTENSCHILD.
A.S. VAN REESEMA	het Lid G. MEES AZ.
J.B. CANNAERT	het Lid PR. VAN DUYSE.
W.H.J. WESTREENEN VAN TIELLAND	het Lid J.W. HOLTROP.
G.J. MEYER	het Lid P. HOFSTEDE DE GROOT, en deze zich om ziekte verontschuldigd hebbende, F.C. DE GREUVE.
A.F. Graaf v.d. DUYN VAN MAASDAM	het Lid J.C. DE JONGE.
D.P.G. HUMBERT DE SUPERVILLE	het Lid I.L.C. VAN DEN BERCH VAN HEEMSTEDE.
J. KOPS	het Lid H.J. ROYAARDS.
W.N. MUNTING	het Lid N. BERKHOUT.
J.P. VAN WALRÉE	het Lid W.J.C. VAN HASSELT.
W. CNOOP KOOPMANS	het Lid S. MULLER.
H.O. FEITH	het Lid H.O. FEITH (Jr.).

Den uitslag dezer zaak vindt men in de Bijlagen.

Men gaat hierna over tot de Punten van Beschrijving.

I.

Het eerste punt - Verslag der Handd. sedert de laatste Jaarl. Vergad. - geschiedt bij monde van den Secretaris. Het luidt als volgt:

MIJNE HEEREN, GEACHTE MEDELEDEN!

Al weder is er een jaar over onze hoofden heengegaan te midden van allerlei beroeringen buiten onze grenspalen. En terwijl wij elders hoorden van oorlogen en geruchten van oorlogen, gingen, in ons Vaderland, de werkzaamheden der wetenschappelijke inrigtingen haren stillen, maar gestadig voorwaarts strevendenden gang. Wij althans gevoelen ons door niets verhinderd, zoo het niet ons eigen gebrek aan genoegzamen ijver was dat ons weêrhiield. - Onze Vergaderingen werden geregeld gehouden; de zorg van uw Bestuur was vooral merkbaar, daar hetzelfde 17 malen bijeen kwam. Hoort wat daarvan tol de *tien* Maand-Vergaderingen gebragt werd, die wij van Junij tot Mei jl. gehouden hebben. Hoort het, voor zoo verre wij namelijk niet door te groote uitvoerigheid bevreesd zouden wezen uw geduld te misbruiken.

Van het *Bestuur* zelf vangen wij aan. De door u in Julij des vorigen jaars benoemde nieuwe Bestuurders A. DOYER TZ. en J.H. SCHOLTEN werden in de Bestuurs-Vergadering van October plegtig geïnstalleerd. In de Maandel. Vergad. van dien dag werd tot Voorzitter gekozen, eenstemmig en in weêrwil zijner verontschuldigungen, hij die een jaar lang ons reeds had voorgegaan, Prof. KIST, die dus ook heden onze werkzaamheden leidt. Hij heeft reeds in de eerste onzer Winter-Vergaderingen

gewillig eene leesbeurt op zich genomen, ja ook voor de tweede gezorgd, door bouwstof aan te geven. - Wat wij in onze *Maandelijksche Vergaderingen* hoorden, komt op het volgende neder.

Openbare Vergaderingen werden er niet gehouden.

Wij hadden alleen Vergaderingen onder de leden en bevinden er ons dus verre wel hij: de onderwerpen kunnen, zoo doende, iets dieper ingrijpen in de nasporingen van ieders bijzondere studiën. In Oct. las, als gezegd is, Prof. KIST over *John Robinson en de door hem, te Leiden, in den aanvang der 17de eeuw, voor korten tijd gevestigde gemeente van Engelsche Independenten* (sedert in zijn N. Archief, Dl. VIII gedrukt). - In Nov. gaf dezelfde eene, onder hem berustende Verhandeling van D^s. H.Q. JANSSEN van *Onze Lieve Vrouwe Polder*, eene beschrijving van een fragment van VAN MAERLANTS *Spiegel Historiael*, welke voor onze Werken is afgestaan. Daarop deed de Heer KIST volgen de beschrijving van een *necrologium* der voormalige Abdij van Oostbroek (mede sedert in 't N. Archief Dl. IX gedrukt), en D^r. JANSSEN deelde ons mede *vijf onuitgegevene brieven* van D^r. JOHANNES WIER, lijfarts der Graven van 's Heerenberg (sedert opgenomen in NIJHOFF's *Bijdragen*). - In Dec. las de Hoogl. VAN ASSEN eene *beschouwing der verschillende staatsregelingen van 1795 af tot op Koning LODEWIJK NAPOLEON*. - In Januarij werd geene Vergadering gehouden. - In Febr. las de Hoogl. TYDEMAN, over *Caspar Sibelius*, weleer 30 jaren lang Predikant te Deventer, Lid der Synode van Dordt en der Commissie van revisie des zoo-

genoemden Staten-Bijbels: naar vrij uitvoerige eigene biographische aantekeningen, te Deventer bewaard (sints opgenomen in de *Godgeleerde Bijdragen*). - In Maart kwam M^f. G. MEES AZ. uit Rotterdam tot ons over om te spreken over BILDERDIJKS *denk- en handelwijze in betrekking tot de staatkundige gebeurtenissen van zijnen leeftijd*. De Heer Bestuurder SCHOLTEN, die de voornaamste aanleiding tot deze voordragt geweest was, verpligte vele leden nogmaals, door hen die hem bijzonder bevriend waren, na den afloop, met den Spreker, ten zijnen huize te noodigen en het letterkundig-onderhoud aldaar voort te zetten. - Voor April had onze vroegere Voorzitter, de Heer M. SIEGENREEK, zich nog tot eene leesbeurt verbonden, doch door omstandigheden hierin verhinderd zijnde, verving hem D^f. M. DE VRIES, sprekende over *de oorzaken van het verval en den ondergang der Middeleeuwsche Nederlandsche Letterkunde* (beide laatstgemelde Verhandelingen zijn voor onze uit te geven Werken - waarvan straks - ons afgestaan).

In deze Vergaderingen kwamen onderscheidene *stukken* ter tafel, welke ter beoordeeling aan de twee Commissiën der Maatschappij werden toevertrouwd (van de HH. Leden ABBING, NOORDZIEK, CHANGUION, NASSAU, VAN HASSELT, en een paar ter tafel gebragt door uwen Voorzitter en uwen Secretaris). Wij verwijzen ten dien aanzien tot de Rapporten der Commissiën (Punt III van den Beschrijvings-Brief), alwaar ge ook over het eenigziens veranderd personeel der Commissie voor Geschied- en Oudheidkunde iets vernemen zult.

Ook de *Prijsvragen* en hare bekrooning is een deel onzer werkzaamheden. Te bekroonen hadden we echter, tot ons leedwezen, niet: er kwam niets in. Doch de nieuwe *Prijsvragen*, waarover in de eerste Vergadering van Mei gestemd was, vindt gij, in een dubbeltal, ter uwer keuze, in uwen Brief van Beschrijving voor u (Punt VI.)

Behalve Prijsverhandelingen, hebben wij echter nog andere bouwstof ter uitgave. - Want, alhoewel niemand hier bekroond werd, is het besluit tot uitgave van een stuk van eigene Werken bij ons tot rijpheid gekomen. Onze Voorzitter vooral beijverde zich dit plan te verwezenlijken. De HH. MEES, KIST, VAN DER CHIJS, D^s. H.Q. JANSSEN D^r. L.J.F. JANSSEN, B.W. WTEWAALL, hebben bereids de vrachten van hunnen arbeid in onzen schoot nedergelegd. Het komt er, voor het Bestuur, slechts op aan, die aan de Leden en aan ons letterkundig publiek behoorlijk mede te deelen. Daartoe echter konden wij geenszins op denzelfden voet, bij onze gewone uitgevers voortgaan. Trouwens: de Boekhandelaars S. EN J. LUCHTMANS waren ons ontvallen door het eindigen van hunne handelszaken in dit jaar. Wij zochten en vonden eenen nieuwen uitgever in den Heer E.J. BRILL, mede Boekhandelaar hier ter stede. En zoo kunnen wij bereids ter uwer kennis brengen dat de druk van een der gemelde stukken reeds aangevangen is, en een eerste blad hier ter tafel ligt.

Ter herstelling van een punt in onze Wet, waarvan het bezwaar door eene onzer Commissiën was ingezien, strekt een voorstel omtrent *art.* 84, door een

lid ingeleid. Een ander punt, dat van *art.* 8 en 10, is een' ander onzer medeleden zoo gewigtig toegeschenen, dat hij daarvan mede een voorstel heeft willen gemaakt zien, hetgeen grootendeels gelijksoortig is met zijn voorstel der vorige Algem. Vergadering. De eene en andere zaak komt, volgens den Beschrijvings-Brief tot u, en wordt straks behandeld (Punt VIII).

Dan veelligt vraagt gij reeds: hoe is het met de zaak van het *nieuwe lokaal* voor de Maatschappij? En die vraag, gewis uit belangstelling gesproken, vereischt van onzen wege eenige beantwoording. Uw Penningmeester heeft in zijn uitvoerig verslag over die zaak, 't geen gij allen gedrukt onder de oogen gehad hebt (*Handd.* 1848, bl. 102-105), uwe belangstelling opgewekt. Dan de tijd was ongunstig voor negotiatiën, alle finantieële operatiën werden gedrukt; zoo ook de beurs der Nederlanders, die, hoe gegoed nog, bij onzekere kansen tragelijk zich opent; althans niet in die mate, als in dezen wel vereischt werd. Want: ja, ons verzoek vond hier en daar gehoor: een groot vierde, ja een klein derde schier, der negotiatie was gedekt. Maar op verre na dus niet de gansche hoofdsom. En zoo hebben wij dan van ons plan op de door ons beraamde wijze moeten afzien. Wij betuigen den edelen deelnemers bij dezen onzen dank, en de Commissie is, in Febr. l.l., als zoodanig ontslagen. Doch eene nieuwe is kort daar na gevormd, bestaande uit de HH. A.H. VAN DER BOON MESCH, Bestuurder, en J.G. LA LAU, Penningmeester, om een gelijksoortig plan, doch min uitvoerig, te ontwerpen. Zij is uitzierende naar eene geschikte

plaats; maar een en ander vooruitzigt dat zich gunstig scheen voor te doen, verdween in rook. Een vast plan heeft ze u dus nog niet aan te bieden.

Na het houden onzer laatste Maandel. Vergadering, erlangden wij nog een paar bewijzen van ingenomenheid met onze inrigting, waartoe een tweetal onzer oudste Leden zich genoopt gevoelden, doch waarvan zelfs de Maandel. Vergadering nog geene kennis draagt. Verneemt dan nu, dat de Heer B. SCHREUDER, oud-Schoolopziener te *Maastricht*, ons geschonken heeft een gipsen borstbeeld van den herschepper der Belgische Letterkunde, wijlen J.F. WILLEMS, wiens belangstelling ook voor onze Maatschappij ulieden uit vroegere *Handelingen* bekend was. - Voorts, dat de eerwaarde J. TEISSÈDRE L'ANGE, die, niet minder dan ons zoo even gemeld medelid, onder de naar verdienste rustende Schoolopzieners mag gerekend worden, ons, gister, van uit zijn zomerverblijf te *Eemnes* heeft toegezonden het in olie verw geschilderd portret van een der vroegste leden der Maatschappij, Professor JAN JACOB SCHULTENS, als die tusschen de jaren 1766 en 1778 een der ijverigste deelnemers in hare vroegste taalkundige werkzaamheden geweest is. Tevens met eene schriftelijke toezegging van des schenkers hand, die ons de gegronde hoop doet koesteren om nog meer van dien aard van den Heer L'ANGE in de toekomst te mogen verwachten.

Één bewijs van belangstelling uit den vreemde moet hier nog vermeld worden. Het komt van onze Belgische nageburen die eene en dezelfde taal met ons bezigen, die voor het behoud dier taal met geestdrift strij-

den: wel wetende en gevoelende: *de tael is gansch het volk*. Er zal - gij weet het sints lang, sints den aanvang des jaars, - er zal door die waardige navolgers van WILLEMS een letterkundig Congres in de aanstaande maand Augustus gehouden worden in de hoofdstad van de Provincie Oostvlaanderen. Ook wij ontvingen hiertoe eene uitnoodiging bij verpligtend schrijven. De Maandel. Vergadering heeft deze gelegenheid waargenomen, om de daar vergaderde leden tot deze gemeenschappelijke handhaving van den Nederlandschen let terroem in dezen ten dringendsten aan te sporen: en wij herhalen deze aansporing bij dezen, bereid zijnde om daartoe aan een ieder die daarvoor sympathie gevoelt, eene gedrukte Circulaire der Gentsche broederen ter hand te stellen, als welke uitdrukkelijk ons geschreven hebben dat zij, door ons, deze noodiging rigten aan ieder die met hun gelijke geestdrift koestert voor Nederlandsche taal, letterkunde, geschiedenis, boekhandel en tooneelkunst.

Dusverre de *zaken* onzer Inrigting.

Met opzigt tot het *Personeel* moeten wij u herinneren dat twaalf leden ons door den dood ontvallen zijn, en één voor het lidmaatschap heeft vermeend te moeten bedanken. Wij hebben tot vervanging van hunne ledige plaatsen, met uwl. welnemen, in onze bijeenkomst van Mei, uit een gros van 31 Candidaten, bij stemming twaalf inlandsche namen gekozen, welke zoo straks aan ulieder wikkend oordeel zullen worden aanbevolen. Elf uitlandsche Candidaten, op onderscheidene wijzen ons bekend geworden, zijn er bijgevoegd.

(zie alle deze namen op de u alhier ter hand gestelde Lijst). - Drie Stadsleden zijn, ter verrijking onzer Stedelijke Winter-Vergaderingen, door ons in October II. benoemd geworden, de Heeren F.C.J. VAN GOENS, F.H.G. VAN ITERSSEN en A. RUTGERS VAN DER LOEFF.

Nog één verlies hebben wij geleden: het is in hooger kring geweest. Toen door Nederland de mare klonk dat op 17 Maart II. Z.M. onze geëerde Koning plotseling bezweken was, werd ook ons in hem een onzer twee *Eereleden* ontruikt. - Een enkel woord, ook hier, ter zijner nagedachtenis. Wèl handhaafde Z.M. vroeger, ten onzen opzichte, zijne ruime milddadigheid, zijne aan elken Nederlander, van den grootsten tot den geringsten toe, zoo bekende voorliefde voor de Schoone Kunsten, toen het hem behaagde, ten jare 1842 voor het Gedenkteeken, ter eere van Nederlands grootsten redenaar, eene kapitale gifte ter onzer beschikking te stellen, ten bedrage van *vijf honderd* Gulden. Dank ook aan die Vorstelijke mildheid, het gedenkteeken prijkt sinds in het midden onzer veste.

Ter voorziening in het, door dit afsterven geleden verlies, is in de Maandelijksche Vergadering van 25 Mei II. besloten te trachten naar de hernieuwing van den band, die er van den jare 1775 af (met uitzondering van slechts weinige treurige tusschen-inliggende jaren, 1806-1814) bestendig wezen mogt tusschen onze Maatschappij en het Vorstelijk Huis van Oranje. Het Punt V van den Beschrijvings-Brief zal daaraan gewijd zijn.

Dezelfde spreker vervolgde:

II.

MIJNE HEEREN, GEACHTE MEDELEDEN!

Voor zoo ver gij niet tot onze stadgenooten en den onmiddellijken omtrek van Leiden behoort, zult gij uwe oogen wel niet gelooven kunnen, als gij mij nogmaals ziet optreden, dien de nieuwe wet voor altijd ontslagen had van de verpligting om over uwe Boekerij tot u het woord te voeren; en terecht is, in den regel, het Bibliothecariaat afgescheiden van de betrekking die mij dusver vergund werd onder u te bekleeden. Beide werkzaamheden zijn te omslagtig, althans van tijd tot tijd, voor één en denzelfden persoon. Doch het is slechts bij gebrek aan beter woordvoerder, dat uw geheimschrijver ook nu tot u spreekt. Hoort de reden.

Wij zagen uwen nieuwen Boekbewaarder, den Heer RAMMELMAN ELSEVIER, op uwe voorg. Algem. Vergadering benoemd, met genoeg in zijne werkzaamheden treden; hij maakte zich den zomer ten nutte, om de Bibliotheek, althans uiterlijk, te leeren kennen. Hem werden, volgens de nieuwe wet, in onze eerste Wintervergadering, twee Raden toegevoegd, waartoe op voordragt des Bestuurs, de Maandvergadering de goedheid had de twee jongste leden der nu ontbondene Bibliotheeks-Commissie te benoemen; en dat wel, na dal aan die Commissie, voor hare, twintig jaren lang, verstrekte diensten, dienzelfden avond door de Vergadering was dank gezegd: iets waarvan het vooral mij, of den Heer BERGMAN, niet passen zoude hier één woord meer te zeggen. Een vierendeel jaars was de Heer ELSEVIER

werkzaam in het ontvangen uwer geschenken, het bestellen van enkele boeken, het ten gebruike uitgeven van het begeerde, in het vrolijk vooruitzigt, dat de voorgestelde negotiatie voor een nieuw lokaal der Maatschappij (waarvan we zoo even gewaagden), hem in der tijd meer plaatselijke ruimte, meer genoeg, eene geschikte en warme *leeskamer*, die ook door *lezende* leden (zoo vleide men zich) veraangenaamd zou worden, bezorgen en aanbrengen zoude. Daar verviel deze zaak aanvankelijk geheel, en met die verijdeling verdween ook dit vooruitzigt voor den Bibliothecaris, die in het midden van Januarij II. het besluit nam om deze zijne betrekking neder te leggen. Het besluit was, zoo bleek het, onherroepelijk. Nu bevonden wij Raden, ons zonder hoofd, zonder voorganger. Intusschen begreep het Bestuur, en te regt, dat wij, de Heer BERGMAN en ik, onze betrekking niet voor niet aanvaard hadden. En, daar voor het toenmalig oogenblik de wensch naar een nieuw lokaal nog onverwezenlijkt was, verzocht men ons voorttegaan met de verrigting der loopende werkzaamheden. Er zijn sedert belangrijke pogingen aangewend tot verkrijging van eenen anderen Boekbewaarder; doch deze hebben nog geenszins haar volledig beslag gekregen. Gij zelve wordt straks eerst geroepen, om ze te helpen verwezenlijken.

Eene Commissie uit het Bestuur, bestaande uit den Penningmeester en den Secretaris, heeft, in Maart II., van den Heer ELSEVIER de papieren en gelden onder hem berustende, overgenomen; het een en ander wacht op zijnen opvolger.

Wilt gij intusschen weten wat er, door hel aan u medegedeelde personeel, in de verloopende maanden, gedaan is, zie hier waarop het nederkomt. Mijn ijverige ambtgenoot BERGMAN had de zomerruste besteed aan de vervaardiging van een, in ons oog, onmisbaar vereischte voor den Catalogus: een Bladwijzer. De druk daarvan is door de Maandel. Vergadering toegestaan, onder zekere en billijke beperkingen, wat het geldelijke betreft. En zulks is te gereeder vergund, daar gij, M. HH., toch in dit Maatschappelijk jaar geene Prijsverhandelingen of andere werken van ons ontvangen zult. Met den druk heeft zich de drukker, met de correctie hebben wij ons, in de laatste weken bezig gehouden, en de Bladwijzer of het derde deel van den Catalogus is, met een kort voorberigt voorzien, hier ter tafel.

Wat is er nu van de zaken zelve der Boekerij geworden?

Naar we hoopen - want ik sprak hier ook uit naam van mijnen mederaad - zullen de aantekeningen van den Heer ELSEVIER en van ons toch wel iets voor u opleveren. Doch voorloopig moeten we openlijk verschooning vragen voor het niet beantwoorden van enkele verplichtende missiven, die bij sommige Boekgeschenken ons geworden zijn. Dat gaat zoo bij de meeste overgangen van Bestuur: het ontvangen van geschenken gaat goed voort; het dankzeggen wordt door veranderingen in het personeel vergeten. Althans uiterlijk is 't zoo; in het hart der ontvangers wordt de dankbaarheid nog wel gevonden; wij zijn er u borg voor.

Daar wij nog vroegere zaken te vereffenen hadden, is er niet veel *aangekocht*. Slechts enkele vervolgw

ken, als de stukken van HAUPT's *Zeitschrift für Deutsches Alterthum*, het laatste deel van DODT's *Archief voor Utrechtsche Geschiedenissen*; voorts enkele oude Nederduitsche *Handschriften* uit de nalatenschap van D^s. IS. VAN HARDERWIJK, voor de taal niet onbelangrijk; de *Geschichte der Deutschen Sprache* van JACOB GRIMM, en een paar geschied- en taalkundige stukjes. Al het overige, door ons verkregen, werd ons geschonken.

En van wie dan al? Vooreerst, *buiten* onze Maatschappij. Zij erlangde van buitenslands, in weêrwil der onrust die het naburig Duitschland doorwoelt, een vervolgstuk der *Handelingen* van het *Bamberger Verein*, en van den Hessisch Darmstadtischen Hofrath D^r. J.C.W. STEINER (heden uw Candidaat), zes zijner geschiedkundige werken. - Uit *België*, van de Commissie tot het lijkfeest voor WILLEMS de *Gedenkzuil* daarvan, en eenige verslagen dier feestviering. Van E. JOLY te Ronsse (mede uw Candidaat) *Oudheidkundige nasporingen*; en van SLEECX te Antwerpen, een blijspel en volksverhalen, - Uit *Frankrijk*, van ED. THIERRY, een krachtig schrijver uit Normandy, het leven van den Heere LE CHANTEUR, welke door NAPOLEON in 1809 en 1814, in burgerlijke en militaire betrekkingen naar Vlissingen en Antwerpen gezonden was; een boekje, waarin ook, van elders onbekende, bijzonderheden over den toenmaligen toestand dier belegerde steden gevonden worden. - *Binnenslands*, door de gediensigheid van het Ministerie van Binnenl. Zaken, drie stukken der oudheidkundige Commissie van het Groothertogdom Luxemburg; en van 't zelfde Ministerie, twee gister

juist ontvangene proclamatiën in de taal der oude Wenden, voor de bewoners der *Niederlausitz*, te Berlijn in Januarij II. uitgevaardigd, waarvan 't gemeld Ministerie beleefdelyk een exempl. voor ons met eene bijgevoegde Missive beschikbaar gesteld had; van wege het Koninklijk Nederlandsch Instituut, een volledig, in quarto-formaat afgedrukt exemplaar van het Woordenboek der IIe klasse op HOOFT, hetgeen ons nog ontbrak, doch volvaardig, op ons verzoek, door den Secretaris dier klasse ons gewerd; van het Provinciaal Utrechtsch Genootschap zijne Handelingen en de aantek. der Sectie-Vergaderingen; van de Hollandsche Maatschappij van Fraaije Kunsten en Wetenschappen, haar Programma; van het Provinciaal Genootschap van Noord-braband zijne Handelingen enz.; van de HH. J.H. VAN DER SCHAAFF te Amsterdam, S. GILLEHERINGA te Tilburg, J.J. BURGMEIJER te Warmond, en J. TIDEMAN te 's Gravenhage, enkele door hen uitgegeven geschriften; van de familiën van twee onzer afgestorvene medeleden, H.O. FEITH en P. VERKADE, de laatste werken der overledenen.

Wij komen binnen de palen onzer wetenschappelijke Inrigting. Onze *leden zelve* gaven ons, of uit hunne Boekerijen of door hunne bemiddeling, van wege vreemden, verschillende boeken. Hieronder rangschikken wij: Prof. A. DES AMORIE VAN DER HOEVEN, om de door hem gegeven twee laatste geschriften zijns overledenen zoons; den Heer KOENEN, de HH. H.W. TYDEMAN, DE WAL, VREEDE, R. ELSEVIER, JANSSEN, Baron VAN AYLVA RENGERS, den Heer E. CANNEMAN, M^r. L.P.C. VAN DEN BERGH (13 Belgische stukken), uw dienaar de spreker,

die de vrijheid nam verschillende merkwaardige Geschriften der drie veilingen van het assortiment der Boekhandelaars S. EN J. LUCHTMANS aan te bieden, waaronder een zeer zeldzamen Bijbel in het Nedersaksisch, Lübeck 1494 fol.; voorts noemen we hier nog den Heer BOONZAJER te Gorinchem, die een HDS. op het naburig dorp *Valkenburg* betrekkelijk; eindelijk de reeds genoemde gevers, H.W. TYDEMAN en RAMMELMAN ELSEVIER, die te zamen een 25tal ons nog ontbrekende Nederd. tooneelspelen ons aanboden; gelijk de Heer TYDEMAN alleen, nog 7 Nederd. vertalingen van Grieksche en Latijnsche schrijvers.

Tot de laatste rubriek hebben wij bewaard de *eigen* werken onzer *medeleden*: het is eene heele reeks, meer dan 60. Behalve geschenken van onze Belgische broeders PH. BLOMMAERT (1), PR. VAN DUYSE (1), DE ST. GENOIS (1), SERRURE (1), SNELLAERT (4) en FR. VERACHTER (6), erlangden wij van de inlandsche leden, A.J. VAN DER AA, BEUCKER ANDREAE, DEN BEER POORTUGAEL, BERG VAN DUSSEN MUILKERK (2), S.J. VAN DEN BERGH, BERGMAN, BODEL NIJENHUIS, BORSIUS, DE BREUK, BRILL (2), VAN DER CHIJS, CLAVAREAU (2), DIRKS (2), AB UTRECHT DRESSSELHUIS (2), RAMMELMAN ELSEVIER (3), H.O. FEITH (*senior*) (bereids overleden), GEEL, VAN GOENS, HALBERTSMA, J. VAN HARDERWIJK RZ. (2), K.J.R. VAN HARDERWIJK (3), VAN HASSELT (2), HERMANS (4), DE HAAN HETTEMA (2), DE JAGER (4), L.J.F. JANSSEN (2), TEN KATE, KIST (4), KIST en ROYAARDS, KOENEN (5), LA LAU (2), LASTDRAGER, LAUTS, P. MIJER (te Batavia), NASSAU, NIENHUIS, NOORDZIEK (3), NYHOFF (2),

VAN OOSTERZEE (2), OTTEMA, PAN (4), PAPE, ROORDA VAN EYSINGA, P. SCHELTEMA, SCHINKEL, SCHOTEL (3), M. SIEGENBEEK, SIFFLÉ, ACKER STRATINGH, D^s. JO. TIDEMAN, H.W. TYDEMAN (4), W.H. VAN VOORST (2), VREEDE, A. DE VRIES, JER. DE VRIES, M. DE VRIES (2), en S. DE WIND. Hun door dezen voorloopig dank te zeggen, ligt ons hier nog ten slotte op het harte.

Dan, nog iets, M. HH. Tot de verzamelingen der Maatschappij behoort ook die der *Zegels*. Zij is door de wet toegewezen aan de zorg van den Bibliothecaris. Zulks doet ons daarom eenigzins leed, wijl deze Ambtenaar reeds bezigheid genoeg schijnt te hebben; maar te meer spijt het ons, wijl die verzameling daardoor aan de zorg van den ontwerper dezer geheele zaak (D^r. JANSSEN) onttrokken wordt. Doch zijne hulp en inlichting zal hij altijd nog wel willen verleen: gelijk hij in den loop des jaars nog voor de Maatschappij in ontvang genomen heeft twee geschenken: het eene, van den Heer S. VAN DER PAAUW hier ter stede, die ons nogmaals verplichtte door de toezending van 90 Schepenzegels in was en zegellak, meestal tot de stad Leiden betrekkelijk; het andere, nog zeer onlangs van Prof. TYDEMAN, bestaande in gedrukte wapenkaarten der Raden van Gelderland, en Mombers, Cancelliers enz. van Zutphen, der HH. van Beusichem en Culenborg, der Regeringsleden der stad Leiden; en eindelijk, in een groot aantal nieuwere zegels, meestal in zegellak en van bijzondere personen, welligt ten getale van 1000 stuks: afkomstig van wijlen ons ijverig medelid, Prof. MEIN. TYDEMAN.

Eindelijk is het ook nog met medeweten en instemming van meergemelden D^r. JANSSEN, dat in Oct. jl. onze toenmalige Bibliothecaris ELSEVIER, op eene veiling, eene zeer nette loketkast heeft aangekocht, welke tot berging van onzen zegelschat uiterst passende is.

III.

Het derde punt - Verslag der werkzaamheden van de beide wetenschappelijke Commissiën - geschiedt achtereenvolgens bij monde van de Secretarissen der beide Commissiën. Eerstelijk, namens de Commissie voor Taalen Letterkunde, door den Heer M. DE VRIES, als volgt:

MIJNE HEEREN!

De Commissie voor Nederl. Taal- en Letterkunde heeft de eer, aan uwe Vergadering het volgende verslag mede te deelen, aangaande hare werkzaamheden gedurende het afgelopen maatschappelijke jaar.

Zij heeft die werkzaamheden van Oct. 1848 af tot op het einde van April dezes jaars, in eene reeks van Vergaderingen onafgebroken voortgezet. Het personeel, waaruit zij is zamengesteld, heeft gedurende dien tijd geene verandering ondergaan, en de betrekking van Voorzitter en Secretaris zijn ook dit jaar, even als het vorige, door den Heer VAN ASSEN en den ondergeteekende waargenomen. Met leedwezen echter acht zich de Commissie verplicht te vermelden, dat twee harer Leden herhaalde malen door ongesteldheid verhinderd werden hare Vergaderingen bij te wonen, iets dat niet missen kon op den gezamenlijken arbeid een nadeeligen invloed te oefenen.

Die arbeid splitst zich, gelijk u bekend is, volgens de bepalingen onzer Maatschappelijke Wet, in twee deelen: 1°. het berigten over hetgeen door de Maandelijksche Vergadering aan de Commissie wordt opgedragen; 2°. het mededeelen aan gemelde Vergadering van hetgeen haar in het vak harer bijzondere werkzaamheid gewigtig voorkomt.

Wat het eerste gedeelte harer taak betreft, heeft de Commissie het volgende te berigten:

1°. heeft zij in de Maand. Vergadering van 1 Dec. II. verslag uitgebragt over een voorstel, door uw medelid, den Heer CHANGUION van de Kaapstad schriftelijk bij de Maatschappij ingediend, en door deze aan de Commissie ter hand gesteld. De strekking van dat voorstel was hoogst belangrijk. De Heer CHANGUION noodigde namelijk de Maatschappij uit tot het ontwerpen en bewerken van een volledig Woordenboek der Nederlandsche Taal, en ontvouwde zijne gedachten over de wijze, waarop een dergelijke arbeid zou kunnen ondernomen en tot stand gebragt worden, alsmede over de middelen, waardoor men de finantiëele hinderpalen daartegen zou kunnen uit den weg ruimen. De Commissie, die, na rijpe beraadslaging over het voorgestelde ontwerp, het stellen van een rapport deswege aan haar Lid, den Heer GEEL, opdroeg, oordeelde, 'dat de Heer CHANGUION den dank der Maatschappij verdiende, omdat hij het gevoel der behoefte van hetgeen hij wenschte uit te lokken, bij ons opgewekt of vernieuwd heeft. Zij rekende echter het voorgestelde plan, door te grooten omvang en door gebreken in het ontwerp, onuitvoerbaar, doch geloofde

niettemin, dat er bruikbare elementen in gevonden werden. Zij stelde zich voor, hare aandacht blijvend op dit onderwerp gevestigd te houden, en u ter gelegener tijd hare gedachten mede te deelen over Nederlandsche lexicographie in het algemeen, en bepaaldelijk over de vraag, of men thans reeds in slaat zou zijn, een goed Nederlandsch Woordenboek te vervaardigen, in acht nemende, aan welke eischen daarin zou moeten voldaan worden.' De redenen, die de Commissie tot dit oordeel over het plan van den Heer CHANGUION geleid hebben, zijn breedvoerig ontvouwd in het bovengemelde verslag, dat aan den Secretaris der Maatschappij is afgegeven, en thans in het Archief berust, ten einde door eiken belangstellende geraadpleegd te kunnen worden.

2°. heeft de Commissie in dezelfde Maand. Vergadering, bij monde van haren Secretaris, verslag uitgebragt over eenige fragmenten van MAERLANT, vergezeld van eene inleiding en ophelderende aantekeningen, welke stukken door den Heer H.Q. JANSSEN, Predikant te O.L.V. Polder, aan onzen geëerden Voorzitter voor het door hem uitgegeven wordend *Archief* waren toegezonden, maar door dezen in de Maandelijksche Vergadering van November aan de Leden medegedeeld. 'Gemelde fragmenten behooren tot den *Spieghel Historiae* van J. VAN MAERLANT, en loopen van c. XIII. vs. 26 tot c. XXI. vs. 29 van het VII. B. der 1 P. van dit werk, zijnde bl. 118-135 van het 2de deel der uitgave van CLIGNETT en STEENWINKEL. Zij zijn vervat in een folio-blad, aan beide zijden met vier kolommen beschreven, elke kolom van 76 regels, en welk blad gevon-

den is te St. Anna ter Muiden, op een afstand van slechts 1½ uur van Damme, waar MAERLANT als Griffier geruimen tijd gevestigd was. Het blijkt echter uit de nauwkeurige vergelijking van den tekst met dien van het HS., door CLIGNETT en STEENWINKEL bij hunne uitgave gevolgd, dat de fragmenten geen deel uitmaken van het oorspronkelijke HS., maar van een later afschrift.' De Commissie, in wier handen de fragmenten met den daarbij behoorenden arbeid van den Heer JANSSEN gesteld waren, is van oordeel geweest, 'dat eene aanwinst van een tweeden tekst van 600 verzen niet onbelangrijk genoemd kan worden, wanneer men in aanmerking neemt, dat er van den *Sp. Hist.* slechts één volledig HS. bestaat, hetwelk op vele plaatsen door hinderlijke fouten ontsierd wordt, en dat er tot heden toe slechts zeer weinige fragmenten van bekend zijn geworden; zij meende verder, dat het buitengewoon groote formaat van het gevondene blad en de uiterst zeldzame hoeveelheid van 304 regels op elke bladzijde eene hooge oudheid van het HS. doen vermoeden, iets waarmede ook de plaats, waar de fragmenten sedert eeuwen berust hebben, zoo nabij de stad van MAERLANTS inwoning gelegen, schijnt overeen te stemmen. En ofschoon het door den Inzender afdoende bewezen was, dat het HS., waartoe de fragmenten behoorden, geenszins het oorspronkelijke is; ofschoon zelfs de Commissie nauwelijks twijfelde, dat het afschrift, waarvan zij een deel uitmaakten, van jonger dagteekening is dan datgene, hetwelk CLIGNETT en STEENWINKEL bij hunne uitgave volgden, zoo heeft zij toch, bij eene nauwgezette ver-

gelijking met die uitgave, de overtuiging bekomen, dat de fragmenten op een aantal plaatsen de ware lezing behelzen, waar de uitgave door fouten van den afschrijver ontsierd wordt, en dat zij derhalve voor de kritiek van den tekst eene zeer bruikbare bijdrage opleveren. Om deze reden heeft dan ook de Commissie aan de Maand. Vergadering voorgesteld, dat zij mogt besluiten, den geëerden Inzender, onder dankbetuiging voor zijne belangrijke mededeeling, uit te noodigen tot het afstaan van zijne bearbeiding der gevondene fragmenten ten behoeve van de Werken der Maatschappij, ten einde zij alzoo aan de wetenschap dienstbaar mogten worden. Door de Maand. Vergadering is dien overeenkomstig besloten, en sedert heeft de Heer JANSSEN niet alleen in het verzoek der Vergadering toegestemd, maar ook, door tusschenkomst van den Voorzitter der Maatschappij, het oorspronkelijke blad perkament aan de Commissie doen toekomen, waardoor deze in de gelegenheid gesteld werd, om zich van de uitstekende naauwkeurigheid der ingezondene kopij met eigen oogen te overtuigen. Het eerstvolgende deel der Werken van onze Maatschappij zal den arbeid van den Heer JANSSEN ter algemeene kennis brengen.

3°. heeft de Commissie in de Maand. Vergadering van 4 Mei, bij monde van den Heer BERGMAN, verslag uitgebragt over een in hare handen gesteld voorstel, bij de Maatschappij schriftelijk ontvangen van haar Lid, den Heer W.J.C. VAN HASSELT te Amsterdam, en strekkende om de Maatschappij uit te noodigen tot het opvatten en voortzetten der taak, van de met het jaar

1849 ontbondene *Vereeniging ter bevordering der oude Nederlandsche Letterkunde*. De Commissie is, na rijpe overwegingen, tot het besluit gekomen, dat de bevordering der Oude Nederlandsche Letterkunde wel is waar te allen tijde eene der eerste en voornaamste verpligtingen en bemoeijenissen der Maatschappij geweest is, gelijk zij dan ook in de reeks harer Werken een groot aantal overblijfselen onzer oude Letterkunde aan het licht gebragt heeft; 'dat evenwel de Maatschappij, om vele en gewigtige redenen, niet, gelijk de voornoemde Vereeniging, zich stellig verbinden kan om jaarlijks een bepaald stuk te leveren, maar dat zij zich wel bereid kan verklaren, om op den voormaligen voet, telkens of van tijd tot tijd bij de uitgave harer Werken, voortbrengselen en overblijfselen van den ouden tijd daarin op te nemen, en die, voor zooveel de aard der zaak zulks zal toelaten, ook buiten en onafhankelijk van de volgrees harer Werken afzonderlijk in den handel te brengen.' De Maand. Vergadering heeft zich met deze beschouwing der Commissie vereenigd, onder dankbetuiging aan den Heer VAN HASSELT voor zijne belangstelling in de zaak onzer oude Letterkunde.

4°. heeft de Commissie zich aanvankelijk bezig gehouden met twee onlangs in hare handen gestelde stukken, over welke zij echter eerst later verslag zal kunnen uitbrengen. Deze stukken zijn: *a.* vier verzoeken van den Heer NASSAU te Assen, getiteld *Taalmijmeringen*, en overgedrukt uit het *Magazijn van Nederl. Taalkunde*, welke arbeid door den Heer NASSAU 'bij wijze van petitie' aan de Maatschappij was aangeboden; en *b.* een

werkje van GUIL. NIEUWENHUYS, in leven Rector der Latijnsche scholen te Haarlem, getiteld: *‘Oratio ofte vertooch van de noodwendicheyt ende profijt der Hooghescholen ende drie Hoof-talen, Hebreeuwsche, Griecksche ende Latijnsche.* Achter dit werkje, dat in 1614 te Enkhuizen in 4to. gedrukt is, vindt men, behalve nog twee stukjes van anderen inhoud, ook een vertoog: *‘van de veranderinge die inde Teutonische ofte Duytsche Tael in ettelijke hondert jaren voorgevallen is.’* De Maand. Vergadering wenschte van de Commissie te vernemen, of en in hoeverre het laatste stuk eenige waarde voor onze taalkunde mogt hebben. De Commissie heeft het stellen van een verslag deswege opgedragen aan haren Secretaris, die in de eerste vergadering van het volgende maatschappelijke jaar zich van die taak hoopt te kwijten.

5°. heeft de Commissie, ingevolge art. 93 der Wet, een ontwerp opgemaakt van vier taal- en letterkundige prijsvragen, uit welk viertal de Maand. Vergadering van Mei bereids een tweetal heeft gekozen, om aan de Jaarlijksche Vergadering te worden voorgesteld.

Thans overgaande tot het tweede gedeelte van hare werkzaamheden, de zoodanige namelijk, die zij niet op uitnoodiging der Maand. Vergadering, maar uit eigen beweging ondernomen heeft, kan de Commissie niet anders dan herhalen wat zij in het verslag van het vorige jaar te kennen gaf. Ook gedurende dit tweede jaar van haar bestaan heeft de Commissie zich herhaaldelijk bezig gehouden met het onderzoek van een aantal woorden en spreekwijzen, met het Nederlandsch taal-eigen strijdende, welke zouden kunnen dienen tot aan-

vulling, uitbreiding en nadere toelichting der Lijst van zoodanige uitdrukkingen, bewerkt door Prof. M. SIEGENBEEK en voor twee jaren met goedkeuring der Maatschappij uitgegeven. Doch de vruchten van dit onderzoek der Commissie zijn nog niet tot die rijpheid en volledigheid gebragt, dat zij reeds nu aan de Maatschappij zouden kunnen aangeboden worden. De Commissie behoudt zich derhalve voor, haren arbeid in dit opzigt geregeld voort te zetten, ten einde later, volgens hare vroegere belofte, 'eenigen zamenhangenden en meeromvattenden arbeid aan de Maatschappij mede te deelen.'

Moge de Commissie bij deze en andere werkzaamheden, hetzij door haar zelve ontworpen, hetzij door de Maatschappij aan haar opgedragen, steeds door het vertrouwen en de medewerking van de Leden onzer Maatschappij worden vereerd en gesteund! Van hare zijde hoopt zij meer en meer te toonen, dat het haar althans niet aan ijver ontbreekt, om aan het doel harer Instelling naar vermogen te beantwoorden.

Namens de Commissie voor Ned.
Taal- en Letterkunde,

LEIDEN, 19 Mei 1849.

M. DE VRIES,
Secretaris.

Vervolgens bekomt de Heer L.J.F. JANSSEN het woord, en brengt, namens de Commissie van Geschieden Oudheidkunde, het navolgende verslag uit:

Rapport over de werkzaamheden der Commissie voor Ned. Geschiedenis en Oudheidkunde bij de Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde, van April 1848 tot April 1849.

De Commissie voor Ned. Geschied- en Oudheidkunde, heeft gedurende dit maatschappelijk jaar hare Vergaderingen geregeld, soms buitengewoon, gehouden. Zij had wel te betreuren het uittreden van een harer medeleden, den Heer TYDEMAN; zij had dien ten gevolge ook tijdverlies, veroorzaakt door herhaalde beraadslagingen over een' gewenschten plaatsvervanger; maar deze teleurstellingen hebben den geregelden gang der werkzaamheden niet belemmerd, noch den ijver der Leden doen verflaauwen. Wanneer men de notulen der 9 gehouden Vergaderingen overleest, merkt men op, dat het op iedere Vergadering aan genoegzamen tijd ontbroken heeft om alle voorbereide mededeelingen te vernemen, en dat er op het einde van het maatschappelijk jaar menig stuk in de portefeuille blijven moest, hetwelk men voornemens was geweest ter tafel te brengen.

Deze niet verminderde werkzaamheid is men ten deele ook verschuldigd aan de voorleden jaar getroffen inrigting (zie *Handelingen* van 1848. bl. 88.) om soms Leden der Maatschappij, niet tot de Commissie behoorende, tot bijwoning harer Vergaderingen uit te noodigen, en waartoe zich dit jaar wel hebben willen verledigen de HH. WTTEWAALL, BODEL NIJENHUIS en laatstelijk ook de Heer DE WAL.

Het door de Commissie verrigtte kan tot drie hoofdsorten gebragt worden, te weten:

1°. Tot het rapporteren over stukken door het Bestuur ia hare handen gesteld.

2°. Tot het handelen over stukken en onderwerpen door de Leden zelve ter sprake gebragt.

3°. Tot het beraadslagen over nieuwe middelen, om de werkzaamheden en inrigtingen der Maatschappij nuttiger te maken.

1.

De stukken door het Bestuur der Maatschappij om advies in hare banden gesteld, waren afkomstig van de Leden der Maatschappij de HH. ABBING, Rector te Hoorn, en NOORDZIEK, Redacteur der Ned. Staatscourant te 's Hage. Het door den Heer ABBING gezondene bevatte eene afbeelding en handschriftelijke opheldering van de graftombe van REINOUD *Graaf van Brederode*, te Venhuizen, in Geestmer-ambacht; de stukken van den Heer NOORDZIEK hadden betrekking tot zijne in 't werk gestelde pogingen aangaande het centraliseren en eenparig regelen van het Nederlandsche archiefwezen, en het uitgeven van een, vooral daartoe bestemd, *Archief*. Uit de uitvoerige rapporten daarover door de Leden der Commissie uitgebragt, werd op de Vergadering van 30 October een algemeen doch kort advies opgemaakt, en aan het Bestuur ter overweging opgezonden.

2.

Het tweede en uitvoeriger gedeelte harer werkzaamheden bestond in het handelen over stukken en onder-

werpen door de Leden zelve ter sprake gebracht. Wij zullen ons, even als in het vorige jaar, slechts bepalen tot eene korte aanduiding van het hoofdzakelijke, onder verwijzing naar het deswege uitvoeriger in de notulen geboekte.

De Heer TYDEMAN vestigde de aandacht op sommige geschiedkundige HSS. zijner verzameling, zijnde 1°. eene Rare Chroniicke van Holland, loopende tot het jaar 1467; 2°. eene Algemeene Chronijk, loopende tot 1348: Deze beiden waren aan CLAES CLOETEN toegeschreven, doch volgens aantekeningen van den Heer CARBASIUS niet van dezen, maar van nog onbekende schrijvers afkomstig; 3°. eene korte Chronijke van Westfrieslaad, loopende tot de 15° eeuw. Van deze laatste had hij het gedeelte, hetwelk over de *Hoeksche* en *Kabeljaauwsche* twisten handelde, laten afschrijven, ter vergelijking met andere Chronijken en tot opsporing van de bron en onderlinge verwantschap van soortgelijke Chronijken, waarover hij, gelijk als over de beide eerste HSS., later iets bepaalds zoude in het midden brengen.

De Heer KIST bepaalde de Vergadering meermalen bij HSS. stukken van historischen aard in zijne verzameling berustende, als:

1°. *Homiliae etc. anno 1555 etc. habitae a M. NICLAÏDE D'ARDENNE*, oorspronkelijk HS. in 8°. , deels in 't Latijn en deels in 't Fransch. De Schrijver was waarschijnlijk een' tijd lang Hofprediker; er bevond zich o.a. eene preek in, door hem gehouden te *Buren*, bij gelegenheid van het huwelijk van MARIA VAN NASSAU met PHILIPS VAN HOHENLOHE, den 7 Febr. 1595.

2°. Een boekdeel in folio, met oude afschriften van

allerlei Staatsstukken, betrekking hebbende op de Vaderlandsche Geschiedenis, en loopende over het tijdperk van 1574 tot 1600. Daarin kwamen o.a. voor, stukken over den Vredehandel te Breda in 1575; tractaat tusschen *Engeland, Frankrijk en de Nederlanden* in 1598; briefwisseling tusschen MENDOZA en de regering der stad *Wesel*, en missiven der Staten-Generaal dienaangaande, van 1598, 1599 enz.

3°. Eene bul van adeldom van het jaar 1544, verstrekt door KAREL V aan zekeren SEVERINUS FEYTA *Frisius*.

4°. Afschriften van de acten van sommige particuliere Synoden der Nederl. gereformeerde kerken onder het kruis, van de jaren 1563 tot 1566; over den inhoud van welke stukken vroeger nimmer eenig bepaald berigt gegeven was, en wier belang, vooral voor de kennis van den oorsprong der Nederl. Hervormde Kerk, aangetoond werd.

Dezelfde berigtte ook, dat hem bij nader onderzoek gebleken was, dat zijn HS., de *Chronijk van Egmond*, waarvan gewag gemaakt is in de *Handelingen* van 1848 bl. 86, reeds door KLUIT was uitgegeven.

De Heer VAN DER CHIJS deed meermalen numismatisch-oudheidkundige mededeelingen; hij gaf een overzicht over de verschillende *Nederl. muntsoorten* van de 7^e eeuw tot op PHILIPS DEN II, en *over de oudste munten van Groningen*; uit welke laatste bleek, hetgeen vroeger onbekend was, dat de eerste muntslag van Groningen opklimt tot ongeveer het jaar 1040, zijnde eene munt van Bisschop BERNULF van Utrecht, terwijl tot dusverre geene oudere munten van Groningen be-

kend geweest waren dan die van de eerste helft der 15^e eeuw.

De Heer JANSSEN gaf berigten over verzamelingen van historische HSS. in het hertogdom Limburg, bepaaldelijk te *Maastricht* en *Roermond*.

Te Maastricht op het Gouvernementshuis, 1°, het Archief van het oude kapittel van *Thorn*, waaronder een belangrijk doodenboek van *Thorn*, folio HS. op perkement; 2°. het oude Archief van *Hertogenrade (Rolduc)*, waarvan gebruik gemaakt was door den Heer ERNST in zijne *Histoire du Limbourg*; 3°. het Archief van het kapittel van St. Servaas te Maastricht; 4°. een gedeelte van het Archief van het oude Overkwartier van Gelderland, eertijds bewaard te *Roermond*, en dáár, volgens het barrière-tractaat van 1715, behoorende bewaard te blijven, benevens den inventaris van gemeld Archief. Te Roermond op het stadhuis, het overige gedeelte van het gemelde Archief van het oude Overkwartier van Gelderland.

Terzelfder plaats, doch in bezit van den Heer CH. GUILLON; 1°. het grootste gedeelte van het oude bisschoppelijke Archief van *Roermond*; 2°. vele onuitgevene stukken betrekkelijk de Vaderlandsche, vooral de Limburgsche Geschiedenis. Onder de laatsten een *Chronicon Ducatus Gelriae* HS. in folio door NIC. BIESEN, loopende tot op PHILIPS II, en, naar het schijnt, nog weinig geraadpleegd. Bij deze berigten werden uitzigten geopend, van ter tijd uit die Limburgsche bronnen, bouwstoffen te zullen erlangen voor de bedoelingen der Commissie en der Maatschappij.

Dezelfde gaf ook opheldering over sommige monumentale overblijfselen der oudheid als: over den St. Maartensteen te Bolsward; over eene zeldzame bij Deutchem gevonden drinkkan uit de XVI eeuw, voorzien van beeldwerk en opschrift; over eene nieuwelings ontdekte ruïne te Buren, en over oude gedenkstukken in Limburg.

De Heer ELSEVIER bragt meermalen belangrijke stukken ter tafel, te weten, afschriften van onuitgegevene en onbekende historische aanteekeningen uit het Archief der stad Leiden, als 1°. betreffende de Geschiedenis der Walsche

Gereformeerden in Leiden van de jaren 1581, 1584, 1585 en 1618; 2°. aangaande reis- en verblijfkosten van Leidsche schutters gedurende een' togt van Leiden naar Gorinchem en terug, in het jaar 1407.

Van de als gasten genoodigden gaf de Heer BODEL NIJENHUIS berigt aangaande oude kaarten van het zuidelijk gedeelte van Zeeland, berustende bij het Zeeuwsch Genootschap, volgens de opschriften gecopieerd naar oudere van het jaar 1288; over kaarten-schetsen ontworpen door den Heer L. PH. C. VAN DEN BERGH en behoorende bij diens verhandeling *over de oude plaatsnamen in Gelderland*, opgenomen in de *Bijdragen* van den Heer NIJHOFF en door den ontwerper aan de Maatschappij vereerd; over het album van ARN. BUCHELIUS in zijne verzameling berustende, en over de in 1847 in Nederland verschenen geschriften over de Vaderlandsche Geschiedenis.

De Heer WTTEWAALL bragt eenige zeldzame drukwerken van zijne verzameling ter tafel o.a. de oudste keuren van Delft van 1596 in 4°, alsmede een' tinnen

schotel, voorzien van opschriften en beeldwerken uit de XVI of XVII eeuw.

Ten einde het verband tusschen de maandelijksche vergaderingen en die der Commissie meer te bevorderen, werd door de Commissie besloten, dat de Secretaris telkens op de maandelijksche vergaderingen de voornaamste onderwerpen zoude mededeelen, waarover op de commissie-vergaderingen gehandeld was.

3.

Zonder beraadslagen over nieuwe middelen om de werkzaamheden en verzamelingen der Maatschappij nuttiger te maken, heeft wel naauwelijks eene vergadering plaats gevonden, en van die zijde zou er dus geene reden zijn om daar afzonderlijk van te gewagen; maar er hadden in dit jaar opzettelijke beraadslagingen plaats en van eene bijzondere strekking; zoodat die, zonder onvolledig te zijn, niet met stilzwijgen mogen voorbijgegaan worden.

Daar de Commissie door vele en soms belangrijke mededeelingen bezig gehouden werd, wier openlijke bekendmaking haar voor de uitbreiding van de kennis der vaderlandsche geschiedenis en oudheden zeer gewenscht scheen, en daar de bronnen der Commissie steeds in aantal toenamen, was zij bedacht om op grond van art. 88 der wet van de Maatschappij, sommige dier stukken van harentwege uit te geven. Zij heeft intusschen, na rijp beraad, ten gevolge van door een' harer leden geopperde bedenkingen, vermeend, meer in het belang der Maatschappij te handelen, wanneer zij de

bouwstoffen, voor zulk een afzonderlijk geschrift reeds gereed gemaakt, aanbod aan het Bestuur der Maatschappij, om daarvan gebruik te maken voor een nieuw deel der Werken, en heeft met aanbieding daarvan, een harer leden, tevens lid van het Bestuur zijnde, belast.

Eene tweede beraadslaging betrof de meerdere nuttigmaking van de verzamelingen der Maatschappij, door middel van eenen bibliothecaris, die bij uitsluiting bij de Maatschappij in die betrekking kon werkzaam zijn, die alle zijne zorgen onverdeeld aan hare verzamelingen kon wijden, en aan wien, als ambtenaar der Maatschappij, echter zoo veel mogelijk buiten bezwaar der Maatschappelijke kas, een jaarlijksche bezoldiging verzekerd werd. Het voorstel hiertoe door een der leden der Commissie mondeling gedaan en aangedrongen zijnde, vond goedkeuring bij de medeleden, en de voorsteller werd uitgenoodigd zulks schriftelijk bij de Commissie in te leveren, ten einde aan het Bestuur der Maatschappij in overweging gegeven te worden. Aan die uitnoodiging is door den voorsteller voldaan door eene *memorie*, die in de Vergadering van 7 April jl. ter tafel gebragt, en vervolgens aan het Bestuur overgemaakt is.

Namens de Commissie voornoemd,

LEIDEN, 7 April 1849.

De Secretaris,
L.J.F. JANSSEN.

Dit Rapport was medegedeeld ter Maand. Vergad. van d. 4 Mei, en toen de vacature in de Hist. Commissie,

ontstaan door het aftreden van den Heer H.W. TYDEMAN vervuld door de benoeming van den Heer J. DE WAL.

IV.

De rekening en verantwoording zoo van den Penningmeester, als van het tijdelijk Bestuur over de Bibliotheek worden medegedeeld. De eerste levert de navolgende posten op: Ontvang *f*2351.00. Uitgave *f*1126.84½. Batig slot *f*1224.15½. De laatste sluit als volgt: Ontvang *f*179.07. Uitgave *f*93.64. Batig slot *f*85.43.

V.

Het voorstel om aan Z.M. Koning WILLEM III het Beschermheerschap der Maatschappij aan te bieden, wordt met algemeene toejuicing goedgekeurd. Aan het Bestuur wordt de wijze van uitvoering overgelaten.

VI.

Tot nieuwe Leden zijn voorgedragen *twaalf* Nederlandsche, en bovendien *elf* buitenlandsche Candidaten. De Commissie ter stemopneming bestond uit de HH. W. SCHOLTEN, J.W. TYDEMAN, G. DE VRIES, het Bestuurslid J.H. SCHOLTEN, en den Secretaris.

Na eenige afwezigheid deelt de Commissie, bij monde van den Heere J.W. TYDEMAN, mede, dat zoo de binnenlandsche als de buitenlandsche voorgestelde leden door de meerderheid waren goedgekeurd. De geteekende stemlijst zal in het Archief nedergelegd worden.

Er zijn dus benoemd de HH:

Binnenlands.

Prof. TH. BORRET, Hoogleraar aan het R.C. Seminarium te *Warmond*.

D^r. G. VAN WIERINGHEN BORSKI, te *Delft*, Rector des Stedelijken Gymnasiums en Leeraar in den Nederd. Stijl en de Nederl. Letterkunde aan de Koninkl. Academie aldaar.

M^r. H.O. FEITH, Adjunct-Archivarius (thans Archivarius) bij het Stedelijk Archief te *Groningen* en lid der Prov. Staten.

M^r. CH. F.H. GUILLON, Secretaris der Kamer van Koophandel te *Roermonde*.

D^s H.Q. JANSSEN, Predikant der Hervormden te *O.L. Vrouwe Polder op Walcheren*.

D^r. S. KARSTEN, Hoogleraar in de faculteit der Letteren aan de Hoogeschool te *Utrecht*.

D^s. C.E. VAN KOETSVELD, Predikant der Nederd. Hervormde Gemeente te '*s Gravenhage*.

E. VAN LÖBEN-SELS, Majoor der Artillerie te '*s Gravenhage*, Adjudant van Z.K.H. Prins FREDERIK der Nederlanden.

M^r. W.C. MEES, Secretaris der Nederl. Bank te *Amsterdam*.

M^r. G.A. DE MEESTER, Secretaris en plaatsvervangend Kantonregter te *Harderwijk*.

D^s. A. NIERMEYER, Predikant der Hervormden te '*s Heer Arendskerke* in *Zuid-Beveland*.

D^s. J. STEENMEIJER, Predikant der Nederd. Hervormde Gemeente te *Arnhem*.

Buitenlanders.***in België.***

M^r. F.X. WÜRTH PAQUET, Raadsheer te *Luxemburg*, Voorzitter der *Société pour la recherche et conservation des monuments historiques du Grand-Duché de Luxembourg*.

R. CHALON, Voorzitter der vereeniging *des bibliophiles Belges*, te *Brussel*.

E. JOLY, Advocaat te *Ronsse*.

F.H. MERTENS, te *Antwerpen*, Stedelijk Bibliothecaris.

G.J.C. PIOT, D^r. der Regten, te *Brussel*, Beambte bij de Rijks-Archieven in *België*.

AUG. DE REUME, te *Brussel*, Kapitein der Artillerie.

D^r. J. ROULEZ, Hoogleraar in de faculteit der Letteren, te *Gend*.

in Duitschland.

D^r. CARL FRIEDRICH HERMANN, Hoogleraar der Grieksche en Romeinsche Oudheden, te *Göttingen*.

J.W.C. STEINER, te *Seeligenstadt*, bij *Darmstadt*, Hofrath van den Groothertog van Hessen.

in Frankrijk

ALFRED MAURY, lid des Franschen Instituuts, te *Parijs*.

F. DE SAULCY, te *Parijs*.

VII.

Er zijn geene Prijsverhandelingen ingekomen op de Prijsvragen wier tijd van inzending op 31 Dec. jl. verstreken was.

Als nieuwe Prijsvragen, waarop antwoorden worden ingewacht voor of op den 31 December 1850, worden uitgeschreven^(*):

Uit de vakken van Taal- en Letterkunde:

I. *De leer van Afleiding der woorden in de Nederlandsche taal, of ontwikkeling van de wijze, waarop uit Nederlandsche grondwoorden, door middel van klankverandering, voor- en achtervoegsels enz., andere woorden gevormd worden of wijzigingen van beteekenis ontstaan.*

De Maatschappij bedoelt geenszins een etymologisch onderzoek naar de afleiding der grondwoorden zelve uit andere Indo-Germaansche talen; maar eene binnen het gebied onzer moedertaal beperkte verklaring van de vorming der woorden en beteekenissen, van de ontwikkeling onzer taal uit hare oudste en eenvoudigste woordvormen, als grondslag voor een later te bewerken *etymologisch woordenboek*; zonder opzettelijke aanwijzing der tallooze zamenstellingen van eenmaal gevormde woorden.

(*) De andere voorgestelde luiden aldus: *Voor Taal- en Letterkunde*:

De leer van de zamenstelling der woorden in de Nederlandsche taal, met vergelijking van de regelen dienaangaande in het Sanskrit geldende, en met opgave der thans gebruikelijke woordverbindingen, welke met den aard onzer taal strijdig zijn.

Voor Geschied- en Oudheidkunde:

Eene oordeelkundige beschouwing van die Schrijvers welke sedert den jare 1648, waar de Heer DE WIND eindigt, tot den tegenwoordigen tijd toe de Geschiedenis onzes Vaderlands behandeld hebben.

Uit de vakken van Geschied- en Oudheidkunde:

II. Reeds sedert geruimen tijd zijn velen in ons Vader land ijverig werkzaam om het aloude bijgeloof in deze gewesten en de voorvaderlijke Godsdienstleer na te sporen en op te helderen. Vooral de bronnen der Nederlandsche Mythologie zijn zorgvuldig opgespoord, en op plaatselijke gebruiken, die tot dit onderwerp betrekking hebben, is in vele geschriften geweest. Men zou alzoo den tijd niet ver meer verwijderd kunnen achten, waarop men op eene volledig bewerkte Nederlandsche Mythologie mogt hopen; ware het niet dat zoodanig geschrift altoos aan grove gebreken, overtollige opgaven aan de eene, en onvolledigheid aan de andere zijde zou moeten lijden, omdat men bij het bewerken eener Nederlandsche Mythologie zich steeds het tegenwoordige Nederland voor oogen stelt. Om evenwel het eigendommelijke des bijgeloofs der afzonderlijke Germaansche volksstammen nauwkeurig te leeren kennen en hun eigenaardig karakter benevens de geschiedenis hunner ontwikkeling juister gade te slaan, schijnt het een eerste vereischte, dat men op elk dier groote volkstammen afzonderlijk de aandacht vestige; opdat niet wat den Bataven eigen was, zonder grond, ook den Friezen toegeschreven worde, noch ook van den anderen kant de geest van het Oud-Friesche volksleven alleen opgemaakt worde uit de gedenkteekenen en berigten, die van Nederlandschen oorsprong zijn, met ter zijde stelling van dat uitgestrekte deel des Frieschen bodems, dat thans tot Duitschland en tot Denemarken behoort. De Maatschappij stelt dus voor:

Eene Friesche Mythologie uit echte bronnen geput en vergeleken met die van andere Germaansche volkstammen.

Nog wordt bij deze herinnerd, dat er, vóór of op

den 31 December 1849 antwoorden worden ingewacht op de in Junij 1848 uitgeschrevene Prijsvragen.

Voor de vakken van Taal- en Letterkunde:

I. *Eene historisch-kritische beschrijving van den toestand en den geest der Nederlandsche Letteren in de 18de eeuw.*

Voor de vakken van Oudheid- en Geschiedkunde:

II. *Een beredeneerd overzicht der verschillende oude Nederlandsche kronijken, met inachtneming van haar onderlinge verwantschap en afstamming.*

En III. op de in Junij 1848, bij herhaling, uitgeschrevene Prijsvraag:

Een historisch overzicht van de Kloosters en Abdijen in de voormalige Graafschappen van Holland en Zeeland; met aanwijzing van den tijd, in welken zij werden gesticht, de orden, waartoe zij behoorden, en den invloed welken zij op den burgerlijken, zedelijken en godsdienstigen toestand dier gewesten hebben gehad.

De prijs, door de Maatschappij voor de te bekroonen Verhandelingen uitgelooft, bestaat in een' *gouden penning*, ter waarde van *één honderd en vijftig gulden*, of wel ter waarde van dien. De in te zenden stukken moeten met eene andere hand dan die des auteurs geschreven en met eene zinspreuk geteekend zijn. In een verzegeld omslag, dezelfde zinspreuk ten opschrift hebbende, vermeldt de steller zijnen naam en zijne woonplaats. Een en ander moet, vrachtvrij, vóór

of op den bepaalden dag, bezorgd worden ten huize van den Penningmeester, of van den Secretaris der Maatschappij.

VIII.

Tot beoordeelaars der Verhandelingen die op de uitgeschrevene Prijsvragen zullen ingekomen zijn, worden benoemd:

Voor de vraag uit de vakken van Taal- en Letterkunde:

W.G. BRILL, J. VAN LENNEP, T. ROORDA, A. RUTGERS, M. DE VRIES.

Voor die uit de vakken van Geschied- en Oudheidkunde:

L. PH. C. VAN DEN BERGH, J. DIRKS, J. AB UTRECHT DRESSELHUIS, L.J.F. JANSSEN, J. DE WAL.

IX.

Voorstellen ter verandering in de Wet; met de Bijlage daartoe betrekkelijk.

Eerst zijn behandeld de voorstellen des Bestuurs, punt IX. *b* tot *e* van den Brief van Beschrijving.

b. In den, door het bedanken van Jhr. RAMMELMAN ELSEVIER openstaanden post van Bibliothecaris, tevens Lid des Bestuurs, aan te stellen eenen bezoldigden Bibliothecaris, welke, *als zoodanig* geen Lid des Bestuurs is.

c. Dezen te benoemen mede voor den tijd van drie jaren doch telkens herkiesbaar.

d. Tot dezen post te benoemen den Heer Mr. L. PH. C. VAN DEN BERGH, Advokaat te 's Gravenhage.

e. Ten gevolge van *b* en *c*, eenige wijziging aan te brengen in sommige Wets-artikelen.

De Penningmeester leest namens het Bestuur tot ondersteuning van dit voorstel de navolgende *Memorie van Toelichting*:

In 't begin van Mei bij het Bestuur eene memorie ontvangen zijnde, van wege de Commissie voor Geschied- en Oudheidkunde, bevattende een voorstel ter aanstelling van eenen vasten Bibliothecaris bij onze Bibliotheek, tegen eene bezoldiging van *f*500, waarin het belang der Maatschappij in zulk een' Bibliothecaris nadrukkelijk en overtuigend werd betoogd en welke *f*500 men verder meende te kunnen vinden, deels door eenige bezuinigingen, deels door zekere geldelijke toelage welke men niet onverkrijgbaar achtte, en waardoor die uitgave alzoo zou kunnen geschieden, zonder het overschot van *f*500, dat volgens de gewone begrooting van den Penningmeester in gewone omstandigheden jaarlijks over blijft, daartoe te gebruiken, zoo heeft het Bestuur deze memorie eerst gesteld in handen van den Penningmeester, om daarop als het geldelijk beteer zoo na betreffende, verslag uit te brengen.

Deze heeft zulks gedaan en hoofdzakelijk wel het plan toegejuicht, als allezins nuttig en wel eenige opoffering waardig; doch tevens aangetoond dat het deels ondoenlijk en deels ongeraden zou zijn, om zonder het jaarlijks overschot aan te roeren, die voorgestelde som alleen door de aangewezen bezuiniging en gehoopte bijdrage te vinden: doch dat hij des niet te min van meening was, dat men, des verkiezende, vermits het plan tot den aankoop van een eigen lokaal mislukt en vervallen is, wel een groot gedeelte van het vermoedelijk vaste jaarlijksche overschot van meer of min *f*500 daartoe zou kunnen aanwenden, en te eerder

omdat de jaarlijksche rekening met een aanzienlijk batig saldo gesloten wordt, doordien er geen deel der werken is gedrukt, noch eenige buitengewone uitgave van bekrooning of anderzins heeft plaats gehad.

Beide deze stukken in de Maandel. Vergadering ter tafel gebracht en besproken zijnde, heeft de Maandel. Vergadering de aanstelling van den verlangden Bibliothecaris wenschelijk verklaard en bij bepaling van een mindere bezoldiging dan de voorgestelde, uitvoerlijk, en het Bestuur opgedragen om deswege de Algemeene Vergadering, bij een beknopt verslag in te lichten, en een voorstel te doen; ingevolge welken last het Bestuur de eer heeft bij deze aan de Algem. Vergadering voor te stellen, dat zij - aangezien het groot en veelzijdig nut dat een bekwaam en ijverig Geleerde als Bibliothecaris voor het doel der Maatschappij zou kunnen stichten, - gelieve aan te nemen de voorstellen onder letter *b*, *c* en *d* van N°. IX van den Beschrijvingsbrief, en verder besluite tot verandering der wetsartikelen, zoo als die hier gedrukt ter tafel onder haar aandacht zijn gebracht, en de som bepale die de Maatschappij als jaarlijksche bezoldiging gedurende drie jaren zou toestaan, welke som het Bestuur naar aanleiding der beraadslagingen ter Maandel. Vergadering, voorstelt om op *f*400 vast te stellen.

Het Bestuur meent dat in dit voorgelezen stuk de zaak genoegzaam in de hoofdstukken is ontwikkeld, en heeft alzoo al die bijzonderheden achterwege gelaten, wier vermelding zij, bij den weinigen tijd dien de Jaarlijksche Vergadering voor hare werkzaamheden heeft, niet noodzakelijk achtte en ten opzichte waarvan men, des verkiezende, de vermelde memorie der Commissie en het verslag van den Penningmeester, die mede alhier ter tafel zijn, kan inzien.

16 Junij 1849.

Namens het Bestuur,

J.G. LA LAU,

Penningmeester.

Na goedkeuring van punt *b* en *c*, en nadat bepaald was, dat de Bibliothecaris gehouden zal wezen te Leiden woonachtig te zijn, wordt tot Bibliothecaris benoemd M^r. L. PH. C. VAN DEN BERGH, thans te 's Gravenhage.

Daarop is besloten, het tractement van den nu benoemden Bibliothecaris te bepalen op *f*400.

Eindelijk is gehandeld over punt *e*, zijnde de *nu* noodzakelijk geworden, door het Bestuur voorgedragene, wijzigingen in de Wet.

Deze wijzigingen zijn:

A.

Art. 21 wordt vervangen door:

Art. 21. Het Bestuur bestaat uit zes leden, benevens den Secretaris en den Penningmeester.

B.

Art. 44 valt weg.

C.

Art. 115. 'Het opzigt - is opgedragen aan een Bibliothecaris.' Lees: - aan eenen bezoldigden Bibliothecaris. uit de leden te verkiezen.

D.

Na Art. 115 wordt een nieuw artikel ingevoegd als volgt:

Art. 115^b. De Bibliothecaris wordt gekozen door de Jaarlijksche Vergadering, op voordragt der Maandelijksche.

Hij wordt benoemd voor den tijd van drie jaren, doch is telkens herkiesbaar.

Zijne bezoldiging wordt op gelijke wijze bepaald, doch mag het bedrag van *f*500 's jaars niet overschrijden.

E.

Art. 123. regel 5, 'om te adviseren:' lees: om met den Bibliothecaris te beslissen:

F.

Art. 123 aan het slot wordt met nieuwe alinea bijgevoegd:
Deze twee leden worden telkens voor den tijd van drie jaren benoemd.

G.

Art. 128 valt weg.

H.

Art. 129 wordt vervangen door:

Het Bestuur kan, na ingewonnen berigt van den Bibliothecaris, over de werkzaamheden, die tot de verzamelingen in betrekking staan, nadere bepalingen ontwerpen, mits niet in strijd met deze Wet.

Het kan die, na goedkeuring der Maandelijksche Vergadering, onverwijld in werking brengen.

En is besloten die aan te nemen; behoudens eenige weinige veranderingen in den vorm, door het Bestuur te maken in verband met de te ontwerpen Instructie, bij welke vervaardiging het Bestuur te rade zal gaan met den nieuwen Bibliothecaris zelve.

Overgegaan zijnde tot punt IX. *a* van den Brief,
zijnde het voorstel van een Lid:

tot het doen vervallen van art. 84; is gebleken dat dit voorstel het bij de Wet (art. 66) bepaald aantal stemmen niet bekomen had.

Hierna wordt geraadpleegd over de gewijzigde herhaling van het, ten vorigen jare ter Algemeene Vergadering ingebracht, maar toen afgekeurd Voorstel, om Art. 8 aldus te veranderen:

De namen der voorgestelden worden aan de Jaarlijksche Vergadering opgegeven.

en Art. 10, in den aanvang, aldus te lezen:

De stemming geschiedt bij geslotene briefjes, waarop de namen van al de voorgestelden vermeld staan. De namen van hen die men niet als Leden wenscht aangenomen te zien, worden doorgedaald, en de stembriefjes in handen gesteld eener door den Voorzitter benoemde, en door de Vergadering goedgekeurde Commissie enz.

Na beraadslaging is gebleken, dat de vereischte meerderheid tot aanneming dezer verandering niet aanwezig was.

X.

Het Voorstel van de Maandelijksche Vergadering, om, naar oud gebruik, voor den tijd van één jaar, de vrijheid te verkrijgen tot het kiezen van Leden, binnen Leiden wonende, wordt goedgekeurd.

XI.

Voor de beide, in October e.k. aftredende Bestuurders, de Heeren KIST en VAN ASSEN, zijn, uit twee dubbeltallen, bestaande uit de HH. J. DE WAL en L.J.F. JANSSEN, alsmede de HH. P.O. VAN DER CHIJS en J.M. SCHRANT, benoemd de HH. DE WAL en VAN DER CHIJS.

De Vergadering overgegaan zijnde volgens (art. 65) tol bijzondere voorstellen, die geen uitstel konden lijden, is door den Heer VAN OORDT voorgesteld, om, namens de Maatschappij, bij Z.M. den Koning in te dienen het navolgend adres:

Aan Z.M. den Koning der Nederlanden enz. enz. enz.

Geeft met verschuldigten eerbied te kennen de Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde te Leiden, dat zij, bij gelegenheid, dat het hooger onderwijs een bijzonder onderwerp van overweging uitmaakt en nieuwe verordeningen daarvoor worden voorbereid, en terwijl zoo vele voorstellen en wenschen desaangaande worden gebragt voor den troon van Uwe Majesteit, zich mede bevoegd en verplicht geacht heeft om ook hare stem te doen hooren in het belang van hetgeen regtstreeks behoort tot dat vak van wetenschap, waaraan zij, sedert meer dan tachtig jaren in ons Vaderland bestaande, gewijd is en zoo veel in haar is, hare zorgen besteedt. Zij vermeent te mogen opmerkzaam maken op het hooge belang van historische studiën en bijzonder van de geschiedenis des Vaderlands, en op de noodzakelijkheid van meerdere gelegenheid tot beoefening van, en van meer opzettelijk en naauwkeurig onderwijs in dit, voor elk Nederlander en vooral van hen die ten dienste des Vaderlands in verschillende betrekkingen gevormd worden, zoo belangrijk vak van wetenschap op onze Hoogeschoolen. Bepaaldelijk neemt zij de vrijheid als haar ernstigen wensch en eerbiedig verzoek voor te dragen, dat het onderwijs in de geschiedenis des Vaderlands niet langer beschouwd worde als alleen een bijvoegsel tot het reeds zoo uitgebreid vak van Nederlandsche taal, letteren en welsprekendheid, iets dat niet anders dan ten nadeele van grondige wetenschap in beide vakken strekken kan, en doorgaans aan diepere nasporingen en grondige studie der geschiedenis in den weg staat; maar dat integendeel, zoo mogelijk aan alle onzer inrigtingen van hooger onderwijs, althans zeker aan eene daarvan, een eigen leerstoel daarvoor worde opgericht. De historische onderzoekingen toch en ook bijzonder die, welke ons Vaderland betreffen,

hebben in onze dagen zulk eene uitbreiding erlangd, dat het volstrekt vereischt wordt, dat hij, die daarin, voorganger zijn zal, zijn tijd en zijne krachten daaraan onverdeeld kunne besteden. De kennis en beoefening van de geschiedenis des Vaderlands, altijd van zoo veel belang, is het dubbel in dagen als wij beleven, waarin de geschiedenis als leermeesteresse van het levend geslacht zoo zeer te stade komt, en helaas zoo veelzins en tot zoo veel schade verwaarloosd wordt. Er is gelijk overal, zoo ook in ons Vaderland, nog zoo veel in dit vak van studie te doen; nog zijn er zoo vele bronnen niet genoegzaam nagespoord; nieuwe bronnen zijn geopend, waarvan tot hiertoe geen of althans schaarsch gebruik gemaakt is. Wij mogen het niet ontveinzen, er wordt naar mate van hetgeen er te doen is, nog maar zeer weinig aan deze hoogst belangrijke wetenschap gedaan, en zij bevindt zich in ons Vaderland, misschien zelfs in vergelijking van elders, in eenen min gunstigen staat. Al wat dienen kan om daaraan te gemoet te komen, is ons aangelegen, en wij meenen ook te mogen zeggen, een waardig voorwerp van de zorg van Uwe Majesteit, aan wie al wat de eer en den bloei des Vaderlands betreft, zoo zeer ter harte gaat. Niets is intusschen daartoe zoo geschikt, als eensdeels dat aan dit vak van wetenschap de behoorlijke eer gegeven en de belangstelling der Hooge Begering daarin betoond worde: anderdeels dat er personen zijn, die volgens hunne roeping daarin opzettelijk moeten bezig wezen. Het een en ander kan door niets beter, dan door de oprigting van een eigen leerstoel voor de geschiedenis des Vaderlands bij ons hooger onderwijs, bereikt worden. Waarom wij ons tot Uwe Majesteit wenden met het eerbiedig verzoek, dat het haar behage te verordenen, dat daarin op de meest geschikte wijze worde voorzien.

't Welk doende enz.

De Vergadering zich met het voorstel vereenigd hebbende, is dit adres door den Voorzitter en den Secretaris geteekend, d. 5 Julij, aan Z.M. opgezonden.

Voorts worden de Leden voortdurend uitdrukkelijk verzocht en opgewekt, om de vruchten hunner letteroefeningen, in de vakken tot de Maatschappij behorende, aan haar te willen mededeelen, om 't zij voor de Werken der Maatschappij, 't zij bij de Vergaderingen te kunnen dienen.

De Heer C.A. KLUIT, het woord vragende, dankt, met instemming der Vergadering, den nu welhaast aftredenden Heer Voorzitter voor het twee jaren lang door hem gevoerd Voorzitterschap en de leiding onzer Vergaderingen gedurende dat tijdsverloop.

Daarna is de Vergadering gesloten.

(geteekend)

N. C. K i s t,
Voorzitter.

Levensberigten der in dit jaar afgestorvene medeleden.

Levensbericht van Mr. Abraham Siewertsz van Reesema.

Op den 16 September 1848 overleed te Rotterdam M^r. ABRAHAM SIEWERTSZ VAN REESEMA, Advocaat en Lid van den Stedelijken Raad aldaar, alsmede van de Provinciale Staten van Zuid-Holland. Hij werd te Leiden op den 29 Mei 1786 geboren. Reeds vroeg toonde hij een uitstekenden aanleg en werd daarom voor de Academie bestemd. In 1801, en dus op 15-jarigen leeftijd, werd hij student om zich aan de regtsgeleerdheid, het vak zijner keuze, te wijden. Hij nam evenwel niet alleen de juridische collegiën waar, hoezeer men toen nog geene propaedeutische examina kende, maar beijverde zich om, onder leiding van den grooten WIJTENBACH, ook aan zijne neiging voor de letteren te voldoen, die hem altijd is bijgebleven en in zijne redevoweringen en al wat hij schreef, bijzonder merkbaar was.

De studie der regten volbragt hij onder de Hoogleraren HAGEMAN en VAN DER KEESSEL, vooral onder den laatsten, van wiens grondig en scherpzinnig onderwijs, hij in lateren leeftijd niet ophield te spreken, als daaraan voornamelijk zijne eigene regtskundige ontwikkeling toeschrijvende.

Op den 9 Mei 1807 verliet hij de Hoogeschool met de openlijke verdediging eener dissertatie getiteld: *de Praesumptione doli in delictis*, welke in de tijdschriften dier dagen, ook in het buitenland, als een voortreffelijk stuk beschouwd en aangeprezen werd. Eene enkele recensie, blijkbaar partijdig, zocht den door anderen daaraan gegeven lof te verkleinen,

doch aan deze omstandigheid had hij het genoeg te danken, dat M^r. H.W. TYDEMAN, toen Professor te Franeker, hoewel hem persoonlijk onbekend, krachtig zijne partij nam en de bedillers tot zwijgen bragt. Dit gaf van zelf aanleiding tot meerdere toenadering en er werd eene vriendschap tusschen hen geboren, die slechts door den dood van REESEMA werd afgebroken.

Dadelijk na zijne promotie zette hij zich als Advocaat te Rotterdam neder. Grondige regtskennis, gepaard met eene levendige welsprekende voordragt voor de balie, benevens een karakter, welks onkreukbare goede trouw en standvastige ernst door allen erkend werd, hebben hem den weg gebaad tot die hoogte, welke hij *omnium consensu*, in de Hollandsche advocatie bekleedde.

Een wezenlijk genot was het om REESEMA in de pleitzaal te hooren. Aller oogen waren op hem gevestigd, als zijne rijzige gestalte zich van de zitplaats verhief en hij dan met waardigheid het belangrijke van het regtsgeding begon te ontvouwen. Juiste woordenkeus, vermijding van onnoodigen omhaal, duidelijkheid, ronding der volzinnen, puntige soms scherpe gezegden kenmerkten zijne manier van pleiten. Den ingewijden wist hij, voor 't oogenblik althans, te overreden, den oningewijden geheel te overtuigen. Zoo men daarbij eene stem voegt, die alleen als REESEMA, weggesleept door het vuur zijner rede, zeer luid sprak, eenigzins hoog werd, doch overigens helder en zuiver klonk, gepaste gebaarden met de welgevormde handen, en eene bijzondere takt om ook de ingewikkeldste zaak onderhoudend voor te stellen, dan gevoelt men, dat hem eene zeer hooge plaats als pleiter en redenaar toekomt.

REESEMA genoot dan ook, daar hij in zijne advijzen steeds ruitelijk en fiks voor zijn gevoelen uitkwam en zijne cliënten door minzaamheid wist in te nemen, het algemeenste vertrouwen vooral van den handelstand. Hij wist het en was er trotsch op. Hij bezat 't geen de Franschen *orgueil* noemen, en zeer verre van *vanité* verwijderd is, dat is: de overtuiging

van eigene bekwaamheid, het steunen op eigene krachten, die hij geoefend had door jarenlange onvermoeide studie; en voorzeker zal niet ligt een tweede voorbeeld zijn aan te wijzen van eenen regtsgeleerde, die al de gebruiken en den loop des handels zóó kende, zóó in diens geheimen was doorgedrongen, en alle mogelijke casuspositiën, bijzonder als het de assurantie betrof, zóó in het hoofd had. De betrekking van Advocaat was hem daardoor dierbaar geworden, en hij weigerde de hem aangeboden aanzienlijke plaats in het regterlijk collegie, waarvoor hij zoo dikwijls optrad, niet enkel omdat zij hem mindere inkomsten zou geschonken hebben.

Niettegenstaande zijn talrijk gezin, dat door zijne tweede, even als de vroegere⁽¹⁾, zeer gelukkige echtvereeniging met Mevr. de Weduwe VAN VOLLENHOVEN, geboren SCHELTUS nog aanzienlijk vermeerderd werd; niettegenstaande zijne overdrukke praktijk, was voortdurend de beoefening der letteren zijne geliefkoosde bezigheid. Hij las veel in de beste schrijvers van ouden en nieuwen tijd. Onder onze dichters en redenaars telde hij vele vrienden. Aan TOLLENS in 't bijzonder was hij zeer gehecht. Wanneer deze iets voordroeg, dat R. nog niet kende, was hij geheel gehoor. Steller dezes herinnert zich, dat, toen TOLLENS in de Maatschappij van Fraaije Kunsten en Wetenschappen 'de Noordamerikaansche jager' had voorgedragen, REESEMA, blijkbaar getroffen, zeide: 'Dat is het ware. Zoo iets verbetert niemand hem. Er is iets, *je ne sais quoi* in, dat zich geheel van u meester maakt.'

Op de leesavonden der Rotterdamsche Afdeeling van genoemde Maatschappij bevond hij zich, vroeger vooral, gaarne, toen hij lid van het Bestuur was en, na den afloop der redevoering, den gezelligen avonddich met LIMBURG BROUWER, DES AMORIE VAN DER HOEVEN, WILLEM MESSCHERT, NIERSTRASZ, BOGAERS, BEIJERMAN en vele andere lettervrienden deelde. Dat waren hem alleraangenaamste uren van uitspan-

(1) Zijne eerste gade was ELIZABETH HOETING.

ning, waaraan hij zelf door levendig gesprek en scherts niet het minste bijdroeg. Zijne onvermoeide werkzaamheid in zijn hoofdvak zouden de overgrootte menigte proceszakken en geschrevene advijzen kunnen bewijzen, en kan daartoe ook strekken 't geen hij, op 22-jarigen leeftijd, in de Schouwburg voor in- en uitlandsche Letter- en Huishoudkunde van 1808 en 1809, plaatste 'Over den aard der wetten voor den koophandel.'

Voor 't geen hij als letterkundige was mogen de volgende gedrukte opstellen getuigen, als:

Over de waardigheid en vruchtbaarheid der Geestdrift voor het goede, op 1 Dec. 1819 in de Maatsch. tot Nut van 't Algemeen voorgelezen.

Over den waren Vriend der Menschheid (N. MESSCHAERT), terzelfder plaatse op 16 Oct. 1833 gehouden.

Over de Vorming van het eigen karakter der Nederlandsche Letterkunde, Openingsrede van den Algemeenen Voorzitter der Maatschappij van Fraaije Kunsten en Wetenschappen op 18 Oct. 1817.

Over het Gemeenebest der Letteren, gehouden 17 Sept. 1825, toen hij ten tweeden male Algemeen Voorzitter der genoemde Maatschappij was.

Over de Geregtelijke Welsprekendheid, voorgedragen op 21 Sept. 1839, toen hij ten derden male Algemeen Voorzitter was.

Bovendien is eene Verhandeling over het Ware denkbeeld van Dichterlijke Oorspronkelijkheid ia het jaar 1817 door die Maatschappij met goud bekroond en in hare Werken te vinden.

Voorts is een gedicht getiteld: Leyden, op den 12^{den} Januarij, bij HERDINGH en DU MORTIER, in 1807 uitgegeven en een ander, de Dank van het nageslacht, feestzang bij het 25-jarig bestaan der Rotterdamsche Afdeeling van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, in de Grootte Kerk den 13 Sept. 1815 uitgesproken, voor de leden gedrukt.

REESEMA's verdiensten werden door deze onze Leidsche Maatschappij, die hem in 1815 reeds onder het getal harer leden opnam, en later door het Utrechtsch Genootschap er-

kend, terwijl Z.M. die huldigde door hem de Leeuwen-orde te schenken.

Zijn uiterlijk voorkomen zoude in hem geen meer dan 60-jarigen leeftijd hebben doen vermoeden. Het was eene kwijnende, zijn geheele gestel ondermijnende ziekte, waarvoor zijn kortlings nog krachtig ligchaam bezweek.

Zijne weduwe en talrijk gezin, zijne vele vrienden en bekenden betreuren in hem eenen liefderijken en zorgenden huisvader, eenen trouwen vriend, en de geheele stad zijner inwoning eenen man, die door raad en daad veel goeds gesticht en veel onregts gekeerd heeft; die om zijne talenten, oorspronkelijkheid, en eerlijken wandel in gezegend aandenken blijft.

Zeer wenschelijk ware het, dat aan het voornemen om een gedeelte zijner lettervruchten bijeenverzameld uit te geven, gevolg werd gegeven; en daarbij een breeder levensberigt' dan hier plaats kon vinden, gevoegd werd. Eene taak, die aan des overledenen waardigen zoon Mr. W.S. VAN REESEMA, Advocaat te Rotterdam, welke mij het bovenstaande grootendeels in de pen heeft gegeven, volkomen kon worden toebetrouwd.

G. MEES AZ.

Levensbericht van Gerrit Joan Meijer⁽¹⁾.

GERRIT JOAN MEIJER, geboren te Kleef, den 15 Augustus 1781, werd reeds in zijne vroegste jeugd door eenen bij zijne ouders⁽²⁾ inwonenden Leeraar, den Heer BUCHEL, in de Hoogduitsche, Fransche en Engelsche talen, alsmede in de Geschieden Aardrijkskunde onderwezen, en door den Prediker in het Augustijner Klooster, ASMUS, in de Wiskunde, terwijl hij in de privaatschool van den Oud-Rector SCHNEIDER Grieksch en Latijn leerde. Later bezocht hij het Gymnasium, destijds bestuurd door den Rector MAAS en den Conrector WACHTER. Maar te midden dezer voorbereidende oefeningen kwam er eene droevige omkeering in zijn lot door huisselijke wederwaardigheden. Het zeer aanzienlijk vermogen zijner moeder ging te loor; zijn vader zag zich eindelijk genoodzaakt, naar Batavia, zijne vroegere woonplaats, terug te keeren, en overleed er ook eenige jaren daarna. Zoo bleef dan zijne moeder met hare jongere kinderen⁽³⁾ nog een' tijd lang te Kleef wonen, flauwelijk ondersteund door eenige nabestaanden en vrienden.

MEIJER's verdere opvoeding werd nu toevertrouwd aan den Heer A.H. ROMP, Genees- en Heelmeester te Kleef, in wiens huis hij zes jaren lang verkeerde, en die hem smaak voor de Geneeskunde inboezemde. Nog bleef hij op het Gymnasium, maar oefende zich tevens, onder de leiding van de Heeren ROMP, RADEMACHER en ARNTZ, in de Natuur-, Kruid- en Ontleedkunde; ontving ook lessen in het praktische gedeelte, en had vervolgens ruime gelegenheid, zoo wel in het Fransche

hospitaal, als in de praktijk van die kundige mannen, om eenige ondervinding te verzamelen. Dan bij gebrek aan ondersteuning, moest hij de hoop laten varen, om te eeniger tijd zijne studiën in de Geneeskunde aan eene Hoogeschool voort te zetten, en vond zich verplicht eene andere loopbaan te kiezen. In die keuze werd hij daarenboven door nog andere wederwaardigheden zoodanig overhaast, dat hij zich in eens genoodzaakt zag, voor zich zelve te moeten zorgen; en het gereedste middel, dat zich destijds daartoe aanbood, was eene plaats als afzonderlijk huisonderwijzer.

- Zulk eene plaats aanvaardde hij reeds in het jaar 1801, zelf slechts 20 jaren oud zijnde, bij den Heer Mr. C. VAN DER VOORDT PIECK, te Nymegen, een' man van edele denkwijze, die hem met veel kieschheid en onderscheiding behandelde en in de gelegenheid stelde om ook voor zijne eigene verdere ontwikkeling zorg te dragen⁽⁴⁾.

- In December van het jaar 1804 verruilde hij deze zijne betrekking met eene soortgelijke bij den Heer M.C. VAN DER OUDERMEULEN⁽⁵⁾, te Amsterdam; in welke stad hij alles vond, wat hem nog ontbrak, om den grond tot zijne toekomstige bestemming te leggen. De vele uren, die hem van de vervulling zijner beroepsbezigheden overbleven, besteedde hij nu aan de beoefening van oude en nieuwere letterkunde. Hij geraakte in kennis met twee beroemde en hoogstverdienstelijke Vaderlandsche Geleerden, de Heeren HIERON. DE BOSCH en H.C. CRAS, in wier vriendelijken omgang en onder wier raad en leiding hij nu datgene konde inhalen, wat hem aan eigenlijke Academie-geleerdheid ontbrak. Als beminnaar der Wijsbegeerte van KANT, kwam hij vervolgens in aanraking met drie andere beroemde Geleerden, door welke hij, ook op andere paden van wetenschap, de noodige leiding ontving, te weten met den Oud-Hoogleraar P. VAN HEMERT, met Dr. J.R. DEIMAN en Mr. J. KINKER. Deze Heeren moedigden hem toen aan, om in een letterkundig Genootschap ook eens eene spreekbeurt te vervullen. Hij volgde dezen raad, en las in de Maatschappij *Felix Meritis* eene Verhandeling over

WILLIAM SHAKESPEARE⁽⁶⁾. - Van nu af werd hem allengskens de toegang geopend tot de meeste geleerde en letterkundige Genootschappen en Maatschappijën der hoofdstad, en geraakte hij daardoor in kennis met vele Geleerden en Letterkundigen, inzonderheid met J.F. HELMERS en H.H. KLIJN, aan welke beide mannen hij weldra door die innige vriendschap verbonden werd, die nooit door iets verbroken, zelfs nimmer verflauwd is, en waarvan de herinnering hem in zijne laatste levensjaren nog de aangenaamste gewaarwording opleverde. Door den omgang met deze en andere dichters, en onder leiding van KINKER, en later van BILDERDIJK, bepaalden zich zijne letteroefeningen langs hoe meer tot het vak van Vaderlandsche Taalkunde en Geschiedenis. Als voorbereiding daartoe, en tevens om, naar vermogen, de meesterstukken der uitheemsche Letterkunde aan zijne landgenooten nader bekend te doen worden, droeg hij, op verzoek van vrienden, achtereenvolgens Verhandelingen voor over dezen of genen uitheemschen Letterkundige van den eersten rang, en hield, onder vele andere, eene Redevoering over de vorderingen der Aardrijkskunde, welke HELMERS, ten blijke zijner goedkeuring, met een slotvers versierde. Geen wonder derhalve, dat hij, ten gepasten tijde, mede eene Lofrede op dezen veel geliefden dichter en vriend te boek stelde. Bovendien verscheen, gedurende dit tijdvak van zijn verblijf te Amsterdam, zijne destijds met lof vermelde vertaling der *Romeinsche nachten*, en later nog eene redevoering over den invloed der zeevaart op de Nederlandsche taal⁽⁷⁾.

Bij de oprigting der Hoogeschole en Athenaea in België werd aan MEIJER, op aanbeveling van de Heeren CRAS, BILDERDIJK en KINKER en door bemiddeling van den Heer A.R. FALCK, de leerstoel van Nederduitsche taal- en letterkunde aan het Athenaeum te Brussel opgedragen; werwaarts hij met zijne bejaarde moeder en echtgenoot⁽⁸⁾ ten jare 1818 vertrok, om er dadelijk den eersten Mei zijnen post te aanvaarden. Het bleek hem weldra, dat dit Athenaeum niets

anders was dan eene zeer middelmatige Latijnsche school, en dat het zijne taak werd om, door middel van de Fransche taal, aan de meestal verfranschte Belgen de allereerste beginselen onzer moedertaal te onderwijzen. Hoe smartelijk hem ook deze bevinding in het eerst trof, hij begreep echter, dat het nu zijn pligt was, om mede te werken, ten einde die eerste verbroedering aangenaam te maken, en hij teeg aan het werk met ijver en lust, om het onderwijs ia onze moedertaal door geheel België op een' gelijken en goeden voet te brengen. Met dat oogmerk schreef hij onderscheiden stukken over de Nederlandsche taal, die weldra op de meeste scholen gebruikt werden, wel vier- en vijfmalen herdrukt zijn, en gewis ook veel nut zullen gesticht hebben⁽⁹⁾. Zoo bragt hij te Brussel in dien post vier genoegelijke jaren door, tot dat hij, ten gevolge van het gevraagd en bekomen ontslag van den Hoogleraar A. TEN BROECKE HOEKSTRA, in 1822 benoemd werd tot gewoon Hoogleraar aan de Hoogeschool te Leuven voor het vak van Nederduitsche Letterkunde en Welsprekendheid en Vaderlandsche Geschiedenis; welken post hij aanvaardde met het houden eener Nederduitsche Redevoering⁽¹⁰⁾. - Eenigen tijd te voren had hem ook de Senaat der Hoogeschool te Luik het diploma als *Phil. Theor. Mag. et Litt. Human. Doctor, honoris causâ*, toegezonden.

In dezen eervollen stand was hij, acht jaren lang, naar pligt en vermogen werkzaam, en genoot er zoowel de achting en vriendschap zijner ambtgenooten, als ook de liefde en genegenheid zijner leerlingen. - Om ook nog, buiten zijnen werkkring, verder nuttig te zijn, had hij te Leuven in 1824 een Departement der Maatschappij tot Nut van 't Algemeen opgericht, hetwelk hij, tot aan de omwenteling in 1830, altijd als Voorzitter heeft bestuurd, en dat, in het laatste jaar, 132 leden telde, waaronder, MEIJER medegerekend, slechts vier Protestanten waren. - In hetzelfde jaar had hij tevens eene *Spaar-* en *Hulpbank* tot stand gebragt, welke spoedig aan uitgebreidheid won, reeds heilzame gevolgen vertoonde en nog

betere vruchten beloofde, toen ook zij door het oproer werd vernietigd.

In 1825, bij de oprigting van het *Collegium Philosophicum*, werd hij ook in dat Gesticht belast met de voordragt der Nederduitsche Letterkunde en Vaderlandsche Geschiedenis, tot dat in het begin van 1828 de Heer L.G. VISSCHER, als buitengewoon Hoogleeraar, ter zijner hulpe, voor die taak benoemd werd.

Toen, kort na de Fransche omwenteling in Julij 1830, den 24 Augustus Brussel aan het muiten sloeg, en den volgenden dag te Leuven het oproer uitbarstte, had ook MEIJER, met vele andere Noord-Nederlanders, daarvan het ergste te duchten. Door eenen zamenloop van verontrustende gebeurtenissen duurde het nog tot den 8 Maart 1831, alvorens hij met de zijnen Leuven verlaten konde; kwam den 12 dier maand behouden te Amsterdam aan, doch ontving eerst den 4 Mei zijne achtergelaten goederen.

Intusschen waren bij Koninklijk Besluit de uit België gevlugte Hoogleeraren bij de Noord-Nederlandsche Hoogeschoolen, en dientengevolge MEIJER bij die van Groningen toegevoegd; in welke stad hij zich in het begin van Junij vestigde, en waar hem het voordragen der Vaderlandsche Geschiedenis werd afgestaan. - Hier was het, dat hij zich, wat de Oud-Nederlandsche Letterkunde betreft, inzonderheid door de uitgave van het '*Leven van Jezus*,' een geschrift uit de dertiende eeuw, zeer verdienstelijk maakte, en ook door het uitgeven van andere stukken vele blijken gaf van zijne zucht voor de beoefening der taalkennis⁽¹¹⁾. Deze zijne zucht werd dan ook op den regten prijs gesteld door onderscheidene Genootschappen en Maatschappijën van letterkundigen aard, die hem achtervolgens met het lidmaatschap vereerden⁽¹²⁾.

Onze MEIJER bleef tot weinige dagen vóór zijn verscheiden in zijne betrekking werkzaam. In 67-jarigen ouderdom werd hij, na eene ziekte van slechts acht dagen, den 22 November 1848, door den dood ontrukkt aan zijne dierste betrekkingen,

aan de Hoogeschool en aan het Vaderland. - Hij was een braaf man, een liefhebbend huisselijk-gezellig echtgenoot en vader, een voor de belangen van het onderwijs ijverend leeraar, een heusch en vriendschappelijk ambtgenoot, een opregt voorstander van regt en billijkheid.

GRONINGEN,
16 Augustus 1849.
F.C. DE GREUVE.

Eindnoten:

- (1) Grootendeels ontleend uit de eigenhandige levensschets des overledenen.
- (2) Zijn vader JAN JAKOB MEIJER, geboren te Colombo op Ceylon, vestigde zich, na volbrachte studiën in de Godgeleerdheid aan de Hoogeschool te Leiden, te Batavia, alwaar hij eenigen tijd de predikdienst vervulde, tot dat hij in het huwelijk trad met Vrouwe CHRISTIANA BASTIANA SCHREUDER, (Weduwe van J.G.D. HASSELAER, haren neef, dochter van Jonkheer JAN SCHREUDER, Raad Ordinaris van Neêrlands Indië en Resident aan de Oostkust, en van Jonkvrouwe E.A. HASSELAER). Met haar behuwde hij een zeer aanzienlijk vermogen, bedankte voor de predikdienst op Batavia, keerde naar Holland, woonde eenigen tijd te Leiden, doch vestigde zich daarna te Kleef.
- (3) De oudste zoon, L.W. MEIJER, was zijnen vader naar Batavia gevolgd; krom van het eene ambt tot het andere op; werd later, onder den Gouverneur-Generaal DAENDELS, tot Secretaris bij dezen benoemd; en overleed aldaar in 1833.
- (4) 'De geleerdheid,' zegt MEIJER in zijn handschrift: 'de grondige wereld- en menschenkennis van den Heer PIECK waren mij zeer bevorderlijk; in zijne aanzienlijke boekerij vond ik een ruim voedsel voor mijnen geest; terwijl ik, door kennis en omgang met den Rector SCHONCK, met den Conrector ENKLAAR, en met den schranderen Wis- en Aardrijkskundigen VON MÜHLEN, mijne kundigheden kon uitbreiden.'
- (5) 'De weldaden,' (zoo schreef MEIJER in 1834), 'waarmede ik door de achttingwaardige en edele familie VAN DER OUDERMEULEN van den beginne af, en ook nog tot heden toe door mijne toenmalige kweekelingen overladen ben, kan, mag en zal ik nooit vergeten. In bijzonderheden daarover te treden is hier de plaats niet, en hunne bekende kieschheid zoude mij zulks ook niet veroorloven.'
- (6) Ten jare 1808; welke Verhandeling VAN HEMERT in het X Stuk zijner *Lektuur voor het ontbijt en de theetafel* heeft opgenomen.
- (7) De lettervruchten van MEIJER, omtrent dezen tijd geleverd, zijn, of op naam, of zonder naam, meestal uitgegeven in onderscheidene maanden tijdschriften. De met zijnen naam verschenen stukken zijn de volgende: Redevoering over FRIEDRICH VON SCHILLER, (1809); Verhandeling over den Portugeschen dichter LUIS DE CAMOËNS en deszelfs heldendicht: *Os Lusíadas*, (1810); Redevoering over de vorderingen der Aardrijkskunde; met een slotvers van J.F. HELMERS, (1812); (welk slotvers te vinden is in het tweede deel van HELMERS nagelaten *Gedichten*, bl. 105.); - Over FRANCESCO PETRARCA, als Italiaansch dichter, (1813); Lofrede op JAN FREDERIK HELMERS, (1814); - Romeinsche nachten, bij het graf der Scipio's. Uit het Italiaansch vertaald, met aanteekeningen, 2 deelen, 8°., te Amsterdam, bij H. GARTMAN, (1815); - Over den Spaanschen Geschiedschrijver D. JUAN BAUTISTA MUÑOZ, (1816); - Verhandeling over MIGUEL DE CERVANTES SAAVEDRA, (1817); - Redevoering over den invloed der zeevaart op de Nederlandsche taal, (1818).
- (8) Kort te voren had hij zich in den echt begeven met CATHARINA SMIT, van Amsterdam; uit welchen echt hem drie dochters geboren werden, welke thans met hare moeder den overledenen diep betreuren.
- (9) Hij gaf destijds de volgende stukken in het licht:

- In 1819: *Eerste* Nederduitsch leesboek, ten gebruike van het openbaar onderwijs in de Zuidelijke Provinciën. Brussel, bij A. STAPLEAUX. (Voor de *vijfde* maal herdrukt in 1828).
 Redevoering over de verpligting der Noord-Nederlanders, die in België gevestigd zijn, om, door duidelijkheid en zuiverheid van taal, een goed voorbeeld te geven.
 Les verbes irréguliers hollandais, tant simples que composés; avec une explication française. Brux. chez AD. STAPLEAUX. (Voor de *derde* maal herdrukt in Junij 1830).
 In 1820: Grammaire hollandaise; à l'usage de l'instruction publique. Brux. chez AD. STAPLEAUX. (Voor de *vijfde* maal op de pers, toen het oproer (1830) uitbrak).
 In 1821: *Tweede* Nederduitsch leesboek, ten gebruike van het openbaar onderwijs in de Zuidelijke Provinciën. Brussel, bij AD. STAPLEAUX. (Voor de *vierde* maal herdrukt in 1829).
- (10) *Redevoering over de beoefening der Nederlandsche taal, het beste middel ter bevordering van ware Vaderlandsliefde*, (1822), te vinden in de Annalen der Hoogeschool van Leuven.
- (11) Tijdens zijn verblijf te Groningen kwamen de volgende werken in het licht:
 Het Leven van Jezus. Een Nederlandsch handschrift uit de 13de eeuw. Met taalkundige aantekeningen, voor het eerst uitgegeven. Groningen, bij J. OOMKENS, (1835).
 Nalezing op Het Leven van Jezus; Verslag van den Roman van Walewein; en Fragmenten. Gron. bij denzelfd. (1838).
 Oude Nederlandsche Spreuken en Spreekwoorden; met taalkundige aantekeningen uitgegeven. Gron. bij denzelfd. (1836).
 Novellen van L.L. BLICHER. Uit het Deensch vertaald. Gron. bij denzelfd. (1839).
 Duveke, treurspel van SAMSOË. Uit het Deensch vertaald. Gron. bij W. VAN BOEKEREN, (1840).
- Verslag van twee oude handschriften. (In het zesde deel van de Werken der tweede klasse van het K.N. Instituut, in 1839 uitgegeven).
 Collatie van twee Fragmenten van twee verlorene handschriften van J. VAN MAERLANT, enz. (1837). - (In de nieuwe Werken van de Maatschappij der Nederl. Letterk. te Leiden, 5de deel).
- De zeven Boetpsalmen, en andere stukken, berijmd in de eerste helft der 14de eeuw. Met aantekeningen uitgegeven, (1837). - (In de nieuwe Werken van de Maatschappij der Nederl. Letterk. te Leiden, 5de deel).
- (12) In 1820 werd MEIJER tot lid benoemd van de Koninklijke Maatschappij van Rhetorica, te Gend; - 1822, tot lid der Maatschappij van Nederl. taal- en letterkunde, te Gend; - in hetzelfde jaar tot lid der Maatschappij van Nederl. Letterkunde te Leiden; - 1824, tot lid van het Provinciaal Utrechtsch Genootschap; - 1828, tot Corresponderend lid der 2de klasse van het Koninklijk Nederlandsch Instituut; - en 1833, tot lid van het Genootschap Pro excolendo Jure Patrio, te Groningen. - Daarenboven ontving hij ook diploma's als honorair lid der Maatschappij Felix Meritis, en van het Koninklijk Genootschap Concordia te Brussel.

Levensbericht van A.F.J.A. Graaf van der Duyn van Maesdam.

De Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde te Leiden heeft, het vorige jaar, door het overlijden van den Graaf VAN DER DUYN VAN MAESDAM, een gevoelig verlies geleden. Zeker zal een ieder dit erkennen, niet omdat VAN DER DUYN zich juist door letterkundige werkzaamheden boven anderen aan die Maatschappij heeft verdienstelijk gemaakt, als wel, omdat zij in hem een waardig lid verloor, dat door te behooren tot het Driemanschap, 't welk in 1813 het Vaderland van de Fransche overheersching hielp verlossen, te regt de algemeene achting genoot, zich door die daad omtrent de herleving der Maatschappij, het behoud der moedertaal en het herstel der Nederlandsche letterkunde ten hoogste verdienstelijk maakte, en zich steeds betoond heeft een ijverig Voorstander en Begunstiger van Wetenschappen en Letteren.

ADAM FRANÇOIS JULES ARMAND Graaf VAN DER DUYN VAN MAESDAM, werd op den 13 April des jaars 1771 te Deventer⁽¹⁾ geboren uit ouders, die tot de aanzienlijkste Nederlandsche geslachten behoorden. Hij was de zoon van WILLEM, Baron VAN DER DUYN, Generaal der Kavalerie en Kamerheer van Z.D.H. den Stadhouder Prins WILLEM V, en van MAGDALENA ELIZABETH, Baronesse VAN LIJNDEN TOT DE PARK.
In

(1) Niet te 's Gravenhage, zoo als in sommige Levensberigten gemeld wordt. Zijn vader, die anders gewoonlijk te 's Hage woonde, was bij zijne geboorte te Deventer in garnizoen.

jeugdigen leeftijd trad hij in de krijgsveld en was op zeventienjarigen ouderdom reeds vaandrig bij het regement Hollandsche gardes. Een jaar later werd hij lid der Ridderschap van die provincie, in wier vergaderingen hij, hoe jong ook, soms blijken van zelfstandigheid gaf, die hem, zoo verhaalde VAN DER DUYN in lateren leeftijd, toen de staat van zaken zoo zeer veranderd was, wel eens schertsend, door den Raadpensionaris VAN DE SPIEGEL, ten kwade geduid werden.

Het leed niet lang, of VAN DER DUYN verliet de krijgsveld, waarin hij geen behagen vond. Hij begaf zich nu naar de Hoogeschool te Leiden, waar hij naauwelijks twintig jaren oud, op den 23 Julij des jaars 1791 den graad van Doctor in de beide Regten verkreeg, na de verdediging van een Proefschrift over een onderwerp, uit het Volkenregt ontleend, dat den titel voerde van: *de Foederibus Batavorum bellicis*⁽¹⁾. In dit Proefschrift, dat onmiskenbare bewijzen oplevert van wel besteden tijd en grondige studiën, wordt eerst door hem verklaard, wat door *Foedera bellica*, of zoogenaamde *Of-* en *Defensive* tractaten, in het algemeen, moet verstaan worden, waarna hij in het bijzonder en meer breedvoerig ontvouwt, welke verbindtenissen van dien aard door het Gemeenebest der Vereenigde Nederlanden, sedert zijnen oorsprong, met de overige Staten, meer bepaald met Groot-Brittanje, Frankrijk en het Duitsche Rijk gesloten zijn, met aanwijzing van hare bedoelingen, werking en gevolgen.

Tot Doctor in de Regten bevorderd, vestigde VAN DER DUYN zich te 's Gravenhage, waar hij in 1793 geplaatst werd bij het hof van Mevrouw de Erfprinses van Oranje. Die betrekking bleef hij vervullen tot aan de groote omwenteling des jaars 1795, wanneer de Stadhouder en zijn gezin genoodzaakt werden, zich buiten 's lands te begeven. VAN DER DUYN bleef in het Vaderland, maar verliet de hofplaats, en zocht

(1) Hij noemt zich op den titel dezer Dissertatie: *Eques Hollandus*.

en vond eene wijk- en rustplaats in de provincie Utrecht, waar hij, als ambteloos burger, met weemoed de algemeene gebeurtenissen, en in het bijzonder het lot van Nederland gadesloeg. Aldaar vertoefde hij tot in den jare 1812, toen hij, ten gevolge van familieaangelegenheden, op nieuw zijne woonplaats in 's Gravenhage koos, weinig vermoedende, dat hij daardoor in de gelegenheid zou komen, om eene gewigtige rol te spelen bij de hoogst belangrijke gebeurtenissen, die op handen waren.

VAN DER DUYN, wiens boezem warm voor het heil des Vaderlands klopte en bij wien de gehechtheid en trouw aan het Huis van Oranje, ook onder de treurigste omstandigheden, geen oogenblik waren verflaauwd, behoorde onder de Mannen, die, toen de zon der overwinning van den dwingeland, onder wiens juk Nederland gebukt ging, begon te tanen, er op bedacht en in stilte werkzaam waren, om, ware het mogelijk, het Vaderland van de Fransche heerschappij te verlossen. Eindelijk sloeg het uur der redding, en nu aarzelde VAN DER DUYN niet, zich aan VAN HOGENDORP, VAN STIRUM en eenige andere verdienstelijke mannen aan te sluiten, en met hen goed en bloed in de waagschaal te stellen voor de bevrijding van Nederland en de terugroeping van den Prins van Oranje.

Het is hier de plaats niet om in bijzonderheden te treden wegens hetgeen door VAN DER DUYN in deze hagchelijke dagen tot welzijn des Vaderlands verrigt werd. Trouwens wie is het, die daarmede niet bekend is? Ééne omstandigheid mag echter niet met stilzwijgen voorbijgegaan worden. - Het belang en het gevaar der goede zaak riepen hem uit 's Gravenhage naar Amsterdam. Maar door zijn afzijn moest niets vertraagd worden. Hij liet zijne handteekening op schoon papier aan VAN HOGENDORP, om daarboven te schrijven, wat het Vaderland eischen zou. Zulk eene daad schetst het karakter en toont de vaderlandsliefde van VAN DER DUYN.

Een ieder die dezen gewigtigen tijd beleefd heeft, zal zich herinneren, wat er door het bestuur van den overweldiger

gedaan werd, om onze schoone moedertaal, zoo al niet op eens (zoo verre durfde zijn overmoed nog niet gaan) uit de rij der talen te wisschen, althans haar op den achtergrond te schuiven en langzamerhand door de Fransche te doen vervangen; aan welke banden onze letterkunde gekluisterd was; hoe de vruchten van den geest aan de goed- of afkeuring en verminking van hatelijke censoren werden onderworpen; hoe in de lagere scholen het onderwijs der Fransche taal verplichtend werd gemaakt, en aan 's Lands Hoogeschoolen leerstoelen voor die taal opgericht werden, met het doel om de jeugdige Nederlanders aldus tot Franschen te hervormen. Wie een wel geplaatst hart in zijn binnenste droeg, aanschouwde deze verschijnselen met angst, en vroeg met bekommering, wat het uiteinde van dit alles zou zijn, wanneer de laatste eigendommelighed der Nederlanders, de taal, aan Nederland ontnomen werd? De omwenteling van 1813, aan wier bewerking VAN DER DUYN zulk een ijverig deel nam, deed dien angst en die bekommering verdwijnen. Onze taal werd op nieuw de uitsluitende taal der Regering en des Volks. Onze Letterkunde werd bevrijd van het juk, waaronder zij zuchtte. De drukpers werd van de gehate censuur verlost, en de aanleering der Fransche taal- en letterkunde hield op verplichtend te zijn. En zou de Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde te Leiden, wier schoone taak het is, de Vaderlandsche Taal- en Letterkunde aan te kweeken en uit te breiden, niet met dankbaarheid gedenken aan den man, die door zijne edele pogingen zulk eene onverwachte uitkomst hielp bevorderen? Anderen mogen door hunne werkzaamheden meer regstreeks voor den luister dier Maatschappij gearbeid hebben: aan VAN DER DUYN is zij, althans gedeeltelijk verschuldigd, dat zij, die in deze treurige jaren wegwijnde, met vernieuwde krachten herleefde, dat zij nog bestaat, en dat zij sedert 1813 tot op den huidigen dag is kunnen werkzaam zijn tot den opbouw en den bloei van de Nederlandsche Taal- en Letterkunde.

Na de aanvaarding der regering door den Prins van Oranje

als Souvereine Vorst, werd VAN DER DUYN tot lid den Raad van State benoemd. Kort daarop nam hij gedurende de afwezigheid van VAN HOGENDORP de gewigtige betrekking van Secretaris voor de buitenlandsche zaken waar. Daarna werd hij met eene diplomatieke zending naar Londen belast. In 1815, toen België met Nederland vereenigd was, maakte hij deel uit van de Commissie tot herziening der Grondwet, en woonde, als lid van de dubbele Kamer der Staten-Generaal, voor Holland, de beraadslagingen die over die Grondwet te Brussel gehouden werden, bij. Na hare aanneming, werd hij door WILLEM I, van Souvereinen Vorst Koning geworden, in zijnen post van lid van den Raad van State bevestigd. Tevens werd hij, als eene wel verdiende hulde voor hetgeen hij voor Vorst en Vaderland gedaan had, van Baron tot Graaf verheven. Ook werd hij door den Koning tot Grootkruis der Orde van den Nederlandschen Leeuw benoemd.

VAN DER DUYN was een voorstander en begunstiger van Wetenschappen en Letteren. Hij was zeer bedreven in de Latijnsche taal, waarvan hij de voortbrengselen, ook in gevorderden leeftijd, met vlijt bestudeerde. Maar nog meer hield hij zich bezig met de lektuur der nieuwere schrijvers. Vooral trokken de werken over Geschiedenis, zoo van het Vaderland, als onder andere volken, bijzonder die van Frankrijk en Engeland, over aardrijkskunde, reizen, Letteren en Schoone Kunsten zijne aandacht. Hiervan maakte hij het zich tot een genot, de nieuwste en beste, in welk land zij mogten uitkomen, onmiddellijk te ontbieden en aan te koopen. Op deze wijze verrijkte hij meer en meer zijne Bibliotheek, die wel niet zeer groot was, maar onder de uitgezochtste in hare soort mogt gerangschikt worden, en door netheid, pracht-exemplaren en keurigheid van banden, voor weinige boekerijen van bijzondere personen behoeft onder te doen⁽¹⁾. En deze

(1) Een gedeelte dier Bibliotheek deed VAN DER DUYN, nog gedurende zijn leven, wegens plaatsgebrek en andere omstandigheden, in April 1845 door de GEBROEDERS VAN CLEEF te 's Gravenhage in het openbaar verkoopen. De Catalogus droeg den titel van: *Catalogue d'une petite Bibliothèque, formée par un Amateur.*

Bibliotheek werd niet door hem enkel voor eigen genot en eigene bekwaming gebruikt, maar stond voor allen open, die hij meende dat daaruit iets nuttigs konden trekken. Met eene zeldzame vrijgevigheid stelde hij ten dienste van de zoodanigen zijne kostbaarste werken. Geen wonder, dat de Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde te Leiden er prijs op stelde sinds 1814, zulk een voorstander en begunstiger van Wetenschappen en Letteren onder hare leden te tellen, en dat het Genootschap: *Kunstliefde spaart geen vlijt* (later de 's Gravenhaagsche Afdeeling der Hollandsche Maatschappij van Fraaije Kunsten en Wetenschappen) hem tot honorair lid verkoos. Maar nog meer: toen bij de herstelling van 's Lands Hoogeschool te Leiden Curatoren moesten benoemd worden, vestigde zich de keuze van Zijne Majesteit op VAN DER DUYN, die tevens tot Voorzitter van dat Collegie benoemd werd. En aan wien beter had de Koning die betrekkingen kunnen opdragen dan aan den Man, die niet slechts door zijn verblijf op die Akademie eene voorliefde voor haar koesterde, maar van wien men, zoo wegens zijne kunde en ondervinding, als uit hoofde zijner zucht voor Wetenschappen en Letteren, en van het genoeg dat hij smaakte, om Geleerden te verplichten en aan zich te verbinden, met grond kon verwachten, dat hij ten volle berekend zou zijn tot waardige vervulling dier eervolle betrekkingen? En hoe hij zich daarvan gekweten heeft, dit kunnen nog velen getuigen. Zijne innemendheid, zijne belangstelling in, en ijver tot bevordering van alles wat goed, schoon en edel is, worden nog, ook na zijnen dood, erkend en met dankbaarheid herdacht.

Twee jaren na zijne benoeming tot President-Curator ontving VAN DER DUYN een nieuw en treffend blijk van 's Konings vertrouwen, door zijne benoeming op den 4 December 1817,

tot Gouverneur van Zuid-Holland. Gedurende ruim zes en twintig jaren bekleedde hij die hooge waardigheid met onvermoeiden ijver, en verwierf zich door zijn verlicht, regtschapen en minzaam bestuur, door zijne zucht voor het algemeene welzijn en door zijne bevordering van alles wat daartoe strekken kon, met name van het lager Onderwijs, dat onder zijn bewind in Zuid-Holland zeer uitgebreid en verbeterd werd, de achting, toegenegenheid en het vertrouwen van allen, die met hem in betrekking stonden. Van die gevoelens had hij het voorregt, behalve meer andere, één uitstekend bewijs te mogen ondervinden, toen, bij gelegenheid van de vijf en twintigjarige gedachtenis aan zijne aanvaarding der betrekking van Gouverneur, eene Commissie uit de Staten van Zuid-Holland hem plegtig de deelneming en erkentelijkheid dier Staten kwam betuigen, en hem uit hunnen naam eenen gouden, zilveren en bronzen Eerepenning aanbod, voorstellende aan de eene zijde zijn wel gelijkend borstbeeld, en voerende, met toepasselijke versierselen en zinnebeelden, op de andere zijde, het voor hem vereerende, maar te gelijk verdiende opschrift:

*Aan moed en trouw in de ure des gevaars; aan een verlicht bewind van
het vierde eener Eeuw, de Staten van Zuid-Holland, 1813, 1817, 1842;*

jaartallen, die zijn aandeel aan de verlossing des Vaderlands en zijn vijf en twintigjarig bewind herinnerden⁽¹⁾.

(1) De afbeelding van dezen Penning en de omstandige beschrijving van hetgeen bij de viering van dit 25-jarig feest is voorgevallen, worden gevonden in de, op last der Provinciale Staten, door den toenmaligen Griffier D.J. TEN ZELDAM GANSWIJK vervaardigde *Viering van het vijfentwintigjarig feest ter gedachtenis van de aanvaarding der betrekking van Gouverneur van Zuid-Holland, door Z. Exc. den Grave VAN DER DUYN VAN MAESDAM, Staatsraad in buitengewone dienst, thans Minister van Staat.*

Ook Z.M. Koning WILLEM II, aan wien, mede door eene Commissie uit de Staten der Provincie, een exemplaar van dezen Eerepenning aangeboden werd, deelde de gevoelens van hoogachting, zoo duidelijk aan den Graaf VAN DER DUYN bij deze gelegenheid aan den dag gelegd. Hij verleende hem den rang en titel van Minister van Staat en betuigde openlijk de diensten te waarderen, door hem aan Zijnen Vader en aan Hem zelven bewezen. 'Hij is,' zeide, onder anderen, de Koning in antwoord aan de Commissie, 'de laatste van het edel Driemanschap, aan 't welk Ik het te danken heb op dezen grond te staan, en Mij aan het hoofd te bevinden eener Natie, die ik zoo hoog acht. Ik hoop, dat wij hem nog lang aan het hoofd dezer Provincie en van uwe Vergadering zien zullen.' Die hoop werd echter niet vervuld. Slechts omtrent zeven maanden nadat de Koning dezen wensch had geuit, werd VAN DER DUYN, den 15 Februarij 1844, op zijn verzoek, eervol ontslagen als Gouverneur van Zuid-Holland, nadat het Zijner Majesteit behaagd had, hem, eenige dagen te voren, tot Opperhofmaarschalk te benoemen.

VAN DER DUYN stond bekend als een van die Staatsmannen, welke reeds vroeger voor eene ruime herziening der Grondwet waren. Na de gebeurtenissen in 1848 kwam hij daarvoor nog meer openlijk uit en zeide aan de Regering zijne ondersteuning in dien geest toe. Dit bewoog haar, den Graaf, alhoewel reeds in ziekelijken toestand verkeerende, te benoemen tot lid van de Eerste Kamer der Staten-Generaal, bij gelegenheid van de raadplegingen over de wetten, die tot herziening der Grondwet strekken moesten, waaraan hij dan ook werkelijk deel nam en door zijne stem de aanneming dier wetten bevorderde. Na den afloop daarvan, onthield hij zich verder van alle openbare aangelegenheden, behalve dat hij nog eenmaal in de vergadering der Ridderschap van Zuid-Holland voorzat. Doch zijn verzwakt gestel was voor zulk eene inspanning niet meer berekend. Kort daarna werd hij andermaal door eene hevige ziekte aangetast, die een einde aan

zijn leven maakte. Hij overleed den 19 December des vorigen jaars te 's Gravenhage, in den ouderdom van ruim 77 jaren, diep betreurd niet alleen door zijne kinderen, bloedverwanten en talrijke vrienden, maar ook door allen, die zijne diensten en verdiensten op prijs wisten te stellen.

Ik meen dit beknopt Levensbericht van den Graaf VAN DER DUYN VAN MAESDAM niet beter te kunnen besluiten dan met zijne uitmuntende en naar het leven geteekende karakterschets, voorkomende in het *Gedenkschrift van Nederlands herstelling*, door onzen beroemden VAN DER PALM:

‘Uit ouden Hollandschen adel gesproten, was VAN DER DUYN edeler nog van zin en deugd, dan door naam en geboorte. Bij zoo veel zedigheid en minzaamheid, en zucht om elk te dienen en te verpligten, zou men bezwarelijk durven hopen, zulk een vastheid van geest, zulk een onbegrensde zelfsoffering aan te treffen. De kalmte en harmonie, die de grondtrekken van zijn karakter uitmaakten, spreidden een' aangenamen glans over de beradene, open-hartige, mannelijke beslotenheid zijns gedrags. Eenvoudig van zeden, hoffelijk zonder hoofscheit, rein van bedoeling, onkreukbaar in trouw, gezond van hoofd en hart, warsch van twist, zonder zweem van partijgeest, zonder argwaan of achterdocht, onbepaald van vertrouwen, van geloof aan deugd en deugdzame beginselen! Zoodanig was de Man, die met VAN HOGENDORP, in het hagchelijkste oogenblik, aan het hoofd van 's Lands Bestuur zich plaatste.’

J.C. DE JONGE.

Levensbericht van Jan Kops.

JAN KOPS verdiende te regt eene plaats onder de leden der Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde; want de man, die zich aan de Evangeliedienst toewijdde, maar zich vooral hoogst verdienstelijk maakte jegens den vaderlandschen landbouw, dien hij wetenschappelijk beoefende en maatschappelijk regelde, was tevens een vurig bewonderaar en vlijtig beoefenaar der Nederlandsche Letterkunde tot aan het einde van zijn langdurig leven.

Hoedanig zijn levensloop was en welke zijne lotgevallen en verdiensten waren, is reeds elders vermeld of zal eerlang worden bekend gemaakt. Dit moge meer uitvoerig door hen gedaan worden, die door vriendschap of bloedverwantschap aan hem verbonden, hem van nabij gekend hebben. Ten einde echter te voldoen aan het uitdrukkelijk verlangen der Bestuurderen van de Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde, waaraan ik mij niet wilde onttrekken jegens den man, die de laatst overgeblevene was mijner vroegere leermeesters aan de Utrechtsche Hoogeschool, en dien ik nu meer dan vijf en twintig jaren als Ambtgenoot hoogachtte, zij het genoeg eenige hoofdtrekken van zijn leven en van zijne persoonlijkheid aan te voeren. Zij zijn gedeeltelijk, wat de feiten betreft, ontleend aan hetgeen eene eigene levensbeschrijving, die hij voor zijne kinderen naliet, elders leverde.

Reeds de jeugd en jongelingschap van KOPS vertoonden de kiemen van hetgeen hij later geworden is. Toen reeds zag

men de hoofdeigenschappen, die hem later kenmerkten, allen opkomen en als zaden voor de toekomst rijpen. - Hij werd geboren 6 Maart 1765 te Amsterdam, als de vijfde zoon van een talrijk gezin. Zijn vader JAKOB KOPS, koopman te Amsterdam, was gehuwd met HILLEGONDA SCHOTVANGER. Op zijn negende jaar werd JAN KOPS door den dood beroofd van zijne beide ouders, doch bleef aan de uitmuntende zorg zijner stiefmoeder, ELISABETH AUDROUIN, toevertrouwd en werd door haar liefderijk opgekweekt. Deze lotgevallen echter hadden op zijne vorming beslissenden invloed; want alstoen van Amsterdam naar Haarlem verplaatst, werd Haarlem hem de kweekster der verschillende beginselen en neigingen, die in het kind schuilden.

Hier toch geraakte hij sedert 1776 in kennis met den jongeling ADRIAAN LOOSJES, welke vriendschappelijke omgang zijn' jeugdigen geest vooral rigtte op de vaderlandsche letteren, zonder daarom de klassieke letterkunde geheel te verwaarloozen. Met hem verkeerde hij in een' kring, die zich ook ijverig oefende in het reciteren en in de uiterlijke voordragt van vaderlandsche treur- en blijspelen. Deze beide bekwaamheden - beoefening van vaderlandsche letteren en dichters en de uiterlijke voordragt, - droegen duurzaam vele vruchten, en bleven kenmerkende eigenschappen in de volgende ontwikkeling van den man, die later eene andere hoofdrioting van zijn leven openbaarde, welke mede in datzelfde tijdperk was opgewekt.

Was de inrigting van het Gymnasium te Haarlem toen niet zoodanig, dat de liefde voor de oude Grieksche en Latijnsche letteren dáár krachtig kon worden opgewekt; zijn geest werd reeds ten dien tijde elders heen gerigt. Zijn vriend LOOSJES, eenige jaren ouder dan hij, woonde de botanische lessen bij, alstoen door den beroemden DAVID DE GORTER te Haarlem gegeven. Hij zelf was door zijn' te jeugdigen leeftijd daarvan verstoken; maar de gesprekken met zijnen vriend over dat onderwijs ontvlamden KOPS voor de beoefening der natuur,

die van toen af in hem heerschende werd. Dien geest drukte de jongeling reeds uit bij het verlaten van het Gymnasium in 1781 in eene door hem opgestelde en uitgesprokene *Oratiuncula: de contemplatione naturae*.

Zoo werden te Haarlem in den jeugdigen KOPS drie hoofdtrekken geboren en gekweekt, die later het hoofdkarakter van den man zouden uitmaken en die de rigting zouden geven aan geheel zijn volgend leven. Haarlem werd hem in den volsten zin des woords *de kweekplaats zijner toekomst!*

En toch, de levensomstandigheden schenen hem elders te zullen leiden. Van het vaderlijk bedrijf des koophandels afkeerig, zou hij zich gaarne aan de beoefening der natuur hebben overgegeven; maar deze bood hem toen geene toekomst aan. Hij had behoefte aan het uitzigt op eene maatschappelijke loopbaan; en daar het kerkgenootschap, waartoe hij behoorde, hem in den toenmaligen stand van zaken, hierin soms hinderlijk was, besloot hij zich aan de Godgeleerdheid te wijden.

Van Haarlem, dat zulke diepe indrukken in zijn jeugdig gemoed gemaakt had, naar Amsterdam teruggekeerd, en daar aan het Seminarie der Doopsgezinden ter vorming overgegeven, hadden het theologisch onderwijs en de dicteermethode van den Hoogl. H. OOSTERBAAN voor hem weinig aantrekkelijks. Doch tevens de lessen aan het Athenaeum bijwonende in de scholen van WALRAVEN, WYTTENBACH, TOLLIUS en later ook kortstondig van VAN SWINDEN, dreef eigen aanleg hem aan, om behalve de geliefkoosde studie der natuur, zich vooral aan de wijsgeerige geschriften van LEIBNITZ en LOCKE over te geven, en wat hem toescheen aan het theologisch onderwijs op het Seminarie te ontbreken, te vergoeden door geschriften van DÖDERLEIN, WERENFELS, JERUSALEM, NIEMEYER, HESS, GELLERT en anderen. Deze gaven de rigting aan zijne theologische denkwijze. Het was reeds in dien tijd, dat hij zich gewende aan ijverig excerpieren van al het gelezene of het maken van aantekeningen daaruit in zijne talrijke *Adversaria*; eene gewoonte, die hem tot in zijn' ouderdom is bijge-

bleven en welke hem later bij het vervaardigen zijner geschriften groote diensten bewees. In dien voorbereidingsleeftijd werd, in 1785, eene door hem ingezondene *Verhandeling over de onverschilligheid in godsdienstige zaken*, door TEYLERS Godgeleerd Genootschap met den gouden eereprijs bekroond. Jeugdige ijver en onbezweken arbeid deden hem den palm wegdragen in het strijdperk, waarin vele anderen nevens hem optraden.

Als Proponent bij de Doopsgezinden in 1787 aangenomen, aanvaardde hij in 1788 de evangeliedienst bij de Doopsgezinde gemeente te Leiden. Hier viel hem vriendschappelijk verkeer ten deel met beroemde mannen van dat tijdvak, met HENDR. ALB. SCHULTENS, SEB. FULCO JO. RAU, JAN VALCKENAER, SEB. JUST. BRUGMANS, PIETER NIEUWLAND en VAN DER PALM, die hem vergoeding schonken voor hetgeen aan zijne opleiding ontbroken had. Maar niettegenstaande dit goede, dat hij genoot, scheen Haarlem te diepe indrukken op zijn gemoed gemaakt te hebben, dan dat eene in 1792 ondervondene teleurstelling door de mislukte beroeping als Doopsgezind leeraar in deze voor hem onvergetelijke plaats, niet blijkbaren invloed zou gehad hebben op de rigting van zijn' geest en van zijn leven. Teleurgesteld in zijne verwachting, gevoelde hij behoefte te hebben aan werkzaamheden van anderen aard, dan de beoefening der fraaije letteren en godgeleerdheid. De natuurstudie - als zijn oorspronkelijke aanleg - trok hem nu onwederstaanbaar tot zich; zij opende hem allengs de bane voor zijn mannelijk leven, en zoo werd (gelijk hij zelf dankbaar later erkende) uit hetgeen hij teleurstelling achtte, ontwikkeling van oorspronkelijken aanleg geboren.

En hiertoe werkten de staatkundige gebeurtenissen der eeuw niet weinig mede. De vurige jongeling en krachtige man, was van ganscher harte aan de nieuw ontwakende vrijheids- en gelijkheidsbeginselen toegedaan, en zijn krachtige geest, die voor geene bezwaren gewoon was te wijken, deed er hem met opgewonden geestdrift aan deelnemen. Reeds te Amsterdam had hij die gevoelens omhelsd en te Leiden sprak hij ze on-

bewimpeld uit. Welkom was hem dan de staatsomwenteling van 1795. Welkom waren hem vele van hare gevolgen. De eenheid van den Staat, de staatkundige gelijkheid van alle burgers en de gelijkheid van godsdienstige voorregten door verbreking van het overwigt der zoogenaamde heerschende Kerk, die in zijne oogen steeds ondragelijk geschenen had, deden hem zich volijverig aansluiten aan de nieuwe orde van zaken, en waar hij vermogt mede werken aan hare vestiging. Door de burgers van Leiden tot lid der Municipaliteit benoemd, zocht hij de volksbelangen, in den geest der toenmalige vrijheid, met al de kracht van zijnen, soms hevigen, geest te bevorderen, toen hij daartoe kortstondig in de gelegenheid was. Want ook hij ondervond den ondank, die de volkskeus niet zelden vergezelt: daar hij na zes maanden niet op nieuw door de vrije burgers werd ingekozen. Deze teleurstelling kon echter de ingenomenheid met de nieuwe Staatsorde niet verbreken bij hem, wiens volhardend streven naar één doel hem tot in zijnen ouderdom deed verklaren, dat hij alles volgaarne op nieuw zou daarstellen, wat hij vroeger in het staatkundige verrigt had; eene verklaring echter van den ook in dezen consequenten man, die wel eens door zijne vrienden betwijfeld werd. Integendeel, na deze kortstondige staatkundige loopbaan, wierp hij zich met vernieuwden ijver op de beoefening van den landbouw. Het bleek ook bij hem:

Naturam expellas furca, tamen usque recurret.

Nu verbond hij Staatskunde en Landbouw, en zocht onbezweken partij te trekken van de omwending van zaken om de belangen van den landbouw te bevorderen. Daaraan was dan ook geheel zijn volgend leven gewijd.

Ik heb getracht KOPS zoo beknopt mogelijk voor te stellen in zijne vorming en opleiding, in zijne lotgevallen en geestes-rigting, tot dat deze zich in mannelijken leeftijd hadden ontwikkeld, opdat wij daar uit zijne *persoonlijkheid*, zijne verdiensten en zijn'

verderen levensloop, als in onderlingen zamenhang, juister en billijker zouden kunnen beoordeelen; omdat KOPS daar in zijne eigenaardigheid voor ons optreedt. Zijn volgend leven echter mag en moet *hier ter plaatse* korter worden aangeduid. Elders is reeds vermeld en zal nog wel vermeld worden, welke verdiensten hij zich in wetenschappelijke en administratieve betrekking jegens den vaderlandschen landbouw verworven heeft, wier hoofdaanvoerder KOPS in onzen leeftijd geworden is, en dien hij door onvermoeide werkzaamheid, levendige energie en consequent streven naar één doel in ons Vaderland heeft opgevoerd. Doch dit onderwerp behoort niet tot het gebied, hetwelk de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde omvat.

Ik meen dus te dezer plaatse voorbij te mogen gaan de opzettelijke vermelding van alles, wat hij in 't werk stelde, ook in de maatschappelijke betrekking, waarin de nieuwe orde van zaken hem plaatsten tot bevordering der belangen van den landbouw. Ik zwijg van zijne pogingen ter aanwakking der bebouwing van woeste gronden, vooral van de duinen (sedert 1796), van zijne verdiensten als Directeur van den Landbouw (1799-1812), waardoor tij met der woon naar 's Hage verplaatst werd; van zijne zorg ter vestiging van Commissiën van Landbouw, van de maatregelen, voorgedragen en aanbevolen ter verbetering van het paardenras en der bemesting van landen en akkers; van het veefonds tegen de runderpest; van zijne doorzettende pogingen ter vestiging van een Kabinet van Landbouw, hetwelk hij reeds beproefde in 1808, doch dat eerst in 1811, in weerwil zijner pogingen, te Amsterdam werd geplaatst, tot dat het hem eindelijk gelukte, naar zijn oorspronkelijken wensch het naar Utrecht over te brengen. Ik zwijg van zijne verdienstelijke geschriften, waaronder het *Magazijn van den vaderlandschen Landbouw*, van 1802-1814 geregeld uitgegeven; van de *Staten van den Landbouw* van 1806-1828 jaarlijks voortgezet; van de *Flora Batava* en andere geschriften, die hem onverdeeld werkzaam hielden. Ik herinner alleen dat dit alles tot niemands verwondering de keus bepaalde van WILLEM I, die

hem bij de nieuwe regeling der Nederlandsche Hoogeschoolen in 1815 riep tot het bekleeden van den eersten leerstoel der Landhuishoudkunde aan de Utrechtsche Hoogeschool, waaraan tevens die der Botanie verbonden was. Hoe hij hier de belangen der wetenschap, hem opgedragen, door onderwijs en geschriften heeft bevorderd, moet ik thans voorbij gaan. Alleen mag ik den indruk uit mijn' akademischen leeftijd niet verzwijgen, met welk eene goedkeuring zijne eerste lessen over de Landhuishoudkunde, zoo geheel vreemd op den akademischen leerstoel, werden bijgewoond, doch tevens hoe zeer de dwang van zulk een akademisch onderwijs voor den Theologischen student de beoefening dier wetenschap heeft benadeeld. KOPS echter bleef er, ook bij ondervonden teleurstelling, met ijver in voortgaan, tot dat hij in 1835, wegens zeventigjarigen ouderdom, naar de wet, *Emeritus* geworden, dit onderwijs aan zijn opvolger overliet.

Bij deze hoofdrioting, welke het leven van KOPS genomen heeft, voegden zich andere eigenschappen en verdiensten, die tot zijne persoonlijkheid behooren. De vroegere Evangeliedienaar bleef steeds hoog belangstellen in de evangelieprediking. De Landbouwkundige had den Predikant niet in zich opgelost. In anderen werkkring verplaatst bleef hij later volgaarne, zoowel te 's Hage als te Amsterdam en Utrecht, als Leeraar optreden voor de Gemeente. Zijne leerredenen door krachtige welsprekendheid gekenmerkt, vooral over zedekundige of historische onderwerpen, waren steeds het uitvloeisel van zijne overtuiging en van zijnen door verstandsbegrippen geregelde vromen Christelijken zin.

Zoowel zijne leerredenen als redevoeringen waren gekenmerkt door eene zuivere, nette en gespierde taal en spreekwijze, die hij door studie en stijloefening had verkregen, en waarop hij hoogen prijs stelde, evenzeer als op de uiterlijke voordragt van den Redenaar en de welsprekendheid van den kansel. Die uiterlijke welsprekendheid toch was hem steeds een geliefkoosd vak van studie gebleven. Reeds in jeugdigen leeftijd had hij zich

in de declamatie geoeffend, zoodat hij in onze tegenwoordige Rederijkkamers zijne rol met lof zou vervuld hebben. Geleid door het voorbeeld van zijn' zwager VAN WALRÉ, nam hij vroeger deel aan de uitvoering van onze vaderlandsche Blij- en Treurspelen; waarvan hij beurtelings in den persoon van van der Werf en Jakob Simonszn. de Rijk, van Sanche Panche of Don Quixote optrad. In deze zijne voordragten door de regelen der kunst geleid, verbond hij zachtheid aan kracht. Zij was de uitdrukking van zijn karakter. De natuur had hem daartoe gaven verleend, door welker aanwending hij bij hem bestaande bezwaren wist te overwinnen, vooral door ernstige studie der *Physionomiekunde* van LAVATER, der geschriften van ENGEL, FRANCIUS en anderen. Naar aanleiding van het geschrift van FRANCIUS, gaf hij vervolgens ook proeven van uiterlijke welsprekendheid in het licht⁽¹⁾. En nog in lateren leeftijd gaf hij nu en dan proeven van uiterlijke voordragt in verschillende vakken van proza en poëzij. Hij deed dit meermalen in besloten kringen, zoowel als eenmaal in eene openbare vergadering der Utrechtsche Afdeeling van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen.

Van deze Maatschappij was KOPS een hartstochtelijk voorstander en bevorderaar. Voor het volk en de volksbeschaving te arbeiden; vooroordeelen te bestrijden, verlichting naar zijne opvatting te bevorderen, en deugd en goede zeden vooral door een verbeterd schoolonderwijs aan te kweeken, - het was hem een geliefkoosd denkbeeld, waaraan hij in eenen veelbewogenen tijd gaarne voldeed.

Dit alles ontving vooral voedsel uit zijne aanhoudende en vlijtige beoefening onzer vaderlandsche Letteren. Deze letteren, wier beoefening van de jeugd af onder zijne uitspanningen behoorden, bleven hem steeds dierbaar en gezocht. Onder de dichters der 17 eeuw, die vooral de voorwerpen zijner gesta-

(1) J. KOPS, Proeven van uiterlijke Nederlandsche welsprekendheid, in navolging van P. FRANCIUS, en Redev. over J. CATS enz. Haarl. 1818.

dige lectuur waren, mogen CATS en CAMPHUISEN, wier gemoedelijke en godvruchtige toon hem steeds innam, zijne lievelingschrijvers heeten. Van dezer schriften was hij geheel doordrongen. Zijn vurige geest deed hem schier in hooge geestdrift zijne stem verheffen, als hij, ook in gemeenzame gesprekken, hunne woorden en verzen invlocht; want steeds waren zijne gesprekken doorvoed van verzen van CAMPHUISEN of Vader CATS, en zijne te Utrecht uitgesprokene en uitgegevene Redevoering over JAKOB CATS, *als verlichter des volks en bevorderaar van het nut van 't algemeen*, drukte zijn' diepen eerbied voor dezen vromen dichter uit en tevens zijne innige bekendheid met diens schriften. Voorzeker bleek zulks niet minder door de uitgave van uitgezochte stichtelijke gedichten van CAMPHUISEN, door hem nog in lateren leeftijd bezorgd⁽¹⁾. Maar die oefening was niet beperkt bij CATS en CAMPHUISEN; de puntige HUYGENS, de krachtige HOOFT, de verhevene VONDEL, en zoo vele andere prozaïsten en dichters ook van lateren tijd, zweefden steeds, na ernstige inspanning, voor zijnen geest. Die neiging, zou zij niet aangekweekt zijn door de vriendschap, die hem met LUBLINK *de Jonge*, KANTELAAR, SCHELTEMA en anderen verbond?

Zoo uiteenlopend waren de lotgevallen en de bemoeijingen van den achtingswaardigen JAN KOPS (want dien naam droeg hij liefst), van hem wiens inborst soms hevige kracht, in een revolutionair tijdvak geoefend, aan eenvoudige goedhartig-

(1) *Uitgezochte stichtelijke Gedichten van D. RZ. CAMPHUISEN, naar de hedendaagsche taal en spelling, en met korte aantekeningen*, door JAN KOPS, Emeritus Hoogleraar te Utrecht. - Vooraf een *levensbericht* van den Dichter met eenige nieuwe bijdragen. Utr. 1839. KOPS zond een exemplaar van zijne uitgave aan één zijner kinderen, met den daarin uitgedrukten wensch: dat al zijne kinderen uit dezen bundel die stichting, die opwekking tot Christelijke deugd, tot geduld en blijmoedigheid, dien troost in wederwaardigheden ontleenen mogten, welke hun vader van zijne jeugd af, aan CAMPHUISEN had dank te weten.

heid paarde. Voor vaderland en volksheil, naar *zijne* inzigten, te arbeiden, was hem steeds behoefte. Wat regt was en billijk, naar zijne wijze van zien, dat zocht hij krachtdadig te bevorderen; onvermoeid te ijveren en te streven naar een vast doel, zonder door bezwaren afgeschrikt te worden: onbeweeglijk te staan in zijne overtuiging en die uit te spreken, ook waar de schertsende toon der vriendschap er over boertte (want KOPS verdroeg dien toon met kinderlijke eenvoudigheid); aan de beginselen van deugd en zedelijkheid streng vast te houden en zijne christelijke beginselen nooit te verloochenen - ziedaar zoo vele karaktertrekken van hem, die blijmoedig en tevreden leefde in zijn gezin met zijne gade en zijn talrijk kroost, welke zich gaarne om den gelukkigen huisvader schaarden, en thans zijnen dood betreuen.

Zoo leefde hij tot in hoogen ouderdom, bemind om zijne goedgehartige eenvoudigheid ook van hen, die in gevoelens van hem verschilden en die soms hunne verwondering niet verborgen over de voortdurende volharding in zijne denkwijze, bij veranderde tijdsomstandigheden in het staatkundige en om de kracht, waarmede hij aan vroegere beginselen gehecht bleef. Na zijn verkregen Emeritaat van zijne betrekking als Hoogleeraar, leefde hij kalm en rustig zijnen ouderdom, waarin hij bleef prijs stellen op den gezelligen vriendenkring, welke hem zoo gaarne ontmoette. Allengs echter begon de ouderdom het gebouw te sloopen, dat zoo lang kracht en sterkte vertoond had. Wel bleef de helderheid van den geest tot in de laatste uren hem eigen; maar diens kracht werd langzamerhand verbroken en de werkzaamheid verlamd. Het vaste en forsche ligchaamsgestel week eindelijk bij den grijsaard, die door zware ligchaamssmartten gekweld werd, tot dat hij den 9 Januarij 1849 op vier en tachtigjarigen leeftijd, in dankbare herdenking aan Gods weldaden, hem bewezen, Christelijk ontsliep, en bij zijne gade en kinderen en vrienden eene zachte nagedachtenis zoowel als bij het vaderland de regtmatige herinnering aan zijne verdiensten naliet.

H.J. Royaards.

Onze Maatsch. benoemde KOPS in 1821 tot haar medelid.

Levensbericht van Willem Nicolaas Munting.

WILLEM NICOLAAS MUNTING, geboren den 24 October 1785 te Charlois, waar zijn vader DIRK MUNTING († Leiden 7 Jan. 1836) destijds Predikant was, heeft zijne opvoeding ontvangen te Brielle, werwaarts de vader zich ten jare 1789 verplaatst zag. Zes jaren bragt hij door op de te dier stede gevestigde Latijnsche school, die hij Aug. 1801 verliet, na het uitspreken eener Oratie: 'De brevitae et fragilitate vitae humanae.' Van loffelijke getuigschriften voorzien vertrok hij weldra naar de Hoogeschool te Leiden, om er tot de Evangeliebediening, waarnaar reeds zijn kinderlijk verlangen uitging, opgeleid te worden. Gedurende de eerste jaren genoot hij met gewenscht gevolg het onderwijs der Hoogleraren WYTTENBACH, VAN DE WYNPERSSE (vader en zoon) en RAU. Aldus voorbereid, ging hij over tot de Godgeleerde studiën, onder de leiding van de Hoogleraren BOERS, TE WATER en VAN VOORST. Aan dezen laatsten sloot hij, gelijk de meesten zijner tijdgenooten, zich voornamelijk aan, en onder diens leerlingen verdiende hij met onderscheiding genoemd te worden. Na zes welbestede jaren van oefening werd hij 24 Junij 1807 tot de openbare predikdienst toegelaten door de toenmalige Classis van Voorn en Putten. Weldra beroepen te Eemnes-binnendijks had hij het voorregt aldaar 14 Februarij 1808 door zijnen vader ingezegend te worden. Een jaar later vertrok hij naar Bodegraven; en van daar in 1812 naar Wageningen, welke standplaats hij in 1819 met die van Hoorn

verwisselde. Een nog uitgebreider werkkring opende zich voor hem bij zijne beroeping naar Leiden, waar hij 8 April 1827 als Evangeliedienaar optrad. Ook hier, gelijk vroeger elders, diende hij de Gemeente des Heeren met liefde en trouw en was velen ten zegen. Zijne vrije uren waren steeds gewijd aan voortgezette letteroefeningen en hij hield er zich in latere jaren te liever mede bezig, naar mate hij, door herhaalde sterfgevallen in zijnen huisselijken kring gedrukt, minder behagen vond in den gezelligen omgang. Maar het was niet slechts de uitbreiding van eigene kennis die hij daarbij op het oog had: op meer dan ééne wijze heeft hij zich bij het beschaafd en godsdienstig publiek verdienstelijk gemaakt. En waren het veelal welbewerkte vertalingen van merkwaardige buitenlandsche geschriften die hij leverde, de uitgebreide aantekeningen, waarmede tij deze vertalingen verrijkte, getuigen van zijne veelzijdige en grondige wetenschap. Om van kleinere, meerendeels in tijdschriften geplaatste, stukken te zwijgen, de volgende boekwerken, bijna allen tot de geschiedenis der Kerkhervorming, die hem bijzonder aantrok, betrekking hebbende, verdienen hier vermeld te worden:

1. Godsdienstige overdenkingen over de Kerkhervorming door F.V. REINHARD, gevolgd naar zijne leerredenen. Uit het Hoogduitsch, Leiden 1810.
2. Bijzonderheden uit de tijden der Hervorming, betreffende de daden, lotgevallen, gevoelens en het karakter der Hervormers. Utrecht 1815; tweede stuk 1824. (door hem zelve bewerkt).
3. De Bartholomeus-nacht van het jaar 1572, beschouwd in deszelfs aanleiding en gevolgen voor de godsdienst der Hervormden in Frankrijk, door K. KURTHS. Uit het Hoogduitsch vertaald en met aanmerkingen voorzien. Dordr. 1827.
4. Levensgeschiedenis van Jezus, door JOH. JAKOB HESS, naar de achtste, door den schrijver op nieuw bearbeide, uitgave. Uit het Hoogduitsch vertaald (met vele aantekeningen en bijvoegsels); 4 deelen. Dordr. 1828-1830.

5. Merkwaardigheden uit de geschiedenis van het Christendom en het Christelijk leven, door Dr. A. NEANDER. Uit het Hoogduitsch. Leeuw. 1829. Eerste deel. (is niet vervolgd).

6. J.J. HESS, Antistes der kerk te Zurich, voorgesteld in eenige omtrekken van zijn leven en werkzaamheid, door zijnen opvolger G. GESSNER. Uit het Hoogduitsch. Leiden 1830.

7. Geschiedenis van den voortgang en de onderdrukking der Hervorming in Italie, in de 16^e eeuw, door Dr. TH. M'CRIE. Uit het Engelsch vertaald en met aantekeningen vermeerderd. Dordr. 1832.

8. JOHANNES WESSEL, een voorganger van LUTHER, door Dr. C. ULLMANN. Uit het Hoogduitsch vertaald en met aanmerkingen vermeerderd. Leiden 1835.

9. De waardij van de Kerkhervorming der 16^e eeuw, in eenige overdenkingen godsdienstig beschouwd, door wijlen Dr. F.V. REINHARD. Met bijgevoegde aantekeningen. Leiden 1838.

(Hoe veel hij voor zijne vorming als Leeraar aan de Schriften van REINHARD te danken had, wordt door hem in de Voorrede dankbaar erkend.)

10. Geschiedenis der uitbreiding en onderdrukking van de Hervorming in Spanje in de 16^e eeuw, door Dr. TH. M'CRIE. Met aanmerkingen. In twee deelen. Amsterdam 1838, 1839. (Nog heeft hij een levensberigt aangaande dezen geleerden schrijver uit een Engelsch woordenboek medegedeeld in de Godgeleerde Bijdragen van 1839, bl. 560-585).

Een en ander van deze Werken werd door hem aan de Bibliotheek onzer Maatschappij, waarvan hij sedert het jaar 1827 lid was, ten geschenke gegeven. Zie den Catalogus, II, 2, 46.

Tweemaal is hij gehuwd geweest. Zijne eerste gade, ANNA ALEIDA VAN DER WEIDE, zuster van één zijner beste Academie-vrienden, den vroeg overleden Dokkumschen Predikant LAMBERT WILLEM VAN DER WEIDE, verloor hij kort na zijne komst te Leiden. Later ging hij een tweede huwelijk aan met Vrouwe JACOBA MARGARETHA DE JONG, Wed. B.J. WEYMAR. Twee dochters waren hem uit den eersten echt overgebleven.

In 1847 begonnen zijne krachten zichtbaar af te nemen, zoodat hij zich in het begin des volgenden jaars verplicht zag zijne rust te zoeken. Maar, vóór nog zijn ingediend verzoek was toegestaan, moest hij zijn dienstwerk staken en een huiszittend leven leiden. Met een onderworpen Christelijken zin verdroeg hij, gedurende ettelijke maanden, zijn steeds toenemend lichaamslijden, en naauwelijks was op 1 Januarij 1849 zijn Emeritaat ingegaan, toen hij, weinige dagen later, 13 Januarij, zacht en in de hope des beteren levens ontsliep. Een ongenoemd vriend heeft zijne nagedachtenis vereerd met eenige dichtregelen: 'de rust des leeraars,' opgenomen in de Boekzaal der geleerde Wereld 1849. I, 557, 58.

In de maand October 11. werd zijne Bibliotheek te Leiden verkocht. Zij bevatte o.a. eene verzameling van bijna 3000, meest gegraveerde portretten, waarvan het meerendeel verrijkt was met *bijschriften* van zijne hand, behelzende merkwaardige levensbijzonderheden, voorname karaktertrekken, puntige gezegden enz. der afgebeelden, of wel lofverzen te hunner eere, uit Latijnsche, Fransche, Engelsche, Hoog- en Nederduitsche dichters verzameld. Ook deze bijschriften mogen als bewijzen van zijne onvermoeide werkzaamheid en rijke, oordeelkundige lectuur aangevoerd worden.

N. Berkhout.

Levensbericht van Jacob Pieter van Walree.

JACOB PIETER VAN WALREE werd den 3^{den} December 1798, te Amsterdam geboren. Zijne ouders waren NICOLAAS VAN WALREE en JUDITH VAN LENNEP. Den eersten verloor hij toen hij den ouderdom van zeven jaren nog niet had bereikt. In den jare 1814 werd hij Student aan de Doorluchtige School zijner geboorteplaats, waar hij het onderwijs van de Hoogleraren VAN SWINDEN, VAN LENNEP, CRAS, VAN REENEN, J.P. VAN CAPPELLE, en andere sieraden dier inrigting genoot. In 1818 begaf hij zich naar Leiden, waar hij de lessen van SIEGENBEEK, SMALLENBURG, HAGEMAN, KEMPER, TYDEMAN enz. bijwoonde, tot de hoorders van BRUGMANS en BILDERDIJK behoorde, en den naam van een' ijverig en kundig Student verwierf. Aan de Hoogeschool dier stad werd hij den 17 Junij 1820 tot Meester in de beide Regten bevorderd, na in het openbaar te hebben verdedigd, een *Specimen de antiqua juris puniendi conditione apud Romanos*.

Spoedig hier na liet hij zich als Pleitbezorger inschrijven, zonder echter de praktijk veel te beoefenen. In October van den jare 1832 werd hij benoemd tot Plaatsvervangend Regter bij de toenmalige Regtbank van Eersten Aanleg te Amsterdam, en in September 1834 tot werkelijk Regter in dat Collegie. Bij de regterlijke organisatie in 1838 werd hij aangesteld tot Regter bij de Arrondissements Regtbank in voornoemde stad, welke betrekking hij, niettegenstaande zijnen zwakken en ongunstigen gezondheidstoestand, tot aan zijn overlijden, met ijver, naauwgezetheid en volharding waarnam.

Als letterkundige heeft VAN WALREE zich ook aan het publiek doen kennen, o.a. door de vijf volgende verhandelingen:

1. Over de verdiensten van DANTE ALIGHIERI, in betrekking tot zijnen tijd.
2. Over het dichtwerk de *Araucaña* van den Spaanschen edelman *Don ALONZO DE ERCILLA*.
3. Over den invloed van PETRARCHA op de klassieke letterkunde.
4. Iets over de Joden.
5. Proeve van het verband tusschen het Spaansche volkskarakter en de vroegere Spaansche letterkunde.

De vier eerste zijn opgenomen in het *Magazijn voor wetenschappen, kunsten en letteren*, verzameld door N.G. VAN KAMPEN, en wel n°. 1 en 2 in het IV^{de} Deel (1825), 3 in het VI^{de} (1826) en 4 in het IX^{de} (1829); de vijfde werd geplaatst in de Mengelingen van het Tijdschrift *de Gids*, jaargang 1838.

In 1840 werd VAN WALREE tot Lid onzer Maatschappij benoemd. Sedert Febr. 1832 tot op zijn overlijden, was hij Lid der Plaatselijke Schoolcommissie in zijne geboorteplaats, en gedurende verscheidene jaren Bestuurder der Maatschappij *Felix Meritis*, van welke inrigting hij eenigen tijd de betrekking van Secretaris waarnam.

Twee malen was VAN WALREE gehuwd, eerst in 1822 met Jonkvr. MARIE JEANNE GRANPRÉ MOLIÈRE, en, na het overlijden van deze, met Jonkvr. A.C.A. WEERTS, uit Arnhem, die hem overleefde. Beide huwelijken bleven kinderloos.

VAN WALREE had een levendig gestel, en eene vlugge verbeelding; van daar zijne voorliefde voor de letterkunde van het zuidelijk Europa, van Italie, Spanje en Portugal, die hij alle beoefende. Hij genoot reeds als jongeling eene zwakke gezondheid, welke ongunstige toestand met de jaren verergerde, en zijne betrekkingen en vrienden steeds beangstte. Op den 22sten Januarij 1849 werd hij ten huize van een' zijner vrienden, dien hij ging bezoeken, door eene beroerte overvallen, welke plotseling een einde aan zijn leven maakte.

De hoofdtrekken van het karakter van VAN WALREE, ik zeide dit elders⁽¹⁾, waren ‘opregtheid, gediensigheid en trouw; maar opregtheid wel het meest.’ Ik leerde hem in de eerste jaren zijner studiën kennen, wij werden spoedig hartelijke vrienden; en hij bleef mij een vriend en getrouw ambtgenoot tot aan zijn overlijden; zijne nagedachtenis is mij dierbaar.

W.J.C. VAN HASSELT.

(1) Algemeene Konst- en Letterbode voor het jaar 1849. n°. 5. blz. 66.

Levensbericht van Wopko Cnoop Koopmans.

De vorige hooggeëerde Voorzitter onzer Maatschappij heeft, bij zijne laatste aanspraak, ter opening van hare jaarlijksche Vergadering gehouden (1847), hare leden te regt in twee klassen onderscheiden, in opzettelijke beoefenaars der nederlandsche letterkunde, en in geleerden, die meer zijdelings den bloei van dezelve bevorderen. Tot deze laatste behoorde ook WOPKO CNOOP KOOPMANS, in leven Hoogleeraar aan het Seminarium der Algemeene Doopsgezinde Societeit te Amsterdam. Hij was een Theoloog, en had zich tot de taak zijns levens gesteld, dien veelbeteekenenden naam eenmaal niet geheel onwaardig te dragen; maar hij zette naar het voorbeeld van een' CLARISSE, de grenzen zijner Wetenschap zóó ver uit, dat hij al wat tot ware humaniteit behoort, daarin opnam, en onder andere ook de studie der taal in 't algemeen, met name der taal en letterkunde van zijn Vaderland er in besloot. De grondige philologische studiën, waardoor hij, onder het geleide van mannen als HAMAKER en VAN LENNEP, zich tot zijn eigenlijk vak had voorbereid, bragten hem van zelf tot de gezette beoefening der oud-nederlandsche letterkunde, terwijl zijne friesche afstamming van vaders- en moederszijde, zijn vroegtijdig en langdurig jaarlijksch verblijf in 't hart van het friesche dorpsleven, gepaard aan eigen lust hem eene, zelfs in Friesland niet gewone, kennis verschaften van de oude en hedendaagsche taal, zeden en gewoonten en het karakter van de bewoners dier provincie. Reeds dit wettigde zijne benoe-

ming tot lid van onze Maatschappij in den jare 1828. Hij heeft hare gedenkschriften wel niet met bijdragen van zijne hand verrijkt, maar hij toonde onder andere in eene uitvoerige beoordeeling van het werkje, door Dr. J.H. HALBERTSMA uitgegeven onder den titel: *Letterkundige Naoogst* (*Gids* 1841, N°. 10, 11 en 12), dat hij onder de geleerde kenners van het nederduitsch verdiende geteld te worden.

Dergelijke taalstudiën en letterkundige spelingen op vaderlandschen en op vreemden grond, waren echter enkel uitstappen, wel niet buiten zijn eigenlijk gebied, maar naar meer afgelegene plaatsen van hetzelfde, waarvan de Theologie het middelpunt bleef uitmaken. Tot deze wetenschap, door hem als de koningin van alle vereerd, had hij zich den toegang gebaad langs den weg der strenge philologie en historische kritiek, gelijk hij in zijne voortreffelijke redevoering, gehouden (8 October 1828) bij de aanvaarding van het Hoogleeraars-ambt: *de Theologiae disciplina, prorsus litteraria*, overtuigend bewees. Dat kan mede blijken uit zijne *disputatio historico-critica de Sardanapalo*, die hij in negentienjarigen leeftijd, onder voorzitting van den Hoogleeraar VAN LENNEP, aan het Athenëum te Amsterdam, openlijk verdedigde, waardoor hij zijnen naam voor altoos op eene eervolle wijze hechtte aan het duister vraagstuk omtrent den genoemden Assyrischen Koning in de oude geschiedenis. Dezelfde grondigheid en uitgebreidheid van kennis, verbonden met scherpte van kritiek, welke dit proefschrift van zijn jeugdigen leeftijd, zelfs in 't oog van ervaren binnen- en buitenlandsche philologen, zoo gunstig onderscheidde, kenmerkte, alleen in hooger mate, ook zijne latere theologische studiën. Hij begon en volbragt dezelve onder het geleide van zijnen voortreffelijken vader en voorganger en van den beroemden VAN HENGEL, destijds nog aan het Amsterdamsch Athenëum verbonden. Maar KOOPMANS gevoelde, dat hij, na het volbrengen van zijne studiën, nog maar op den drempel van het heiligdom zijner wetenschap stond, en dat er voor den Theoloog aan geen rusten te denken

valt. Bezield met brandenden ijver, om de Theologie in hare uitgebreidheid en diepte, niet alleen te kennen, maar haar als eene praktische wetenschap op zich zelven en zijn leven toe te passen, bleef hij steeds gelijken tred houden met hare verbazende vorderingen in zijnen leeftijd, zonder zich te laten wegslepen door de stoute en helaas! maar al te dikwijls onbesuisde vaart van sommige harer hedendaagsche beoefenaars, en zonder de kalmte en bezadigdheid te verliezen, om de veelvuldige en telkens afwisselende verschijnselen op haar gebied naar eisch te beoordeelen en ten zijnen nutte aan te wenden. Dat bewezen zijne lessen die in den waren zin des woords 'hooger onderwijs' mogten heeten en die zoo geschikt waren, zijne toehoorders in den zeer wijden kring der Theologie rond te leiden en hen op de hoogte dier wetenschap te brengen; dat bewees geheel zijn leven.

Schaarsch zijn helaas! de geschriften, in druk uitgegaan, die de regtmatigheid van deze lofspraak kunnen staven; alleen het uitvoerig opstel over het kleine geleerde werkje van wijlen den beroemden Deenschen Bisschop MUNTER: *Der Stern der Weisen* (Godgel. Bijdragen 1828) kan eenigzins tot eene blijvende proeve verstrekken, hoezeer hij, reeds voor meer dan twintig jaren, op het gebied der Theologie t'huis was. Dat er niet meer, althans niet meer bekende, proeven van zijne ongemeene gaven en groote geleerdheid in druk voorhanden zijn, zal niemand meer betreuren, dan die hem gekend heeft en in staat geweest is te beoordeelen wat hij zou hebben kunnen leveren ter verrijking der Wetenschap; maar niemand zal ook meer gereed zijn de reden hiervan te zoeken in de hooge eischen, welke de afgestorvene deed aan den beoefenaar der Theologie, die het onderneemt hare grenzen in den tegenwoordigen tijd naar waarheid uit te zetten; hij zal die reden vinden in kleinen dunk van zichzelf en in onvoldaanheid met eigen werk, bij een vruchteloos streven naar iets, dat eenigzins een μ verdient te heeten. Doch hoewel geen tal van geleerde geschriften zijne verdiensten na zijnen

dood vermeldt: zijne leerlingen die in zijnen geest zijn ingedrongen, zullen hem in dankbare gedachtenis houden, en door getrouwe en ijverige werkzaamheid voor de Wetenschap, in de dienst van het Christendom, bewijzen, dat zij het voorregt blijven waarden van door hem gevormd en opgeleid te zijn tot de allerheiligste bediening. 't Is hem vergund geweest, de vruchten van zijn geleerd onderwijs te zien in den wetenschappelijken arbeid van enkelen hunner, en ware hij langer gespaard gebleven: bij zou aan de diepe en heldere navorschingen van anderen op 't gebied der Christelijke Wetenschap het bemoedigend geloof hebben ontleend en het op zijnen doodsweg hebben meegenomen, dat God zijn werk, in de vreeze van Hem volbragt, met Zijnen zegen bekroont.

KOOPMANS was geboren te Amsterdam den 23sten September 1800, en overleed er den 4^{den} Maart dezes jaars (1849).

Uitvoeriger berigten omtrent hem zijn vervat in het 'Iets ter gedachtenis van WOPKO CNOOP KOOPMANS, door mij medegedeeld aan den Redacteur van *de Algemeene Konst- en Letterbode*' (1849, N°. 30, 31 en 32.).

S. Muller.

Levensbericht van Josef Bernard Cannaert.

Een tachtigjarigen grijsaard, die de pen tot op het laatste zijns levens voerde, is ons gedurende het jaar 1848 ontruikt.

De advocaat JOSEF BERNARD CANNAERT, zoon van een bakker, werd te Gent, den 15 Februarij 1768 geboren, en is er den 17 November ll. ontslapen.

Over den ambtenaar, bepalen wij ons tot het volgende: hij werd Secretaris ter Gentsche Meijerij in 1800. Het voormalige Staatsbewind noemde hem Substituut van den Procureur des Konings bij de Regtbank van Eersten Aanleg te Gent, en weldra deden zijne bekwaamheden hem tot den zetel van Raadsheer in het Hoog Gerechtshof te Brussel verheffen. Hij had in het proces van DE POTTER gezeten, en aarzelde niet Brussel te verlaten, toen het volk niet hem, maar den winkel des eigenaars, bij wien hij inwoonde, krachtens het revolutionaire regt van den sterkste, had uitgeplunderd.

Wij stappen heen over zijn medewerking gedurende 1791, aan 't opstellen met DIERICX en Doctor VERVIER, van 't schimpschrift: *Die excellente Printcronicke van Vlaenderen*; alsmede over zijne artikelen *Allekinderdag* en *de Gentsche vastenavond* in de *Syssepan* van KAREL BROECKAERT.

Als een bekwaam politicus, had onze CANNAERT het goede verstand, zelfs van de hem te Brussel tegenlopende omstandigheden eene goede partij te trekken. Aan zijne vaderstad

en aan 't bijzondere leven teruggegeven, wilde hij dat zijne rust 'eene rust vol waardigheid' zoude zijn. Als Stads-Secretaris, had hij reeds vroeger 't hooge staats- en geschiedkundig belang van stads archieven leeren waarden. De omwenteling, die hem met de eene hand uit de raadzaal had gesloten, ontsloot hem met de andere de stads archiefkamer; en dit wel door een nieuw Reglement, aan allen toegang tot historische handvesten verleenend. CANNAERT, die reeds vroeger den goeden ouden tijd, als vader en handhaver van regterlijke misbruiken en gruweldaden, gedoodverwd had, hervatte nu met vrijen ijver zijne taak, en werkte den derden druk zijner *Bijdragen tot het Strafregt* in de middeleeuwen (en helaas nog wat verder) op eene breedere schaal uit.

De schrijver, of verzamelaar, gevoelde zelf dat het zijnen boeke aan de vereischte eenheid ontbrak. Dit hoofdebrek is nu door den titel van *Bijdragen* wel aangeduid, doch niet verholpen.

Het schijnt, dat de lust tot het napluizen van regtsoudheden, en hoofdzakelijk van 't bloedig kapittel der tooverij, bij hem ontstaan is ten gevolge van een proces, ontsproten tijdens zijne ambtsbediening uit het bijgeloof deswege nog voortwortelend in Vlaanderen, en nog dagelijks gestijfd door het jaarlijks herdrukte leerboek van den Jesuit MAKEBLIJDE, dat onder ALBERT en ISABELLA eerst is verschenen.

Wat BEKKER in vroegeren tijde voor Holland was geweest, wilde CANNAERT voor België worden; hij wilde namelijk uit de duisternis van 't verledene het licht voor 't heden en morgen ontsteken; waarlijk eene gedachte den vrijen burger van Gent waardig. Ook was reeds zijne zinspreuk eene 't boek ophelderende oorlogsverklaring tegen de domheid: *Les ignorants calomnient leur siècle parcequ'ils ne se doutent pas des anciens désordres.*

Zeker viel er tegen zulke authentieke stukken als waarmede hij ten kampe optrok, niet veel in te brengen. Echter gaf hij niet al de door hem ingezamelde oorkonden in 't licht:

om schootvrij te zijn voor elken aanval tegen de *Bijdragen*, hield hij een goed deel scherpe pijlen in zijnen koker.

CANNAERT wilde nu ook de les spellen aan de zoogezegde *gens comme il faut*, die, schoon zij veel van kennis en licht zwetsen, geen hedendaagsch, en nog veel minder oud Vlaamsch lezen, al ware 't geprent; ofschoon zij bij gansche boekdeelen over Vlaamsch België uitkramen; hij besloot dus een fragment uit zijne *Bijdragen* in 't Fransch te vertalen en koos daartoe voornamelijk het tijdstip van ALBERT en ISABELLA, en verklaarde daarbij, dat hij 't oog had op de prijsuitschrijving nopens dit onderwerp, sedert vijf jaren nutteloos vernieuwd door het Staatsbestuur! Die vertaling was de vrucht van zijn 79^e jaar, en draagt blijken van den zelfdenker, wiens geest nog niet *abdiqueert*.

Geen wonder dat MONTAIGNE het lievelingsboek van CANNAERT was; deze bezat iets van zijne snedigheid, en veel van zijne vrijzinnigheid. In zeker album zullende schrijven, bepaalde zich de vriend der Socratische wijsbegeerte, bij MONTAIGNE's woorden: *Que scai-je?*

Als een opregt Gentenaar (de beurtelings *leutige* en ernstige Vlaming), vertoonde CANNAERT zich vrij wat minder ernstig in de omwerkingen van een kleinen, eigenaardig Gentschen roman dan in de *Bijdragen*. Dit gedeeltelijk dialectisch verhaal, getiteld: *Jellen en Mietje*, werd eerst opgesteld door den reeds gemelden KAREL BROECKAERT.

Ook in den vreemde wist men CANNAERTS wijsgeerigen arbeid te waarderen. De letterkundige genootschappen van Leiden, in 1837 en Utrecht zonden hem 't diploma van briefwisselend lid. Ook van de groothertogelijke Maatschappij van mineralogie, te Jena, was hij medelid.

De naam des schrijvers der *Bijdragen*, zal in gezegend aandenken blijven: hij streed een goeden strijd voor de verlichting en volksbeschaving. Van daar zijn ijver, gedurende lange jaren, ter dienste der Commissie van stads kosteloze scholen; van daar zijne voorliefde jegens de moedertaal, en

de, daarmede van ouds verzusterlijkte, vaderlandsche geschiedenis⁽¹⁾.

Gent.

PRUDENS VAN DUYSE.

Eindnoten:

(1) Zie hier de lijst van 's mans werken, allen in 8°. formaat:

1. *Gentsche Almanak voor den jare 1823, kunnende ook dienen voor Nieuwjaersgift*. Met twee steendrukplaten. Gent.

2. *Iets over de Hollandsche Tael, noch voor, noch tegen; latende elk dienaengaende vrij en onverlet als naer goedvinden*; Eerste stukske. Gent, Nov. 1823.

3. *Iets over he oude Strafregt in België*. Brussel 1826; met eene steendrukplaat (door PAELINCK).

4. *Bijdragen tot het oude Strafregt in België*. Brussel 1829; met lithographiën, door MADOU.

5. *Bijdragen tot de kennis van het oude Strafregt in België*, door CANNAERT; 3^e vermeerderde uitgave. Gent 1832; met platen van ONGHENA.

6. *De dobbele Schapersalmanak voor 't jaer O.H. 1816*. Gent, DE BUSSCHER; met twee platen. Hierin komt geheel de roman *Jellen en Mietje* voor.

7. *Jellen en Mietje, Almanak voor dit jaer (1837)*. - Gent, VAN DER HAEGHEN.

8. *Jellen en Mietje*, naer de nagelatene veranderingen van den schrijver (*sic*), gevolgd door het Avondpartijtje. Gent, bij ANNOOT, (1842); met houten plaatsneden, naar A. DILLENS.

Het Avondpartijtje is onbetwistbaar van CANNAERT en is een herdruk uit n°. 1.

9. *Verslag van den Procureur Fiscael in den rade van Vlaenderen, gedaen in 1664, over eene vrouw wegens tooverij uitgevoerd*, door CANNAERT: opgenomen in 't *Belgisch Museum* van WILLEMS, Dl. VIII, blz. 115.

Door mij in Stads Archieven gevonden, en den afschrijver medegedeeld.

10. *Olim, procès des sorcières en Belgique sous Philippe II et le gouvernement des archiducs*, par CANNAERT. Gent 1847; met platen van ONGHENA.

Nog schreef hij een werkje *over de Flandricismen*, een boek dat wij voor een aanhoudend epigram houden op zekere mannen die willen, en niet kunnen. Onder CANNAERTS erven berust, buiten een goed deel onuitgegevene bescheiden over 't oude strafregt, 't boek van SCHELTEMA op dit onderwerp, met handschriftelijke noten van dien geleerde verrijkt.

Hoofdzakelijk overgenomen uit *de Eendragt, Tijdschrift voor letteren, kunsten en wetenschappen*.

Gent 1848. n°. 15. Men heeft echter de vrijheid genomen eenige wijziging in de spelling des Schrijvers te brengen.

(*de Redactie.*)

Levensbericht van Mr. H.O. Feith.

De Heer Mr. HENDRIKUS OCTAVIUS FEITH, *Ridder der Orde van den Nederlandschen Leeuw, Raadsheer in het Prov. Gerechtshof van Groningen*, is onlangs, in ruim zeventigjarigen onderdom aan zijne kinderen en bloedverwanten, aan de maatschappij, in welke hij vele aanzienlijke en gewigtige betrekkingen vervulde, aan de wetenschappen, die hij tot het laatst zijns levens met ijver beoefende, door den dood ontrukkt. Hij was de zoon van den dichter RHIJNVIS FEITH, wiens schoone zangen voor godsdienst, deugd en vaderland nog steeds hoog gewaardeerd worden, en zag op den 19 Nov. 1778 te Zwolle het eerste levenslicht. Groningen was echter, gedurende het grootste gedeelte zijns levens, de plaats van zijne woning en van zijnen werkkring.

Nadat hij toch zijne studiën aan de Groninger Hoogeschool volbragt en aldaar op den 8 Februarij 1800, na het verdedigen eener dissertatie *de tyrannide*, den graad van Doctor in de beide Regten verkregen had, bekwam hij weldra de gelegenheid zijne verkregene regtskennis praktisch aan te wenden. Immers hij werd reeds in het volgende jaar aangesteld tot Regter van de drie Waarden en Commerzijl, Ezinge en Hardeweer en Feerwert in de provincie Groningen, welke betrekking hij echter niet lang vervulde. Sedert dien tijd tot aan de verandering der regterlijke organisatie wijdde hij zich te Groningen als Advocaat aan de uitoefening der regtspraktijk, was daar gedurende deze lange reeks van jaren steeds de vertrouwde raadsman en vraag-

baak voor velen, en door eene scherpzinnige uiteenzetting der regtsgronden en eene welsprekende voordragt een sieraad der balie. In het jaar 1838 tot lid van het toen opgerigte Provinciaal Gerechtshof in die provincie benoemd, verwisselde hij zijne vroegere loopbaan met den registerstoel. Zijne studiën en vooral praktische regtskennis maakten hem voor dit gewichtig ambt uitnemend geschikt, en tot aan zijnen dood heeft hij het dan ook waargenomen met loffelijken ijver en eene zeldzame hem eigene naauwkeurigheid in het opteekenen van alles, wat uit de stukken, verhooren of pleitredenen, tot eene juiste beoordeeling en beslissing der zaak kon leiden.

De regtsgeleerde geschriften door FEITH in het licht gegeven, hebben bijna uitsluitend het oud vaderlandsch Regt ten onderwerp, hetwelk hij steeds met bijzonderen lust en ijver beoefende. Vooral maakte hij zich in dit opzigt verdienstelijk omtrent het aan de provincie Groningen eigen beklemregt, hetwelk aldaar nog altijd in gebruik is en thans ook bij het Burgerlijk Wetboek uitdrukkelijk is erkend. In het jaar 1813 gaf hij met zijnen ambtgenoot Mr. T.H. TRESLING eene Memorie van Rechte in het licht, inhoudende de gronden, waarom de eigenaren van landen, in het Departement van de Wester-Eems gelegen en onder eene zoogenoemde vaste en altoosdurende beklemming uitgedaan, van oordeel zijn, dat deze hunne goederen uit krachte van de Wet van den 18 December 1790, niet afkoopbaar zijn, noch ter bewaring van dezelve in de hypotheekenregisters behoeven ingeschreven te worden. Na eene korte maar duidelijke ontwikkeling van den oorsprong en den aard van het beklemcontract, geven de schrijvers de redenen op, waarom zij de toepasselijkheid der bovengenoemde Wet op den eigendom der landen, onder eene zoogenoemde vaste en altoosdurende beklemming uitgedaan, meenen te moeten ontkennen.

In het jaar 1824 gaf een belangrijk regtsgeding over eene beklemming hem aanleiding tot het uitgeven van een ander werkje. Toen namelijk eene bekleemde boerenplaats ten laste

van den meijer in beslag was genomen, vorderde de toeziende voogd voor de minderjarige kinderen van den gearresteerde, dat vier zesde aandeel in de helft dier beklemming daarvan zouden worden afgescheiden, als behoorende aan deze minderjarigen als erfgenamen hunner moeder. Voor den verweerder bestreed de Heer FEITH dien eisch, als bestaanbaar met den aard van het beklemregt, voor de Regtbank te Appingedam met eenen gunstigen uitslag. Doch de wederpartij kwam van dit vonnis in hooger beroep aan het hoog gerechtshof te 's Gravenhage, en hare praktizijns, de Heeren Mrs. T.H. TRESLING en H. NIENHUIS, gaven eene memorie in het licht tot staving van hun beweren. Dit bewoog den Heer F. ook van zijne zijde de gronden voor zijn gevoelen te ontwikkelen in eene *Memorie van rechte over eenen eisch tot afscheiding van een deel eener beklemming bij saisie-immobiliere gearresteerd ten laste van den te boek staanden meijer*. Hij voegde daarbij een advies van 12 Groninger regtsgeleerden (van welke thans alleen de Heer Mr. H.A. SPANDAW nog in leven is), die eenparig van oordeel waren, dat de gevraagde afscheiding 'geen aangang kon vinden.' Het hoog gerechtshof bekrachtigde hierop den 11 Junij het vonnis van den eersten regter, waarna de Heer FEITH, in het belang dezer regtszaak, het arrest met een kort voorberigt in druk gaf (1824). Reeds bij laatstgemelde memorie (blz. 39 in de aantek.) had de Heer FEITH aangekondigd, dat hij eene verzameling van Staatsresolutiën en andere stukken, het beklemregt betreffende, zou uitgeven, daar, zonder eene behoorlijke kennis aan deze, niemand met grond over dit onderwerp zou kunnen oordeelen, en dat reeds met het drukken daarvan een aanvang was gemaakt. Door bijzondere omstandigheden werd aan deze belofte eerst in het jaar 1828 voldaan, door het uitgeven van het eerste deel dier stukken, onder den titel van *het Groninger Beklemregt*, 607 blz. groot, hetwelk in 1837 door het tweede deel, van 646 blz., werd gevolgd. Men behoeft dit werk slechts oppervlakkig in te zien, om zich te overtuigen, welk een taai geduld en on-

vermoede werkzaamheid er gevorderd werd, tot het doorzoeken der Staatsprotocollen en het rangschikken der hier verzamelde resolutiën, en welk een nuttige arbeid hierdoor voor de regtsgeleerden dier provincie en allen, die belang hebben bij het beklemcontract, was verrigt.

De groote omvang van dit werk maakte het echter minder geschikt om als handboek te worden gebruikt, en de Heer FEITH werd daarom door vele eigenaren en meijers aangezocht om een handboekje uit te geven, waarin zij, bij voorkomende gelegenheid, zouden kunnen zien, hoe het beklemregt hunne onderlinge regten en verplichtingen regelt. Nog aan den avond zijns levens, in het jaar 1848, voldeed de onvermoeid werkzame man aan dit verlangen, en gaf in een beknopt werkje, in eenen duidelijk ook voor niet regtsgeleerden verstaanbaren stijl, een kort overzicht van den oorsprong en den aard van het beklemregt, en als het ware de slotsom zijner langdurige beoefening van dit regt.

Tot hetzelfde beklemregt behoort ook nog de *memorie van regte over het erfpachtsregt met de betrekking tot de Groninger vaste beklemming* in het jaar 1834 door den Heer F. uitgegeven met de Heeren Mrs. H. NIENHUIS, W.J. QUINTUS, H. TRIP, en H. DERANITZ. Deze memorie had voornamelijk ten doel, de noodzakelijkheid aan te toonen, om bij de herziening van het Burgerlijk Wetboek de bepalingen omtrent het erfpachtsregt, welke reeds in werking gebragt waren, te veranderen bijzonderlijk met opzigt tot den duur van dit regt. Later is dit bij de herziening ook in dien zin veranderd, waartoe deze memorie ongetwijfeld aanleiding heeft gegeven.

In de hervormde gemeente van Grijpskerk bestaat het inkomen van den Predikant en den Schoolmeester uit zoogenoemde karspel-lasten, zijnde eene jaarlijksche som gelds, waarmede de landen onder die gemeente liggende, bezwaard zijn. Toen in het jaar 1837 eenige dezer landgebruikers de betaling der verschenen karspellasten weigerden, ontstond hierdoor een regtsgeding, in hetwelk de belangen der genoemde gemeente door

den Heer FEITH met eenen goeden uitslag werden verdedigd. Onder den titel *over de karspellasten van Grijpskerk* gaf hij in het jaar 1840 eenige punten uit zijne pleitmemorie met eenige tot dit twistgeding behoorende stukken in het licht, vooral met het doel, om te zorgen, dat zoo er later weder verschil over de betaling van dat inkomen mogt ontstaan, men dan bij elkander vereenigd mogt vinden, wat van dienst kon zijn om de belangen der gemelde gemeente te verdedigen. Ook dit werkje doet den schrijver kennen als den man, die met den vroegeren toestand dier provincie en harer regten grondig bekend was.

Eindelijk behoort onder zijne regtsgeleerde werken niet onvermeld te blijven, hetgeen van zijne hand voorkomt in de werken van het Genootschap *Pro Excolendo Jure Patrio* te Groningen gevestigd, van hetwelk hij gedurende eene reeks van meer dan 30 jaren tot zijnen dood een ijverig lid en medebestuurder was. Het zesde deel toch dezer werken, dat in het jaar 1840 werd uitgegeven, bevat, behalve eenige bijvoegselen door hem gegeven op de verhandeling van wijlen Mr. T.A. TEN BERGE, *over de onkostenbepalende wetten van ons Vaderland*, ook aantekeningen op het onder toezigt van den Heer F. aldaar in druk gegeven *Selwerder Landregt*. - Van denzelfden geachten Schrijver komt in dit deel voor: een geschiedkundig betoog, dat de priesteren, reeds vóór de 15de eeuw in de Vriesche landen, tusschen het *Vlie* en de *Wezer*, zoo als overal elders, in den ongehuwden staat leefden. In deze verhandeling, met de aantekeningen meer dan 300 bladzijden groot, doet FEITH eerst onderzoek naar den gehuwden staat der priesters in de Vriesche landen vóór de 15de eeuw, toetst dan de gronden van gezag en geloofwaardigheid des verhaals van AENEAS SIJLVIUS en anderen, dat de Vriesche priesters in die eeuw nog gehuwd waren, toont vervolgens aan, dat dit verhaal zonder eenigen grond is opgedischt, en voert eindelijk stellig bewijs uit plaatselijke oorkonden en schrijvers daartegen aan, welke de onwaarheid daarvan bewijzen.

Deze verhandeling, zoowel als de breedvoerige aanteekeningen door den Schrijver daar achter gevoegd, bevat eenen schat van geleerdheid en kennis, zoo van geschiedenis en oudheid, als van de voormalige wereldlijke en kerkelijke regten, en de Schrijver bewijst hierin vooral, met welk een geluk hij zich op de beoefening der eerste niet minder dan op die der laatste wetenschap heeft toegelegd en beide als te samen gepaard of op elkander toegepast heeft. Bragt zulks de plaats, welke hij als regtsgeleerde en voornaam pleitbezorger in de maatschappij met zulk een' roem bekleedde mede; spoorde dit hem tot onderzoek der oude regten aan, die in het eerste gedeelte zijner praktische loopbaan dadelijk van toepassing waren en ook nu nog in sommige opzichten van kracht zijn, het was blijkbaar dit niet alleen, maar ook ware liefde voor, eene zeker ingenomenheid met de oudheid, dat hij zich zoo gaarne met de nasporingen daaromtrent bezig hield. Als vaderlandsche geschied- en oudheidkundige heeft FEITH zich dan ook met regt een' naam gemaakt en was hij allezins waardig, zijn' geleerden voorganger, Mr. R.K. DRIESSEN, in de betrekking van *Archivarius* der provincie Groningen op te volgen. De voornoemde verhandeling, ja al zijne werken schier leveren hiervoor bewijzen op; sommige zijn geheel daaraan toegewijd. Zijne reeds voor meer dan dertig jaren (in 1817) bij het departement *Groningen* der maatschappij *Tot Nut van 't Algemeen*, bij gelegenheid van deszelfs vijfentwintig-jarig feest gehouden en met eene reeks van *aanteekeningen* (in 1819) uitgegevene redevoering, behelzende: 'Een kort geschiedkundig tafereel van de inrigtingen, welke van ouds her, in deze provincie, en inzonderheid in deze stad, ter bevordering van kunsten en wetenschappen, zijn daargesteld,' zal door die bijgevoegde rijke aanteekeningen voor de kennis dier inrigtingen, wat hare stichting en geschiedenis betreft, steeds een werk van waarde blijven. Het was alzoo vooral omtrent de navorsching van oudheid en geschiedenis der stad en provincie van Groningen, dat hij zich hoogst verdienstelijk heeft gemaakt. Hiervan getuigt nog het werk

dat hij met den Hoogleeraar A. YPEIJ in 1836 heeft uitgegeven, over de *'Oudheden van het Gooregt en Groningen, ontleend uit den Giftbrief van Hendrik III aan de St. Martenskerk van Utrecht, van den jare 1040.'* Dit werk bevat eene zeer geleerde archaeologische uitlegging van gezegden even ouden als vermaarden giftbrief, en strekt inzonderheid ten betooge, dat de Bisschoppen van Utrecht krachtens dien giftbrief geen regt van oppergezag over de stad Groningen zouden gehad hebben. Uit het voorberigt blijkt, dat deze Verhandeling oorspronkelijk is opgesteld door den Hoogleeraar YPEIJ en vervolgens door den Heer FEITH, vooral uit de Groningsche archieven, is vermeerderd. Wij kunnen daaruit eenigermate opmaken, welk deel onze schrijver aan dit werk gehad heeft, waarin hij zich, even als zijn medearbeider, zulk een groot voorstander en verdediger betoont van de aloude onafhankelijkheid der stad Groningen van de prelaten van Utrecht.

Wij maken nog gewag van zijne zeer lezenswaardige verhandeling, behelzende eene *korte schets van de oude gewoonte om in houten gebouwen te wonen en van derzelver overgang tot steenen woningen, vooral in Groningen*, geplaatst in NIJHOFF'S *Bijdragen tot Geschiedenis en Oudheidkunde*, D. I, en van verschillende stukjes van geschied- en oudheidkundigen aard, medegedeeld in den *Gron. Volks-Almanak*, als *over het noodgeschrei*⁽¹⁾, vooral zijne *Bijdrage tot de Geschiedenis der Groningsche Stads en Provinciale Munt*⁽²⁾; van zijn *Regeringsboek* achter den Groningschen *Regerings-Almanak* geplaatst, waarin sedert den oudst bekenden tijd de namen der leden van de Regering dezer stad worden opgegeven en vele oude bijzonderheden, haar betreffende, vermeld worden. Hoezeer hij met de oude gesteldheid dezer stad bekend was, blijkt ook nog uit een opstel *over het gebouw voor het geregtshof te Groningen*, geplaatst in den Groninger *Volks-Almanak* voor 1842 en *over den*

(1) *Gron. Volks-Almanak*, 1837, blz. 116 en v.

(2) *Gron. Volks-Almanak*, 1844, blz. 86-107 en 1845, blz. 85-102.

grond waarop thans een nieuw academiegebouw voor 's Rijks hoogeschool te Groningen wordt opgericht, in November 1846, als eene bijlage der Gron. Courant uitgegeven, door welk een en ander die vroegere toestand den ingezetenen werd herinnerd en de kennis daarvan voor het nageslacht werd bewaard. Zoo beijverde hij zich steeds, om al wat de geschiedenis van Groningen belangrijks aanging, te verzamelen en als uit de oudheid op te delven en voor den vernielenden tand des tijds verder te bewaren; iets dat juist in zijnen tijd van zoo veel belang was, als zijnde een overgangstijd, waarin het oude meer en meer voor het nieuwe plaats maakte en ligtelijk geheel verloren ging, indien geen beschermende hand, als de zijne, dit verhoedde. Zoo verrijkte hij steeds de aan zijne zorg toevertrouwde archieven van dit gewest en deze stad; zoo betoonde hij zich in alle opzigten een ijverig navorscher der oude vaderlandsche regten, zeden en gewoonten.

Heeft men uit deze beknopte schets van de regtsgeleerde en ondheidkundige werken van FEITH hem, als geleerde, eenigermate kunnen leeren kennen - om hem echter ook als mensch te doen schatten, daartoe werd eene schets van zijn geheele leven gevorderd, in al die menigvuldige betrekkingen, welke hij in de maatschappij bekleedde.

Het kon toch wel niet anders of zijne kunde, zijne werkzaamheid en zucht tot bevordering van het goede moesten hem weldra onderscheiden, en in collegiën van plaatselijk en gewestelijk bestuur, in velerlei instellingen van kerk en maatschappij, van weldadigheid en geleerdheid zijne medewerking doen wenschen. Gedurende 20 jaren was hij lid van den raad der stad en behartigde ook in die betrekking met zorg hare belangen, onder anderen als voortdurend lid van de commissie uit den raad voor de veenen, die voor de stad Groningen zoo gewigtige bezittingen, bestaande in de Stadskolonie, Hoogezand, Sapmeer en Stadskanaal. Sedert 1827 tot 1838 was hij lid der Staten van zijn gewest, en toen in het jaar 1840, tot herzienening der grondwet, aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal

raal een gelijk getal leden moest worden toegevoegd, werd in de eerste plaats de Heer FEITH tot lid dezer dubbele Kamer voor de provincie Groningen benoemd. Nadat familiebetrekkingen hem hadden bewogen voor het lidmaatschap van den raad te bedanken, terwijl zijne betrekking als Raadsheer in het prov. gerechtshof hem reeds vroeger als lid der Staten dier provincie had doen aftreden, bleef hij echter steeds met belangstelling den staatkundigen toestand van ons vaderland gadeslaan. Bewijs is onder anderen, dat hij in het jaar 1848, in eene brochure getiteld: *de Stem eens Staatsburgers*, openlijk en onbewimpeld zijne meening te kennen gaf over de voornaamste punten van het ontwerp van gewijzigde grondwet, omtrent hetwelk de Regering het oordeel der natie had uitgelokt. ‘Schrijver dezes’ (zeide hij daar blz. 7) ‘behoort mede tot de natie en wenscht daarom nederig zijn gevoelen te zeggen. Hij hecht daaraan geene andere verdienste, dan dat het uit eene innige liefde voor zijn vaderland ontspruit. Aan het einde van zijn leven, wordt hij door geene uitzigten naar ambt of hoogheid meer gedreven, door geen roem of eerezucht meer geprikkeld. Het voorregt, hetwelk hem dit standpunt geeft, is tweeledig: de volkomene vrijheid in het spreken, om het even of zijne taal behaagt of niet, en de ervaring van bijna zeventig jaren, vol van woeling en groote gebeurtenissen. Die noch den Koning noch het gemeen behoeft te ontzien, kan veilig zijn gevoelen onbelemmerd openbaren en de diepste gedachten zijner ziel aan het papier toevertrouwen.’

In 1815 was hij door Groningens stedelijke Regering benoemd tot Curator der Latijnsche scholen; in 1845 legde hij die betrekking neder, waarschijnlijk wegens de geheele veranderde inrigting, welke die scholen, ten gevolge van het ingevoerde Staatsexamen, moesten ondergaan. Dat althans dit examen geenszins zijne goedkeuring wegdroeg, blijkt uit zijne *Gedachten over de toelating van jonge lieden tot de Hoogeschole en Athenaea, en het deswege ingevoerd Staats-Examen bij Koninklijk besluit van den 23 Mei 1845*, welke hij in dat jaar uitgaf. De schrijver

prijst de edele en onbekrompene rigting aan, welke onze voorvaderen aan de Hoogescholen gaven, die ieder vrijelijk tot de gehoorzalen der Hoogleeraren den toegang vergunden, zonder hen aan een onderzoek naar hunne wetenschappelijke vorming te onderwerpen, en meent in den nieuwen maatregel, door genoemd Koninklijk besluit ingevoerd, den zekeren ondergang te zien van twee onzer Hoogescholen, en het graf voor alle grondige studie. - Later (in 1846) werd hij, de voormalige kweekeling der Groninger Hoogeschool, tot lid van het collegie van Curatoren over deze gekozen. Innig aan die Academie gehecht, meende hij, toen in het vorige jaar het gerucht ging, dat ééne of twee onzer Hoogescholen met vernietiging werden bedreigd, niet te moeten zwijgen, en, zoo als hij het noemde: ‘eene kleine pleitrede’ voor het behoud zijner Hoogeschool te moeten voeren. Met dit werkje, waarin niet slechts de verderfelijke gevolgen zouden aangewezen worden, die uit zoodanige slooping noodwendig moesten voortvloeijen, maar ook de regten ontwikkeld, welke de stad Groningen tegenover den Staat heeft op het behouden eener Hoogeschool, met dit werkje was hij bezig, toen hij door eene langzame verzwakking en lusteloosheid, welke door zijnen dood is gevolgd, verhinderd werd het te voltoojen. Het verheugt ons echter (en zeker velen met ons), dat de zoon des geachten Schrijvers zich heeft laten overhalen, deze brochure voor zoo ver zij was afgewerkt, in het licht te geven⁽¹⁾, en daardoor dit nagelaten werk, niet oneigenaardig ergens een ‘legaat’ van den vereeuwigden genoemd, aan het publiek te schenken. De lezing zal zeker de vrees, waar die ontstaan mogt, voor zoodanigen onregtvaardigen en heilloozen maatregel meer en meer verwijderen.

(1) Zij voert den titel: *de Academie van Groningen; hare grondslagen en de gevolgen, welke uit hare opheffing zouden voortvloeijen*, door wijlen Mr. H.O. FEITH, in leven Raadsheer in den Hove en Curator der Hoogeschool, uitgegeven door zijnen zoon Mr. H.O. FEITH, Advocaat.

In het kerkelijke was FEITH achtereenvolgend Archidiaken, Ouderling, Notabel, lid en laatstelijk Voorzitter van het kollegie van kerkvoogden; en ieder die in de gelegenheid is geweest hem in die betrekkingen gade te slaan, zal het gaarne erkennen, hoe hij in deze ijverig en belangeloos werkzaam was en allezins beantwoordde aan het in hem gestelde vertrouwen. Als lid der gemeente, kon hij niet onverschillig blijven bij de verdeeldheden in de kerk, en rigtte, in 1843, een kort woord *aan de Hervormde Gemeente in Nederland*, ten einde haar tot vrede en eensgezindheid aan te sporen.

Van vele weldadige genootschappen, inrigtingen en vereenigingen ter bevordering van kunsten en wetenschappen was hij lid, correspondent of bestuurder: onder anderen was hij vele jaren medebestuurder der te Groningen gevestigde afdeeling van het Nederlandsch bijbelgenootschap. Maar bijzondere melding dient hier te worden gemaakt van zijne bemoeijingen ten nutte van het daar ter plaatse bestaande Instituut voor Doofstommen, van welker hoofddirectie hij vele jaren lid en Voorzitter was. Diep bewogen met het lot dezer ongelukkigen, wendde hij al zijne zorgen aan, ten einde het bestaan en den bloei dezer weldadige inrigting, op welke Groningen met regt roem draagt, te verzekeren. En toen deze in 1840 het feest van haar vijftigjarig bestaan vierde, aan wien kon men toen beter opdragen openlijk het woord te voeren, dan aan hem, den begaafden redenaar, die tevens zoo geheel met de geschiedenis van het Instituut bekend, zoo van ijver voor hetzelfde doordrongen was? FEITH kweet zich op eene waardige wijze van deze taak en hield eene sierlijke redevoering, waarin hij tot onderwerp nam de woorden, op den gedenkpenning voor dezen feestdag, naar aanleiding van 1 Korinth. III. vs. 6, gegrift: *Hij plantte, Neêrland kweekte, God gaf den wasdom*. Deze redevoering verscheen in het volgende jaar in het licht: door hem met vele lezenswaardige aantekeningen, betreffende dit Instituut, verrijkt. Aandoenlijk was voor elk gevoelig hart het gezigt, toen de kweekelingen dezer inrigting de groeve omringden,

waarin het stoffelijk overschot werd nedergelaten van den man, die zoo zeer hun weldoener was geweest, en door hunne treurige houding en bevochtigde oogen, hunne smart over dit verlies openbaarden, welke de natuur hun niet vergunde door woorden uit te drukken.

Wij hebben reeds een en andermaal van 's mans welsprekendheid gewag gemaakt, door welke hij aan de balie, en bij vele gelegenheden, wanneer hij in het openbaar optrad, uitblonk, en door eene zuivere en vloeiende taal en bevallige voordragt alle hoorders aan zich boeide. Het is echter nog der vermelding waardig, dat FEITH viermalen bij het Departement Groningen der Maatschappij *tot Nut van 't Algemeen*, op hare verjaringsfeesten, als spreker is opgetreden. In het jaar 1809, bij gelegenheid van het 25-jarig feest der maatschappij, sprak hij *over den pligt, welke op alle leden der burgerlijke maatschappij is gelegd om in dezelve, zoo veel zij vermogen, bij te dragen ter voortplanting der deugd en ter verlichting van het verstand*; bij het 25-jarig feest van het Departement Groningen in 1817, hield hij de reeds boven gemelde redevoering *over de Groninger inrigtingen van kunsten en wetenschappen*; toen deze maatschappij in het jaar 1834 haar 50-jarig bestaan vierde, koos hij tot onderwerp *den voortgang, die er ten allen tijde in de beschaving en ontwikkeling der menschheid is aanwezig geweest en de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen als dezen voortgang ondersteunende en bevorderende*; eindelijk bij de viering van het 50-jarig bestaan van het Departement Groningen in 1842, was hij de feestredenaar, de de vraag behandelde *of de maatschappij in haren oorspronkelijken werkkring is gebleven en zoo de tijd dezen kring mogt hebben uitgebreid, of zij dan, in het welzijn van het Nederl. volk, hare nieuwe loopbaan moet behouden, dan wel tot de oude terugkeeren?* De drie eerstgemelde redevoeringen zijn, met aantekeningen, uitgegeven. Bij de drie laatste der genoemde feestelijke gelegenheden, werd eene dichterlijke bijdrage geleverd door den verdienstelijken Hoogleraar LULOFS, ook nu

reeds aan Groningens Hoogeschool en de wetenschappen door den dood ontruk.

Ook buiten die provincie en zelfs buiten het vaderland trok de wetenschappelijke kennis van onzen FEITH de aandacht en wist men hem te waarderen. De Koning versierde in 1837 zijne borst met het kruis der orde van den Nederl. Leeuw. Van vele geleerde genootschappen, in en buiten ons vaderland, was hij tot lid, honorair lid of correspondent benoemd; zoo toch was hij correspondent der tweede klasse van het Koninklijk Nederlandsch Instituut, lid van de maatschappij van Nederl. letterkunde te Leiden, in 1832 van het provinciaal Utrechtsch genootschap van kunsten en wetenschappen, en het historisch gezelschap te Utrecht, van het Zeeuwsch genootschap van wetenschappen te Middelburg, van het provinciaal Friesch genootschap ter beoefening van Friesche geschiedenis, oudheid en taalkunde, honorair lid van de Emdische Gesellschaft für bildende Kunst und vaterländische Alterthümer, lid van het Verein von Alterthumsfreunden im Rheinlande te Bonn, van de Gesellschaft für ältere Deutsche Geschichtskunde te Frankfort a.M. en van de archaeologische maatschappij te Athene.

Wanneer wij het leven en de werken van den man, dien wij getracht hebben te schetsen, overzien, dan is het velen welligt onbegrijpelijk, hoe hij, in betrekkingen geplaatst, die reeds op zich zelve al zijnen tijd schenen te vorderen, nog zoo veel voor andere vereenigingen heeft kunnen zijn en zulke geleerde geschriften heeft kunnen zamenstellen. De oplossing van dit vraagstuk levert zijne bijzondere orde in al zijne werkzaamheden en zijne loffelijke en navolgenswaardige gewoonte om geene zoogenoemde snipperuren verloren te doen gaan, maar ook deze altijd tot iets nuttigs aan te wenden. Deze werkzaamheid en ijver bleef hem tot het laatst zijns levens bij. Zoo lang mogelijk, en zelfs toen hij reeds door de laatste ongesteldheid was aangetast, nam hij deel aan de zittingen en beraadslagingen van het hof, totdat deze ziekte meer en

meer toenemende op den 27 Maart dezes jaars een einde aan zijn leven maakte.

Heeft TOLLENS eens den vereeuwigden RHIJNVIS FEITH toegezongen:

O zalig op wiens grafgesteent'

Een' schaar van dankbre zonen weent⁽¹⁾.

ook onzen FEITH viel dit voorregt te beurt. Uit zijn huwelijk in het jaar 1800 gesloten met vrouwe HARMANNA MARIA MEURS, welke hem in 1832 door den dood ontviel, werden hem 5 zonen geboren, welke hij alle tot eene betrekking in de maatschappij mogt zien geraken, en 3 dochters, van welke hem eene in de eeuwigheid voorging. Een zijner zonen op eene verre reis ia vreemde gewesten is welligt ook nu nog onbewust van het verlies, dat hem heeft getroffen, terwijl zijn behuwdzoon Mr. H.L. WICHERS, gewezen Minister van Justitie, weinige weken na dit overlijden van eene gewigtige zending naar de Oost-Indische Bezittingen terugkeerende, in het vaderland dit ook voor hem zoo treurig afsterven vernam.

Hij was van een vrolijk en opgeruimd humeur, en daarom in den omgang aangenaam en onderhoudend; voor zijne kinderen een zorgdragend en liefderijk vader, die altijd hun welzijn op het oog had. Zijne aangenaamste uren bragt hij in den familiekring door en stelde er veel belang in, dat alle zijne kinderen tegenwoordig waren en zich in elkanders bijzijn vermaakten. Gaarne had hij kleinen rondom zich, en deze mogten met genoeg bij dezen waren kindervriend zijn. Veel prijs op de godsdienst stellende, maakte hij veel werk van de openbare en huisselijke godsdienstoefeningen, waarvan hij het hooge belang zijnen kinderen steeds voor oogen hield. Deze brave deugdzame man genoot in volle mate de achting en het vertrouwen van alle medeburgers, en zijne kinderen hadden hem innig lief.

Met hen treuren vele vrienden van den ontslapene, wien hij

(1) *Verstrooide Gedichten*, blz. 26.

tot een welmeenend vriend en raadsman verstrekte, voor wie zijn gezellige omgang altijd aangenaam en nuttig was; treurt menig hulpbehoevende, wien hij in stilte wél deed, menige wetenschappelijke kring, in welken zijn gemis lang zal gevoeld worden; treurt de stad zijner inwoning, die in hem een' verdienstelijken burger verliest. Hij is heengegaan naar het land, van waar niemand terugkeert; maar zijne werken volgen hem. Op vele schaars bebouwde akkers van wetenschap en oudheidkunde heeft hij ontginningen aangevangen, die anderen het gemakkelijker maken, dien grond verder te bearbeiten. Menige zaadkorrel door hem gestrooid, zal nog later goede vruchten voortbrengen. Zijne nagedachtenis blijft in zegening: zijn stof ruste in vrede.

Grootendeels overgenomen uit een stuk, gesteld door Dr. G. ACKER STRATINGH en Mr. A. OUDEMAN, en geplaatst in het Tijdschrift *Gruno*, I.D. 1849. - en ons, op ons verzoek om een levensbericht, toegezonden door den zoon des overledenen: Mr. H.O. FEITH.

Zijne Bibliotheek werd te Groningen op den 29 Oct. en volg. dagen openlijk geveild. De Catalogus beslaat 207 blzz. en draagt vernieuwde blijken van de vakken zijner veelomvattende kennis.

Levensbericht van David Pierre (Giottin) Humbert de Superville⁽¹⁾.

Hij was van vaderszijde gesproken uit een aanzienlijk Zwitsersch geslacht⁽²⁾, en stamde van moederskant uit Fransche vlugtelingen (*Refugiés*) af⁽³⁾. Den 18 Julij 1770 zag hij te 's Gravenhage het licht, alwaar zijn vader zich met schilderen onledig hield. Deze had in zijne jongere jaren zelf als mentor, met twee kweekelingen eene reis naar Italië gedaan en met de schoonheid van dit land beide in natuur en kunst zich bekend gemaakt. In den Haag was hij met mannen, als JOAN MEERMAN en anderen bevriend geworden. Geen wonder dat hij kunst en wetenschap als benijdenswaardige zaken voor zijne kinderen beschouwde. Aan DAVID, den oudsten derzelve, opgevoed met de zorg, welke het kerkgenootschap waartoe hij behoorde, gewoon was te kenmerken, werd dus eene wetenschappelijke opvoeding geschonken, en deze, behalve met de nieuwere talen, ook met de Grieksche en Latijnsche bekend gemaakt⁽⁴⁾. Doch reeds

- (1) Daar HUBERT over zijne levensomstandigheden weinig sprak, en niets in geschrifte over zich naliet, heeft men, in deze schets, zich geheel tot mondelinge berigten van bloedverwanten en vrienden moeten bepalen; en wordt dus voor het fragmentarische in de voorstelling bij deze verschooning gevraagd.
- (2) Een derzelve, de eerste, die in Nederland kwam, vestigde zich in den aanvang der 18de eeuw te Amsterdam in den boekhandel.
- (3) D^s. D^L. DE SUPERVILLE, geb. in Frankrijk in 1657, gest. te Rotterdam in 1728, als Waalsche Predikant, was zijn overgrootvader.
- (4) Zoo zeer dat hij later, de schriften der Ouden over de kunst handelende, in het oorspronkelijk las (ook vond ik een latijnsch distichon van zijne hand); ja zelfs bleek het dat hem in gevorderde jaren de kennis van het Hebreeuwsch niet vreemd was. En hoe gemeenzaam hij met het Fransch was, getuigde aan steller dezès eene van 's mans jongere zusters, daar zij, zelve later die taal onderwijzende, erkende veel van zijne hulp en leiding genoten te hebben. Het bleek ook uit de bijzonderheid, dat alle zijne voor den druk gereed gemaakte geschriften en zijne voor eigen gebruik gemaakte aantekeningen steeds in die taal vervat waren. Onder zijne hoofdlectuur bekleedde ook de Fransche zelfdenker MONTAIGNE eene eerste plaats. In het Italiaansch liep hij zeer hoog met DANTE: het was zijn lievelingsschrijver van wien hij genoegzaam alle uitgaven bezat.

zeer vroegtijdig openbaarde zich in den zoon, naar 's vaders voorbeeld, eene overhellende neiging tot de teekenkunst. De wanden van het ouderlijk huis en van zijne kamer droegen er de bewijzen van. Eenmaal toen de achtjarige jonge DAVID, op een groot portaal zijner woning de geschiedenis van DAVID en GOLIATH met zwart krijt, in levensgrootte op den muur geschetst had, was zulks met zoo veel kracht en juistheid tevens gedaan, dat de verbaasde ouders hierin een wenk vonden, hem in dit vak tot iets hoogers op te leiden. Dit geschiedde vervolgens met zoo gelukkigen uitslag, dat men den sedert tot jongman gerijpten kweekeling gaarn, gelijk zoo menig Nederlandsch schilder vóór hem te beurt gevallen was, in het buitenland, vooral in Italië, aan de beoefening der schilderkunst naar de schoone modellen daar voorhanden, wilde laten deelnemen. Doch zijn vader, met de zorg voor een groot gezin belast, was tot zulke opofferingen onvermogen. Daartoe baande echter een hoogachter en beschermer der kunst, de Heer W.A. LESTEVENON *van Berkenrode*, die in vorige jaren aan 't Fransche hof Ambassadeur geweest was, en bij herhaling Italië bezocht had⁽¹⁾, hem den weg. Hij zag 's jongelings kunstzin en talent, en had vooruit, door zijne betrekkingen in 't laatstgenoemde land, voor HUMBERT alles gemakkelijk gemaakt. In den jare 1789 vertrok deze, nagenoeg 20 jaren oud, te scheep naar het begeerde land. Eene gevaarvolle overtocht toefde hem op zee. Eenmaal in Italië gekomen, werd hij door enkele Nederlandsche schilders die zich te Rome

(1) Van 1786 tot 1797 bekleedde L. ook de betrekking van Curator der Leidsche Hoogeschool.

met der woon ophielden, vooral door den schilder H. VOOGD (n. 1766, † te Rome 1839), met genegenheid ontvangen, en woonde jaren lang met dezen te zamen. Daar ter plaatse nam hij, om zich in de kennis van het naakt te oefenen, bij eenen heelmeester onderwijs in de anatomie des menschelijken ligchaams. Met hoeveel vrucht, kunnen zijne nagelatene schetsen en aantekeningen getuigen, die, van eene andere zijde, ook weder in de drapering zijne verdiensten en de studie, door hem van zijne voorgangers gemaakt, aan den dag leggen. - Ook knoopte hij later, met den Engelschen kunstkenner W. YOUNG OTTLEY, in onze dagen door het handhaven der eere van onzen L.J. KOSTER bij ons zoo bekend geworden, hechte banden aan. Deze toch, met afbeeldingen van Italie's schoone bouw-, beeldhouw- en schilderwerken zich willende verrijken, had niet zoodra den jongen H., in 't klooster te *Subiaco* stukken kopiërende, leeren kennen, of hij spoorde hem aan om zich bij hem te voegen en hem op zijne reizen door den Kerkelijken Staat, Toscanen en het Milanesche te vergezellen. Gereedelijk wist de gegoedde Engelschman zich van H's juist oog en meesterlijk teekenstift te bedienen. In 1798 was hij met hem in Toscanen⁽¹⁾. Sints veroorzaakten ongeregeldheden in O's leven eene scheiding. Jaren later vond H. in een van O's kunstwerken tien zijner eigene schetsen, naar de beste meesters der 13^e-15^e eeuw vervaardigd, in plaat gebragt weder⁽²⁾. Onder de schilders te Rome gevestigd, boeide den levendigen HUMBERT vooral de Franschman WICAR, die, na jaren verblijfs, aldaar Directeur der Fransche Teeken-Academie of van het Collegie van Fransche kunstenaars werd. H. schaarde zich destijds zoo zeer aan de zijde dezer natie, dat toen deze zich, op het eind dier eeuw (1797, 98) van Rome trachtten meester te maken en daartoe zich tegen de Pauselijke magt kanteden, H. een oogenblik zijn eigen per-

(1) Zie zijn *Essai, append.* p. 6. a.

(2) *Series of plates of the most eminent masters of the early Florentine school*, London 1826. fol. 41 pH.

soon en zijne stille kunsten vergat on dienst nam in een corps vrijwilligers dat met de Franschen de Pauselijke zaak bestreed. Doch voor hem met zeer ongunstigen uitslag. De troepen waarbij hij zich bevond en den rang van Sergeant-Majoor bekleedde, werden geslagen en meerendeels gevangen gemaakt; hij, gewond zijnde, viel mede in 's vijands handen, en werd naar *Civita Vecchia* gevoerd, alwaar hij meer dan vier maanden in krijgsgevangenschap doorbragt, veel aan zijne wond lijdende en aan niet weinig ontbering onderworpen. Intusschen sprak hij later nog met veel genoegen van eenen lotgenoot aldaar, zekeren Abt N. GAGLIUFFI van Ragusa, een man van veel oordeel en die hem door gemeenschappelijke studie der Ouden en door kunstkennis den treurigen tijd hielp korten⁽¹⁾. Nog bestaan er eenige teekeningen door hem in die gevangenschap vervaardigd.

Hij schijnt in Maart 1800 in eene uitwisseling van krijgsgevangenen begrepen te zijn geweest en werd toen met zijn lotgenoot over zee naar Frankrijk gevoerd. Doch nu in vrijheid gesteld, had hij den lust tot een langer verblijf in Italië verloren. Want inmiddels waren alle zijne verzamelde en vervaardigde kunstzaken, boeken, schilderijen, teekeningen en gemaakte aantekeningen, die hij, bij het opvatten der wapenen aan zijn' vertrouwden huiswaard te Rome in bewaring gegeven had, na diens dood door deszelfs aanverwanten te zoek gemaakt en in vreemde handen gekomen. Vele jaren later eerst gelukte het hem het voornaamste hiervan, door zijne Romeinsche vrienden ingekocht, weder te bekomen⁽²⁾.

- (1) Onder zijne Ital. kunstvrienden was ook de beroemde opzigtder der Florentijnsche galerij, Prof. MIGLIARINI, met wien hij in later tijd soms nog brieven wisselde.
- (2) Deels door een' zijner voormalige Leidsche kweekelingen in de kunst, den Heere VAN DEN BERCH *van Heemstede*, op eene reis naar Italië gedaan; deels door zijnen eigenen, één jaar jongeren, broeder, JEAN EMILE HUMBERT. Deze 20 jaren later te Rome komende, vond, zoowel als eerstgenoemde, veel door H's. vrienden (waaronder genoemde VOOGD) gered, die nu verheugd waren den waren eigenaar met de teruggave te kunnen verrassen en verblijden. - Trouwens deze laatste was in kennis van en ijver voor de kunsten, hoewel op een ander terrein, zijnen broeder volkomen waardig. Hij werd, denkelijk reeds vóór den jare 1795, op verzoek van den Bey van Tunis, die toen met de Staten-Generaal in vriendschap leefde, als Hollandsch Officier der Genie, en steeds verblijvende in het kader der Nederlandsche armee, derwaarts gezonden, om de Tunetaansche vestingwerken te organiseren. Het fort *la Goulette* werd onder zijn opzigt en volgens zijne plannen gebouwd. Hij bleef aldaar vele jaren, en onder de regering van NAPOLEON als geheel door het Nederlandsch bestuur vergeten, doch met den rang van Tunetaansch Inspecteur en Opperbevelhebber der Genie, en als de vertrouwde vriend van den Bey AMUDA PACHA. Hierdoor was het hem vergund geworden op den klassieken grond van Carthago allerlei oudheidkundige nasporingen te mogen doen, waardoor hij zeer belangrijke voorwerpen verkreeg, daarmede later het Leidsch Museum verrijkte en ook een deel derzelve in Nederland uitgaf en beschreef (*Notice sur quatre cippes sèpulcraux découverts en 1817 sur le sol de l'ancienne Carthage*. La Haye 1821. grand in fol. av. pll.

Bij de gemeenschappelijke uitrusting van Engeland en Nederland tegen den grootsten der Barbarijsche roofstaten, Algiers, in 1816, door Koning WILLEM I als werkelijk Nederlandsch Hoofdofficier beschouwd wordende, werd hem gelast de Tunetaansche dienst te verlaten en zich weder bij het Nederlandsche leger te vervoegen: eene oproeping, waaraan hij, hoewel met veel leedwezen, dadelijk voldeed, zelfs met tijdelijke achterlating zijner dierbaarste betrekkingen. Hij was toch gehuwd aan de zuster van den Nederlandschen Consul aldaar, NEYSEN; deze zijne echtgenootte en eene eenige dochter uit hun huwelijk gesproten, verloor hij beide kort daarna, eer hij haar weder konde ontmoeten, aan eene woedende pestziekte. Begiftigd zijnde met de Ridderorde van den Ned. Leeuw, en weinige jaren later als Kolonel der Nederl. Genie gepensioneerd, erlangde hij daarbij de vergunning zijn jaargeld in Italië

Over H's verblijf in en terugkeer uit Italië heerscht steeds zekere duisterheid, daar de levendige en geniale, maar nederige man uiterst weinig over zich zelf en wat hem betrof, met zijne vrienden sprak. Dit alleen nog hier, ten bewijze van de hooge schatting, waarin hij bij zijne Romeinsche kunstbroeders stond: dat hij daaraan zijn derden voornaam GIOTTIN verschuldigd was. Even als toch PELLEGRINO TIBALDI in de 16^e eeuw door ANNIBAL CARACCI om zijne verdiensten geheeten werd *il nostro MICHEL-*

te mogen verteeven. Hij bragt aldaar derhalve zijne laatste levensjaren door en overleed te Livorno, op 20 Februarij 1839.

ANGELO *reformato*⁽¹⁾, zoo noemde men HUMBERT naar den Florentijnschen schilder en bouwmeester der 14^e eeuw, GIOTTO, om zijne groote naauwkeurigheid en veelzijdige verdiensten, *Giottino*, of *il reformato* GIOTTO. Hij gevoelde zoo zeer al het vereerende van dezen bijnaam, dat hij dien alleen in de twee laatste jaren zijnes verblijfs in Italië, ja althans tot in den jare 1809 op zijne teekeningen voerde (zich steeds *Giottino H.* teekenende), en dien later in Nederland, bij het schrijven van zijnen naam, aan zijne doopnamen toevoegde, en bestendig tot zijnen dood toe heeft blijven voeren.

Wij gaan over tot de tweede helft zijns levens.

In zijn vaderland en bij zijne bloedverwanten keerde hij in 1803 terug⁽²⁾. Gedurende eenigen tijd schijnt hij toen te Amsterdam in de teekenkunst onderwijs gegeven te hebben. Doch zijne kunstvrienden aldaar, waaronder D^K. VERSTEEGH en anderen, trokken zich zijner aan; men meent dat hunne bemoeijng en de zorg van een der leden van het Uitvoerend Bewind, den Heer GOCKINGA, in 1805 bewerkten, dat bij de oprigting der Kadettenschool te Fijenoord bij Rotterdam, voor de opleiding van Zeeofficieren bestemd⁽³⁾, H. voor zijne vakken bijzonder in aanmerking kwam. Althans hij zag er zich aangesteld als onderwijzer in het teekenen, de bouwkunst, de aardrijkskunde en de Italiaansche taal, met den titel van Professor of Hoogleraar en den rang van Luitenant ter zee. Aangenaam en hoogst nuttig beide was steeds zijne leerwijs. Hij had veel takt van onderwijs; en wanneer men zijne woorden niet vattede, had hij terstond de schetsen ter hand, om zijne gedachten als in beelden en vormen te kleeden⁽⁴⁾. Menig

(1) NAGLER, *Künstler Lex.* in v. *Pell. Pellegrini*, of *Pellegr. Tibaldi.* (XI. 56.)

(2) Tot dien tijd toe schijnt hij zich nog onderweg en wel in Frankrijk te hebben opgehouden.

(3) Zie o.a. DE JONGE, *Gesch. van 't Ned. Zeewezen*, VI. 2 St. 548, 583.

(4) Dit had hij in 't ouderlijke huis omtrent zijne jongere broeders en zusters dikwijls getoond; deze gaaf bleef hem bij, zoolang en waar hij in zijn langdurig leven iets te onderwijzen had.

ervaren Zeeofficier van later dagen had aldaar veel aan hem te danken, gelijk, onder meer, de Oudministers, J.C. BAUD en J.C. RIJK, de S.B.N. ARRIËNS en de Heer RÖNTGEN te Rotterdam zouden kunnen getuigen⁽¹⁾. H. geraakte hier in kennis met zijn ambtgenoot, den geleerden en wijsgeerigen J.F.L. SCHRÖDER, later te Utrecht Hoogleraar geworden, met wien hij eene vriendschap sloot, slechts door laatstgenoemens dood verbroken. Hij bestudeerde, met S., en welligt onder diens leiding, de Kantiaansche wijsbegeerte en zette zijne mathematische studiën voort. Dat de beoefening dier wijsbegeerte veel invloed op zijne latere vorming had, bleek uit vertrouwelijk geuite oordeelvellingen. Toen later (1808) de school te Fijenoord door Koning LODEWIJK tijdelijk naar Enkhuizen verplaatst werd, heeft ook H. in die verplaatsing gedeeld. Doch toen, met LODEWIJKS vertrek, alle die vorstelijke plannen, welke tot behoud van Neêrlands zelfstandigheid strekken moesten⁽²⁾, in rook verdwenen, werd ook deze school opgeheven. En H. was de man niet, om gelijk sommige zijner Colleggen aldaar, zich zeer met het huldigen der nieuwere Fransche hogere ambtenaren bezig te houden. Onze toenmalige Minister van Marine beloofde een en andermaal voor hem te zullen zorgen, en vleide hem met goede uitzigten; maar.... vergat hem.

Nu zochten zijne vrienden, hem die zich andermaal van alle inkomen verstoken zag, iets anders te verschaffen of liever van zijne groote talenten voor de teekenkunst partij te trekken. Van de Leidsche Teeken-school of academie *Ars aemula*

- (1) Eene lijst die hij van alle zijne Fijenoordsche kweekelingen gemaakt had en bewaarde, is na zijn' dood niet meer gevonden.
- (2) Neêrlands zelfstandigheid: ziedaar een denkbeeld dat ook HUMBERT's geest bezielde, 't zij met ijver om te dien tijde voortreffelijke kweekelingen te vormen, 't zij later (1831, 32) met geestdrift voor het behoud van den vaderlandschen grond, toen hij in zijn groot werk, *Essai sur les signes*, (zie later) het beeld van eenen leeuw voorstelde als type van Nederlands sterkte, ijver en grootmoedigheid, en daarom, in zijne levendige verbeelding, een dergelijk kolossaal beeld (*le géant de la côte*) aan onze stranden bij den mond des Rhijns wilde hebben opgerigt. (*Essai, append. p. III, svv.*)

naturae⁽¹⁾ werd hem het Directeurschap en de leiding van geheel het onderwijs opgedragen, waarin hij weder met zijne gewone ijver en naauwgezetheid bezig was: ook hier toch gold het, wat wij boven over zijne leerwijze aanmerkten. Toen de fondsen dezer inrigting bij later veranderde omstandigheden aan 't kwijnen sloegen, verzocht en verkreeg hij in den jare 1823 zijn eervol ontslag.

Doch een ander uitzigt had zich sedert eenigen tijd voor hem geopend. Koning LODEWIJK, - tot wien wij nog even terugkeeren - had, hetzij uit zich zelf, hetzij op aansporing van HUMBERT en diensgelijken, het volslagen gemis doorgrond dat in Nederland destijds bestond aan eene verzameling van gipsen voorwerpen van oude kunst. In Parijs, waar H. de heerlijkste kunststukken gezien had, die NAPOLEON's roofzucht tijdelijk uit alle oorden had zamengesleept, werden die stukken voor betrekkelijk geringe geldsommen in gips afgegoten. Hieruit werd nu, op 's Vorsten last, eene keus gedaan en zulks naar Nederland opgezonden. Doch, de Koning vertrok plotseling uit den lande en alles bleef te Amsterdam opeengestapeld en vergeten. Naauwlijks echter had H. ze daar bespeurd of hij doorgrondde terstond het veelzijdig nut daaruit te trekken. De zaak bleef echter rusten tot aan de omkeering van zaken in 1813.

Hij trachtte nu te verkrijgen, en bewerkte in der daad, door bemiddeling van zijnen vriend, den Hoogl. KEMPER, eene splitsing tusschen deze voorwerpen; en, terwijl hij gereedelijk een deel aan de kunstenaars der hoofdstad gunde, erlangde hij het overige ten behoeve der studerende jeugd, opdat deze, bij de grondige kennis der klassieke schrijvers over oude kunst, die kunst ook praktisch, door haar na te teekenen en te bestuderen, zoude kunnen beoefenen. En hij, te Leiden gevestigd, verwierf zulks ook gereedelijk voor *die* hoogere kweek-

(1) Wat dit genootschap in de jaren 1806 en 1807 was en deed, zegt J. MEERMAN, in de *Jaarbb. voor Wetenschappen en Kunsten in 't Koninkrijk Holland*, I. 255 en II. 2 St. 204.

school. In 1815 werden hem voor die afgietsels eerst in het dusgenaamde *Hof van Zessen* twee kleine vertrekken ingeruimd: later, bij de geheele verbouwing van dit gesticht, op nagenoeg denzelfden grond, twee geheel aan elkander sluitende zalen der academielokalen in de Houtstraat. Daar toonde hij zijnen fijnen kunstsmaak, gevormd door wat hij buitenlands gezien had. Doch de beschrijving hiervan heeft, lang voor ons, de oud-Voorzitter onzer Maatschappij, de Hoogl. SIEGENBEEK ontworpen in de *Geschiedenis der Leidsche Hoogeschool*, hoofdstuk: *Museum van fraaije Kunsten*, waarheen wij den belangstellenden verwijzen⁽¹⁾. - H. had hier intusschen geenszins een bestendig verblijf. De reusachtige uitbreiding des Rijksmuseums van Natuurlijke Historie noodzaakte hem die vertrekken voor een ander, wel van buiten grootscher, maar innerlijk minder geschikt en meer gesplitst, te verruilen aan de zuidzijde des Rapenburgs, alwaar hij met de nu verdeelde ruimte woekerde zoo veel hij konde. Dit was te moeilijker omdat nog eene tweede, geheel andere kunstzaak hem sinds den jare 1823 werd opgedragen.

Wij bedoelen het legaat van geteekende en gegraveerde kunstvoorwerpen van den Heere J.A. ROYER⁽²⁾. Zulks was door Curatoren, der Leidsche Hoogeschool, en vooral door *Baron COLLOT D'ESCURY*, zelf een ijverig kunstkenner en kunstverzamelaar, onder zijn opzicht gesteld geworden. Hetzelve te schikken, te beschrijven, aan te vullen, vereischte eene voortdurende werkzaamheid. Voor zooverre de beperkte middelen reikten, is deze verzameling, vooral met een blik op hare kunstwaarde, sinds naar vermogen door hem verrijkt geworden. Steller dezès kan de kunstmatige schikking des geheels, de bereidvaardigheid zoowel als de belangrijke wenken des Directeurs, vaak door blijken van zijn vernuft treffend afgewisseld, uit eigene vrij langdurige ondervinding niet genoeg roemen. Een

(1) Dl. II. bl. 133-136.

(2) Zie denzelfden Hoogl., t.a. pl. bl. 136-139, alwaar echter, bl. 136, voor *prenten en platen* moet gelezen worden: teekeningen, platen en portretten.

volledige lijst van het voorhandene, waarop de boven vermelde beschrijving hoop gaf⁽¹⁾, en die voor den gebruiker behoefte is, heeft men nog van H's waardigen opvolger, den tegenwoordigen Directeur⁽²⁾ te verwachten. Van de gipsverzameling had H. zelf reeds voor jaren eene beredeneerde lijst vervaardigd, onder den titel van *Catalogue des plâtres antiques de l'université de Leide*, 1re partie, 1817. fol. Zij is in bijzonderheden beschreven in het meergemelde werk⁽³⁾ en zoude nog door eene meer uitvoerige, met afbeeldingen verrijkte lijst gevolgd zijn, indien die onderneming door eene gunstige intekening ware bekroond geworden⁽⁴⁾. In de jaren 1821 en 22 hield hij ook nog voor eenige leerlingen der Hoogeschool, die smaak voor de schoone kunsten gevoelden, aan zijne woning geregeld voorlezingen hierover, met afbeeldingen opgehelderd.

Doch niet alleen aan Leiden viel het te beurt, de vruchten zijner kunstkennis te mogen plukken. De Vierde Klasse toch van het Kon. Nederl. Instituut benoemde hem, bij deszelfs aanvang tot Correspondent, en in 1822 tot Lid, en die inrigting erlangde van zijne werkzaamheid meer dan ééne proeve. Behalve een straks te melden opstel, betrof zulks vooral treffende gedeelten uit zijn, in het Fransch geschreven hoofdwerk *Essai sur les signes inconditionnels dans l'art*⁽⁵⁾, tot welks in 't licht verschijning Koning WILLEM I de behulpzame hand verleend had. Een van H's. vertrouwde vrienden, de Heer J. DE VOS WZ., Secretaris zijner Klasse, liet zich hierover aldus in een openlijk Verslag uit: 'Het thema zou welligt dus kunnen omschreven worden: den mensch, als fysiek,

(1) Hetz. werk, t.a. pl. bl. 137.

(2) Den Heere N.C. DE GIJSELAAR.

(3) T.a. pl. bl. 134-136.

(4) Vóór ons toch ligt: *Prospectus d'un projet et description d'un musée de plâtres antiques avec une introduction à l'étude de ces monuments et un dictionnaire de l'art pour leur servir d'interprétation, le tout accompagné de plusieurs gravures au trait*. Leide, 1 Dec. 1818. 4 pp. in 4to. Deze teekeningen in omtrek van de voorhanden antiëken had hij al gemaakt; ze zijn nog aanwezig op het Museum.

(5) Leide, 1827-1839. av. 9 pll. gravées, grand in folio.

intellectueel en zedelijk wezen, te midden eener zichtbare wereld, te onderzoeken, te doorgronden; ten einde daardoor aan de kunst de wijze te leeren, om tot *dien* mensch eene steeds verstaanbare, steeds edele en hem waardige taal te spreken, door de aanduiding der teekenen eener zoodanige taal, aanwezig in den mensch zelven, in de hem omringende natuur, en in de meesterstukken door het genie voortgebragt.’ enz.⁽¹⁾. De rijke schat in dit werk begrepen, eene niet gemakkelijke taak, ontwikkelt dezelfde spreker verder meesterlijk⁽²⁾.

Ten zelven dage droeg H. in die Openlijke Zitting zijne beschouwingen voor over den Vaticaanschen *Apollo*, dien *van het Belvédère* geheeten, een stuk, waarmede het gemeld verslag verrijkt is⁽³⁾. Van andere uitvoerige mededeelingen in zijne Klasse is ons niets gedrukt voorgekomen; doch uit hare geschrevene Handd. zou men veelligt in een en ander rapport over voorwerpen van kunst, zoo vele bewijzen kunnen vinden van zijnen smaak en zijn gevoel⁽⁴⁾. Wanneer de Klasse in het aanstaande voorjaar zijn verlies in hare te verwachten openbare Zitting vermeldt, kan men daarop geredelijk hopen. - Aan dezelfde inrigting heeft hij zijne geheele Boekerij, (niet alleen zijne gedrukte werken, maar ook zijne Hdss. en belangrijkste teekeningen) bij uitersten wille vermaakt.

Eene andere inrigting in dezelfde hoofdstad des Rijks, de Koninklijke Academie van Beeldende Kunsten, wier medelid hij bij hare oprigting in 1822 werd, had zich niet minder over hem te beroemen. Zij reikt, als bekend is, om de twee jaren in één der vier vakken van Bouw-, Beeldhouw-, Schilder- en Graveerkunst geldelijke belooningen aan jonge verdienstelijke kunstenaars uit, om eenigen tijd buitenslands de kunsten te gaan bestuderen. HUMBERT, die uit eigene erva-

(1) *Verslag der vijfde openb. Vergad. der 4e klasse, op 25 Nov. 1824.* 4to. bl. 39, en v.

(2) T.a. pl. bl. 39-44.

(3) *Coup-d'oeil sur l'Apollon du Belvédère*, t.a. pl. blz. 58-67.

(4) Dat wij niet te vergeefs zulks vermoedden, blijkt uit de pas verschenen *Beschouwingen over den werkring van het K.N. Instituut*. Amst. (Oct.) 1849, bl. 40 en 43.

ring wist, hoeveel waarde zulks heeft, en die 't gemis van dusdanige inrigting in zijne jeugd ondervonden had, beijverde zich steeds, hieringeraadpleegd zijnde, - en men nam in al die vakken zijn' raad in - om de talenten der onderscheiden jongelingen te helpen toetsen en naar de strengste regelen van billijkheid zijn oordeel uit te brengen. Menig ontluikend, 't zij reeds gestorven, 't zij nog levend talent, was hieraan zijne ontwikkeling verschuldigd.

Vraagt men nu of er nog bewijzen overig zijn van hetgene waarin, en de wijze waarop hij zelf kunstbeoefenaar was: hij schijnt geportretteerd te hebben⁽¹⁾, althans zeer enkele voorbeelden bestaan hiervan⁽²⁾. Maar, teekeningen waren zijn hoofdwerk. Hij ontwierp met zijn levendig genie grootsche voorstellingen en werkte die met crayon, O.I. inkt of wat hem ter hand stond, op. Zij hadden, behalve het grootsche nog een onderscheidend kenmerk. Hij had, namelijk, een sterken afkeer van het overladene der kunstvoorstellingen onzer dagen. Zijne groepen bestonden uit zeer weinige personen, soms uit ééne enkele; en lieten veel te denken over. Om deze laatste reden trokken hem voorstellingen 't zij uit den vroegsten tijd onzer vaderl. geschiedenis⁽³⁾, 't zij bovenal uit de H. Schrift, ten sterksten aan. In dezen laatsten karaktertrek kon hij veel-

- (1) Zoo althans zegt IMMERZEEL, in zijne *Levens der Holl. Schilders* in v.H., II. 67: een artikel dat hoe kort, echter volgens H., vol vergissingen was. En het werk van v. EYNDEN en v.D. WILLIGEN, *Levens der Ned. Kunstschilders* enz., zwijgt geheel van hem!
- (2) In olieverw, van zijn' vriend KEMPER, eene afbeelding ten voeten uit; in potlood, zijn bovengen. vriend GAGLIUFFI.
- (3) Zijn vriend en opvolger DE GIJSELAAR bezit een met olieverw vervaardigd stuk, voorstellende CLAUDIUS CIVILIS, die op zijn uitgerukten, aan een speer bevestigden en in brand gestoken haarlok, zijnen zoon een onverzoenlijken haat zweeren doet aan den vijand zijns volks. Ontwerpen over een VAN DER WERFF binnen Leiden, door hem gedacht, tijdens aan VAN BREE de last werd opgedragen daarvan eene schilderij te vervaardigen, heeft hij later edelmoediglijk aan dien kunstenaar afgestaan. Zij deden ons zien, die ontwerpen, dat H. de eenvoudigheid en grootschheid aan zijne zijde had.

ligt met RAPHAËL (om deszelfs *loges*) vergeleken worden. Ten doorslaande bewijze hiervan strekken eenige weinige groote teekeningen van tafereelen uit de gewijde Schriften geput⁽¹⁾, thans in bezit zijnde van den bovenvermelden. Heer V.D. BERCH *van Heemstede*, en door dezen, uit deszelfs kostbare kunstverzameling nu in het Akad. Plaatkabinet nedergelegd, zoo ter proeve van H's talent als ter bestudering voor kunstenaars. Wenschelijk ware het dat deze schetsen, al ware het dan slechts in omtrek, gegraveerd en zóó zijne concepten ter meer algemeene kennis gebragt werden.

Ook van zijne behendigheid in het etsen en in den steendruk zijn enkele proeven bekend: hij onderzocht trouwens praktisch elke oude en nieuwe uitvinding op het grondgebied der door hem beoefend wordende kunsten en zocht zich het goede er van eigen te maken. Ook in de perspectief was hij zeer kundig en gaf er onderwijs in. In de vakken van Beeldhouw- en Bouwkunst maakte hij meermalen belangrijke opmerkingen⁽²⁾. Tot de monumenten van BRUGMANS en KEMPER in de Pieters Kerk te Leiden gaf hij gepaste denkbeelden aan de hand.

Boven gewaagden wij van zijne groote ervarenis in de Fransche taal; ook met de Italiaansche was hij door eene tienjarige inwoning daar te lande dermate vertrouwd geworden, dat geboren Italianen, lang na zijne terugkomst in zijn vaderland, van hem verklaarden, nimmer eenen vreemdeling die taal zoo goed te hebben hooren spreken. Geen wonder dus dat hij in d.j. 1815, door Koning WILLEM tot Lector in beide deze talen aan de Leidsche Hoogeschool benoemd, en daardoor nog met een nauweren band aan haar verbonden werd. - Wij moeten hier ook nog op eene proeve wijzen van zijnen Fran-

- (1) Zij waren ontleend van de uitdrijving van Adam en Eva uit Eden, van den zondvloed, van Abraham, Joseph, Mozes en van den gekruisten Zaligmaker. Van andere (als een tweede van den zondvloed, van Simson) bestaan nog eerste ontwerpen.
- (2) Wij verwijzen slechts tot een paar hoofdstukken in zijn *Essai sur l.s. inc. dans l'art*, p. 27, svv. 41, svv.

schen stijl, bijzonder in het vak van poezij: doch tevens een bewijs opleverende zijner geheel vrije zienswijze. Wij bedoelen zijn *drama, Jésus* getiteld. In 1812 verscheen hiervan een *fragment* met taalkundige en aesthetische aantekeningen⁽¹⁾. In 1815 gaf hij dit zijn stuk geheel uit, onder denzelfden titel, doch nu voor twee derden vermeerderd⁽²⁾. Het werd, ik beken het, bij deszelfs verschijning, zeer uiteenlopend beoordeeld, naarmate der meer of minder vrijzinnige denkwijzen des beoordeelaars: en ook wij zouden het volstrekt niet, onbepaald, willen voorspreken⁽³⁾, tenzij alleen van de zijde der kunst en der aesthetiek. Intusschen gaf het aan een' van H's vrienden en medeleden zijner Klasse, den eerwaardigen H.H. KLIJN, aanleiding, om, jaren later (1836) een gedeelte daarvan in krachtige Nederduitsche verzen over te brengen; een gedeelte dat zooveel wij weten, dusver onder 's mans poëzij nog niet het licht zag; doch waarvan het oorspronkelijk Hds., door H., eenigen tijd na zijne benoeming (1842) tot lid onzer Maatschappij van Letterkunde, aan onze Boekerij, met een verpligtend schrijven, heuschelijk ten geschenke gezonden werd en in onzen Catalogus aangeduid wordt⁽⁴⁾. - Ook tot over de Joodsche oudheden strekte zich zijn onderzoeklust uit. In zijn laatste werk⁽⁵⁾ vermeldt hij eene nieuwe verklaring die hij gewaagd had van de steenen in den Hoogenpriesterlijken ephod, en waarover eene korte memorie door hem was ingeleverd aan de IIIe Klasse des Instituuts, in d.j. 1836. - Onder de gewijde Schriften las hij met groote voorliefde tot in hoogen ouderdom het boek *Job*, had er veel studie van gemaakt en sprak er, met een' enkelen vertrouwden vriend,

(1) Leide, A. et J. Honkoop, 1812. 116 pp. in 8vo.

(2) Leide, chez l'auteur, 1815, 144 pp. in 4to.

(3) Hoewel hij zich tegen de afkeuring heeft trachten vrij te waren, door de woorden: 'pour ce qui regarde les dogmes, j'ai élagué tout ce qui pouvoit y avoir rapport.' Préface, p. VIII.

(4) Druk 1847, II. 480.

(5) *Essai &c. appendice*, p. 8. a.

steeds met geestdrift over, als van een der grootste poëtische meesterstukken.

Wat zal men hier ten slotte over H. als mensch nog aan toevoegen? Een ander zijner medeleden des Instituuts, fijn karakterkenner, moge voor mij spreken, als die mij dezer dagen het volgende schreef: 'Hij was een genie, een kunstenaar van hooge theoretische kennis, een enthousiast in de kunst. - Ik vond hem een lierdichter in de kunst, eenig in zijne soort. Zijne verhandeling over *den Apollo, de kleuren in de kunst* en andere uitgegeven of voorgedragen werken bewijzen zulks. Hij was vol vuur en zijn gezelschap was zeer onderhoudend' - en verder: 'Hij had heldere en grootsche, maar buitengewone en al te zonderlinge inzichten in de kunst. Er was in al zijne voorstellingen eenige waarheid. Hem na te gaan, te ontleden, zijne denkbeelden als over te halen (distilleren) was belangrijk en aangenaam tevens; altijd vond men er *spiritus*, nimmer doode stof (*caput mortuum*) in. Hij was een braaf, edel, maar in alles een zonderling mensch.' Deze zonderlingheid had echter niet den minsten invloed op zijne minzaamheid en beminnelijkheid als mensch, daar hij een man was niet slechts van fijne beschaving, humaniteit, en schuldelooze scherts, maar ook van de warmste menschenliefde en van een zeer teeder gevoel omtrent des naastens eer en goeden naam. Het zonderlinge had veeleer betrekking zoo tot sommige zijner denkbeelden als tot eene zekere afgetrokkenheid in zijne latere jaren.

Tot dit zonderlinge hadden intusschen zijne vroegere en latere levensomstandigheden veel toegebracht. Steeds op zich zelf geleefd hebbende, in den vreemde slechts met enkele gemeenzaam omgaande, vaak in- en buitenlands teleurgesteld en van de middelen zijns bestaans grootendeels beroofd geworden, begaf hij zich in gevorderden leeftijd, ongeveer 47 jaren oud, in het huwelijk met Mej. A.E. PARADIJS, eenig overgeblevene, scherpzinnige dochter van den Leidschen Hoogleraar en Geneesheer van dien naam; doch deze band werd binnen het

jaar plotseling verscheurd, daar zij, bij hare eerste bevalling, bezweek. Tweelingen sproten uit dezen echt: de één stierf jong; de ander, een zoon, groeide op en deszelfs opvoeding en ontwikkeling was, in de stille afzondering, waaraan de vader zich overgaf, zijne aangename bezigheid. Doch ook dezen zag hij, voor weinige jaren, in den bloei zijns leeftijds (24 jaren) aan hevige zenuwkoortsen weggenomen. Nu was nagenoeg de laatste schakel die hem hier bond verbroken; hij trok zich, zoo mogelijk, nog meer terug, en hij overleed, aan een spoedig verval van lichaamskrachten, ofschoon nog helder van hoofd, in den nacht van den 9^{den} Januarij dezès jaars, in den ouderdom van 78½ jaar. Zoo eindigde het leven van een der meest oorspronkelijke mannen in de kunst, die Nederland in onze dagen opleverde, te minder gekend, naar mate hij zich zelf minder op den voorgrond gesteld had. Zijn stoffelijk beeld is niet voor ons verloren: twee onderscheidene portretten, hem in zijn studeervertrek voorstellende, bestaan bij zijne vrienden; het is het penseel van zijn' laatsten ijverigen en dankbaren kweekeling, den voormaligen vriend zijns zoons, den Heer J.L. CORNET hier ter stede, bereids als voortreffelijk vaderlandsch historieschilder bij de kenners hooggeschat en die op dat vak H's eenvoudigheid en grootsche conceptie toepast, - waaraan we deze afbeeldingen te danken hebben. Het ééne derzelve, in 't bezit van den Heer DE GIJSELAAR, stelt hem in zijne laatste dagen bij kaarslicht in een leuningstoel gezeten, allergelijkendst voor. Een derde, fraai geteekend, portret is elders voorhanden. - Ze zullen 's mans waardige en fijne gelaatstrekken getrouwelijk tot het nageslacht kunnen overbrengen en de herinnering aan zijne verdiensten helpen bewaren.

Het Lid, aan wien het leveren van dit levensbericht door de Maatschappij was opgedragen, zich verontschuldigd hebbende, is het bovenstaande grootendeels uit mondelinge berichten opgemaakt door

J.T. Bodel Nijenhuis.

Levensbericht van Abraham Lens.

ABRAHAM LENS werd, in het jaar 1777, te Amsterdam geboren. Zijn vader was CLEMENT LENS, Theehandelaar daar ter stede, zijne moeder GEERTRUIDA BLUSSÉ, van Dordrecht. Het was ook in laatstgenoemde plaats, dat hij zijne vroegste jeugd heeft doorgebracht, waartoe door eene familie-aangelegenheid de aanleiding gegeven werd. Hij genoot er, door de zorg en onder de leiding van ABRAHAM BLUSSÉ, zijnen grootvader, eene zorgvuldige en godsdienstige opvoeding. Op de Latijnsche school dier stad werd hij voor de studiën opgeleid en ontwikkelde dáár aanvankelijk eenen toen reeds veelbelovenden aanleg. Maar meer nog was dit het geval, nadat hij, op den 10 Sept. 1794, als Student te Leiden was ingeschreven. Hier muntte hij uit onder zijne tijdgenooten, legde zich met bijzonderen ijver en lust vooral op de Bijbelsche uitlegkunde toe, en werd door zijne altijd hooggeschatte Leermeesters, VAN VOORST en VAN DER PALM, onder dier beste leerlingen gerekend.

Alzoo op de voortreffelijkste wijze voor den Leeraarstand toegerust, aanvaardde hij die bediening, in het jaar 1802 te Noordwijkerhout, in 1804 te Voorhout, in 1806 te Beetsterzwaag, van waar hij in 1809 naar Leeuwarden beroepen werd. Groot was de goedkeuring, welke hij op zijn werk hier vooral inoogstte, zoodat de roem zijner degelijke en welsprekende Evangelieprediking heinde en ver gehoord werd. Ook de Dordrechtsche gemeente mogt zich gedurende twee

jaren (1814-1816) in zijnen arbeid verheugen. Sedert heeft hij die van 's Gravenhage met hooge ingenomenheid voor zijn werk en met onbezweken ijver, gedurende achtentwintig jaren, gediend. Zijne Leerredenen droegen steeds blijken van uitgebreide kennis, van gekuischten, ook letterkundigen, smaak en bovenal van zijnen toeleg om bij het verspreiden van heldere begrippen omtrent de bijbelleer, het geloof in Christus te doen kennen en hoogschatten als de eenige bron van troost beide in leven en sterven, en als het alleen krachtige beginsel van ware godzaligheid. Over het gehalte en de innerlijke waarde van zijn kanselwerk was onder alle bevoegden slechts ééne stem, ook toen de vroeger zoo gevierde Prediker niet langer in de algemeene ingenomenheid en opgetogenheid deelde. Maar in de achting van allen, die hem kenden, en in de liefde zijner hem steeds dierbare gemeente mogt hij zich bij voortdoring verheugen.

In het jaar 1844 werd hij door ligchaamsongesteldheid gedrongen eene welverdiende rust te verlangen, welke hij eerst te Beek bij Nijmegen, en laatstelijk in de nabijheid van Arnhem heeft doorgebracht. Hier was het ook, dat hij op den 9 Aug. 1848, tot smart niet slechts van zijne dierbare betrekkingen, maar van allen die hem kenden, bijzonder van de Haagsche gemeente, op 71-jarigen leeftijd ontslapen is. Hij stierf op het onverwachtst aan een plotseling toeval.

Zijne trouwe ambtsbediening had hem niet belet, zijne geliefkoosde studiën steeds ernstig voort te zetten, evenmin als om belangrijke werkzaamheden op zich te nemen, tot welke hij door het algemeen in hem gestelde vertrouwen geroepen werd. Gedurende vele jaren bezat de *Commissie voor de zaken der Protestantsche kerk in Neêrlands Oost- en West-Indiën* in hem een' zoowel bekwamen als ijverigen Secretaris, en welverdiend was de eer, die hem te beurte viel, evenzeer toen hij in 1838 tot Medebestuurder van het *Haagsch Genootschap ter verdedi-*

ging van de Christelijke godsdienst verkozen werd, als toen Koning WILLEM II, in 1842, met het Ridderkruis der Leeuwenorde hem versierde. Maar ongeveinsde nederigheid bleef, nevens de hem eigene goedhartigheid en onbekrompen hulpvaardigheid, onder dit alles zijn hoogste sieraad uitmaken; hoewel wij het mogen betreuren, dat eene welligt te ver gedreven bescheidenheid hem terug hield, om eene of andere proeve van zijne letteroefeningen en van zijnen geest door den druk gemeen te maken. Op Eikenduinen bij 's Hage rust zijn lichamelijk overschot, en in de *Boekzaal der geleerde wereld* voor Oct. 1848, werd (blz. 467-470) door eene bevoegde hand, eene welverdiende hulde aan zijne nagedachtenis toegebracht. - De Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde mogt hem reeds sedert 1826 onder hare medeleden tellen.

N.C. Kist.

Levensbericht van Jhr. Willem Hendrik Jacob Baron van Westreenen van Tiellandt.

Afstammende uit een oud Utrechtsch geslacht, was hij den 2^{den} October 1783, in 's Gravenhage geboren.

Door zijne familie tot eene staatkundige loopbaan bestemd, doch door de omwenteling van 1795 daarin gestuit, wijdde hij zich van dat tijdstip meer bepaald aan de beoefening der letteren, der oudheidkunde en vooral aan de bibliographie, waarvoor hij sedert zijne jeugd eene groote geneigdheid betoonde. In 1804 gaf hij een werkje in het licht, getiteld: *'s Gravenhage in de XIII^{de} eeuw*, en schetste deze hofplaats in hare kindsheid. Bij gelegenheid van de instelling der *Orde van de Unie* door Koning LODEWIJK, schreef hij een *Essai sur les anciens ordres de Chevalerie* (1807), en werd hij door dien Vorst benoemd tot Historiograaf dier orde en tot Adjunct-Rijksarchivarius. Hij vervaardigde in twee deelen, in 1808, den *Catalogus* der zoo rijke muntverzameling en der boeken, nagelaten door P. VAN DAMME, en gaf in het daaropvolgende jaar zijne *Verhandeling over de uitvinding der boekdrukkunst* in het licht, waarin hij als slotsom van zijn onderzoek aanneemt, dat 'de boekdrukkunst hare geboorte en kindsche vorming aan Holland te danken heeft; dat Straatsburg haar verder opkweekte, maar dat het voor Maintz bewaard bleef, hare opvoeding te voltooien en de vruchten van haar genie aan Europa mede te deelen.' In hetzelfde jaar werd hij door het Koninklijk Instituut tot Korrespondent der 2de klasse ge-

kozen. Hij leefde in stille afzondering onder het Fransch bestuur. In 1813 nam hij een levendig en werkzaam deel aan het herstel van Neêrlands onafhankelijkheid, en ontving twee jaren later van den Koning de orde van den Nederlandschen Leeuw. Welhaast werd hij ook als Lid der Staten van Holland, voor de Bidderschap gekozen. Sedert gaf hij achtereenvolgens uit:

Recherches sur l'ancien forum Hadriani et ses vestiges près de la Haye (1826).

Nasporingen nopens de invoering der boekdrukkunst te 's Gravenhage (geplaatst in den *Konst- en Letterbode* 1828).

Korte schets van den voortgang der boekdrukkunst in Nederland in de XV^{de} en hare verdere volmaking in de XVI^{de} en XVII^{de} eeuw (1829), tot een toevoegsel aan zijne vroegere Verh. over dit onderwerp.

Bij gelegenheid van den half letterkundigen, maar ook half staatkundigen strijd over het gebruik der Nederlandsche taal, *Recherches sur la langue nationale de la majeure partie du Royaume des Pays-Bas* (1830).

Van hooger hand verzocht zijnde om het aandeel van Nederland aan de uitvinding van het drukken met stereotypen in 't licht te stellen, schreef hij een, door bijzondere omstandigheden eerst in 1833 gedrukt, *Verslag der nasporingen omtrent de oorspronkelijke uitvinding en het vroegste gebruik der stereotypische drukwijs* (1833), waarin hij die uitvinding aan Nederland, in 't bijzonder aan Leiden, toekent; hebbende hij zulks in 1801 reeds, korter, in een opstel in den *Konst- en Letterbode* aangegeven.

Ten zelfden jare (1883), *Nasporingen nopens zekeren Codex Psalmorum, in de Utrechtsche boekerij berustende*, en tot de VI^{de} of VII^{de} eeuw behoorende, (in KIST en ROYAARD's Archief voor kerkel. geschied. inzonderheid van Nederland, deel IV).

Nederduitsche berijming en uitbreiding van den LI^{sten} Psalm (in de Verhandelingen der 2de klasse van het Koninklijk Nederlandsch Instituut, VI Dl. 1839).

Laatstelijk, aan 't eind zijns levens, ter gelegenheid van het ontworpen standbeeld voor L.J. KOSTER, *Iets over de afbeelding van LAURENS JANSZ. KOSTER* (1847), en *de zoogenaamde 'Bewijzen voor de echtheid en gelijkenis der oude afbeeldingen van KOSTER' wederlegd* (1848), opgenomen in het tijdschrift: *de Tijd*.

Zijne veelomvattende kundigheden werden algemeen erkend. Letterkundige maatschappijen, zoowel binnen als buiten 's lands, boden hem haar lidmaatschap aan: onze Maatschappij reeds sinds den jare 1805; verschillende Vorsten versierden zijne borst met hunne ridderorden. Z.M. Koning WILLEM I benoemde hem in 1836 tot Staatsraad in buitengewone dienst, Z.M. Koning WILLEM II verbond hem nader aan zich, door hem tot Kamerheer in buitengewone dienst aan te stellen.

Sedert 1815 bekleedde hij de betrekking van Thesaurier en Chartermeester van den Hoogen Raad van Adel, van welk collegie hij in 1831 ook lid werd.

Sedert 1829 Raad en sedert 1842 Directeur der Koninklijke Bibliotheek, heeft hij steeds den bloei dier inrigting belangeloos voorgestaan en behartigd, gelijk hij de verschillende betrekkingen, waarin hij geplaatst was, bestendig met voorbeeldelooze naauwgezetheid en ijver, tot kort voor zijn overlijden heeft vervuld.

In den vroegen morgen van den 22sten November 1848 maakte eene slepende ziekte, welke in waterzucht was ontaard, een einde aan zijn werkzaam leven.

In vele opzigten mag zijn verlies treffend genoemd worden; hij beminde zijn Vaderland opregt, en was een warm aanhanger van het Huis van Oranje. Hij was de vraagbaak van velen, en altijd bereidvaardig, waar hij kon, uit den schat zijner kundigheden en zijner boekerij aan anderen mede te deelen. Hij bezat eene grondige kennis der diplomatieke geschiedenis van Europa in het algemeen en der Vaderlandsche geschiedenis in het bijzonder. Opmerkelijk was zijn stalen geheugen, waardoor hij vooral de verschillende data's der ge-

schiedenis; der oude drukken (*incunabula*) en medailles, steeds voor den geest had.

Op het voetspoor van zijn' beroemden bloedverwant Mr. JOHAN MEERMAN, had hij eene boekverzameling aangelegd, welke hij met aanzienlijke kosten, door uitgebreide briefwisseling, doch voornamelijk op zijne buitenlandsche reizen, en door aankopen in belangrijke auctiën, vooral in die der bibliotheek van MEERMAN (1824), met een' onwaardeerbaren schat van kostbare handschriften, zeldzame en meest geschatte drukwerken, vooral der XV^{de} eeuw, verrijkt heeft. Daarbij bezat hij een uitgezocht muntkabinet, en eene niet onaanzienlijke verzameling van Egyptische, Etrurische, Grieksche, Romeinsche en Germaansche oud- en zeldzaamheden.

Zijn laatste wensch is vervuld, daar zijne uitmuntende verzameling in haar geheel als *Museum Meermanno-Westreenianum* in zijn Hotel vereenigd zal blijven, tot sieraad zijner woonplaats en van het Vaderland.

J.W. Holtrop.